

Kelecsényi András

Az Igazságügyi Minisztérium
Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnoksága

**MÓDSZERTANI
FÜZETEK**

1987 4

Beiső használatra

MÓDSZERTANI FÜZETEK

AZ IGAZSÁGÜGYI MINISZTERIUM
BÜNTETÉSVÉGREHAJTÁS
ORSZÁGOS PARANCSNOKSÁGA

Kézirat gyanánt

Szerkeszti:
a szerkesztőbizottság

Elnök:
Nagy Tibor bv. vezérőrnagy

Tagjai:
Fejes Imre bv. alezredes,
dr. Illovsky Vladimír bv. ezredes,
Kudor Zoltánné bv. őrnagy,
dr. Lőrincz József bv. alezredes
dr. Németh Gyula bv. őrnagy
Palotás Miklós bv. ezredes,
Vincze Tamás bv. ezredes

Szerkesztő: Bánki Erika

Szerkesztőség:
1054 Budapest V., Steindl Imre u. 8.

A fotókat készítette:
Doba Károly
és Zimmermann Béla

87—1876 Szikra Lapnyomda,
Budapest

Felölős vezető:
Csöndes Zoltán vezérigazgató

TARTALOM

---

1 DR. KISS ÉVA: **Az új családjogi törvény rendelkezései**

---

11 TAPASZTALATCSERE

---

11 MALACHOWSKYNÉ OLASZ ANNA:
Biblioterápia Szombathelyen

---

15 ZIMONYI ANDRÁS: **A kutyák szerepe a fiatalok érzésében**

---

19 YAZBEKNÉ SZABÓ KATALIN: **Általános iskolai oktatás Tökölön**

---

24 TÁJÉKOZTATÓ

---

24 TAMÁS ZOLTÁNNÉ: **Foglalkoztatás a bv. vállalatoknál**

---

28 Termékbemutató

---

32 DR. WALTHIER JÓZSEF: **Szója és az elítéltek élelmisése**

---

36 KÖZELKÉP

---

36 Tíz kérdés Daróczi Józsefhez (Bánki Erika)

---

42 A BV. TÖRTÉNETÉBŐL

---

42 DR. KABÓDI CSABA—DR. MEZEY BARNÁ: **Börtönügy Nyugaton (A II. világháborútól a hetvenes évekig)**

---

54 KÖNYVEKRŐL

---

54 WIENER A. IMRE: **Gazdasági bűncselekmények** (dr. Szentpétery Petronella)

---

57 SZEMLE

---

57 **Nemzetközi tapasztalatok**

Az új családjogi törvény rendelkezései*

A házasság, a család, a házasságok felbontása, a szülők és a gyermekek viszonya a társadalmi érdeklődés középpontjába került az 1952. évi IV. törvény, az ún. családjogi törvény (a továbbiakban: csjt) 1986 őszén történt módosításakor. A törvénytervezet parlamenti vitája a tömegkommunikációs eszközök jóvoltából az egész ország nyilvánossága előtt folyt. A közvélemény így sokoldalúan megnyilvánulhatott, utalva a család s a családtagok magatartásának társadalmi meghatározottságára. Ezen az alapon bírálták — némiképp jogos, némiképp egyoldalú kritikával — a bíróságok, a gyámhatóságok munkáját, viszonyultak a készülő, majd elfogadott jogszabályhoz. De az egyén felelősségéről mind a család, mind a házastárs, mind a gyerekek vonatkozásában megfeledeztek.

Vitathatatlan, hogy a család mint kisközösség, e kettős meghatározottság összefüggésében tölti be — jól vagy rosszul — a maga emberformáló funkcióját hazánkban is. Sajnos a családok jelentős részénél bizonyos működési zavarok lépnek fel, amelyek többek közt a népesedési helyzet kedvezőtlen alakulásában, a gyermeknevelés fogyatékoságaiban és egyéb aszociális tendenciákban érzetik hatásukat. A családbomlások növekedését, a családi kapcsolatok lazulását, elértéktelenedését, a házassági kedv csökkenését, a veszélyeztetett gyermekek számának gyarapodását, a fiatalok és a fiatal felnőttkorú bűnözés emelkedését ezek az összefüggések magyarázzák.

A családjogi törvény módosításánál jelentkező felfokozott várakozással kapcsolatban meg kell állapítani, hogy a törvény módosítása csak egy eszköze, de nem feltétlen biztosítéka a fenti okok kiküszöbölésének és ezen belül a család stabilizálásának. A módosítás célja: a meggondolatlan házasságkötések és válások megelőzése, a házastársak egymás és gyermekeik iránti felelősségének növelése, a házasság felbontása esetén egy igazságosabb, egyenlőbb teherviselés megvalósítása a jog rendelkezésére álló eszközökkel.

A csjt módosításával egyidejűleg megkezdődött egy átfogó, konkrétan társadalmi, családvédelmi hálózat kiépítése is. Ez utóbbi az egyént konkrét viszonylatainak számbavételével vizsgálja, s így nemcsak a közvetlenül rászorultat, hanem veszélyeztető vagy veszélyeztetett családját is gondozza. E gondozás nem egyszeri beavatkozás, hanem folyamatos és egységes egészségügyi-pszichológiai-szociális tevékenység, diagnózis és terápia, amelyet e feladatokra kiképzett szakemberek végeznek. A gondozó szervezet hozzáférhető kell legyen mindenki számára. Tevékenységének középpontjában a család áll, de figyelme kiterjed a nem családi keretek között élő emberekre is. Koordinálja az adott területen működő egyéb szervek munkáját, s megszünteti a fölösleges és terhes, olykor zaklatás jellegű átfedéseket.

* A tanulmányt fel lehet használni a fogvatartottak tájékoztatására is. A dőlt betűkkel szedett részeket pedig iránymutatóként kell felfogni és — a tanulmányban érintett ügyekben — ennek megfelelően kell eljárni a nevelési, valamint az igazgatási szolgálatoknak (A szerk.)

Fontos feladata a bajok — lehetőség szerinti — megelőzése is. Amennyiben már „kész helyzettel”, tehát valamely családtag letartóztatásával találkozunk, minden esetben felméri, hogy vajon szükséges-e az érintett család gondozása. Ennél lényegesebb, hogy az aszociális magatartásnak, így a bűnözés korai megelőzésének, korlátozásának egyik legfontosabb társadalmi eszközévé válhat a családvédelmi hálózat. Olyannyira, hogy ennek működése nélkül a csjt egyes célkitűzései sem válhatnak igazán valósággá. Csak a jogi, erkölcsi és gazdasági eszközökkel együttesen érhető el tehát a családi kapcsolatok stabilizálása, az „egészségesen” működő családok számának növelése.

Hiszen a büntetésvégrehajtás apparátusa előtt, de a mindennapi tapasztalatok alapján is jól ismert, hogy a fiatalkori és a fiatal felnőttkori bűnözés okait kiváltó tényezők között döntő szerepe van a rendezetlen családi viszonyoknak. Az sem ritkaság, hogy a családi kapcsolatok válsága előzi meg, vagy épp az váltja ki a bűncselekmény elkövetését. Legközvetlenebbül a családban látott negatív viselkedési „minták”, a társadalmi-erkölcsi normák hiánya „ösztönzi” a család fiatal tagjait az aszociális magatartásra. Az alkoholizmusba „menekülő” szülők gyermekei közül pl. többen válnak alkoholistává, a bűnöző szülők gyermekeikben mintegy megsokszorozódva adják tovább a bűnözést, és sajnos az állam neveltje lesz, az állami gondozásban felnövő anyák gyermekeinek túlnyomó része is. (Szép ellenpélda erre Erdőss Pál: Adj, király, katonát c. filmje.)

Különösen figyelemre méltónak tartom a fiatal felnőtt férfiak bűnözési mutatóinak emelkedését. Közülük sokan fiatalon házasodtak vagy élettársi kapcsolatban éltek, s gyakran több gyermekük is van. Kellő élettapasztalat híján nem tudnak a rájuk szakadt terhekkel megbirkózni: „könnyű kiútnak” látszik számukra a bűnözés. Sorsuk alakulása, a szabadságvesztés időtartama alatt elért eredmények (iskolai végzettség, szakmaszerzés, rendszeres munkára szoktatás) több ember sorsát érintik, sok kisgyermek helyzetét jobbjáthatják tehát. A gyermekek, a család iránti felelősség felkeltése ennél a korosztálynál a legfontosabb nevelési feladat. A csjt módosítása, az új rendelkezések megismerése és megértése komoly tényező lehet a nevelési munkában: a családi kapcsolatok feltérképezésével, a család személyiségalkító szerepének tisztázásával. Az új rendelkezések közül néhánynak a végiggondolása ilyenformán elengedhetetlen a büntetésvégrehajtás szemszögéből.

A törvény alkotói nem lehettek tekintettel a büntetésüket töltő állampolgárokra, külön jogszabályokat nem alkothattak számukra, de a törvény rendelkezéseinek végrehajtásánál, a bírósági eljárás során az elítéltek érdekeire, sajátos helyzetére feltétlenül figyelemmel kell lenni. Ezért vélem úgy, hogy a csjt néhány új rendelkezése az eddigiektől eltérő feladatot ró az igazgatási, illetve a nevelési szolgálat dolgozóira. Az elítéltek családi ügyei, jogvitái szempontjából az alábbi témákat tartom végiggondolandónak: így a házassági bontóper előtti meghallgatást, az apaság megállapítását, a szülői felügyeletet, különös tekintettel a szülői felügyelet megvonására, az örökbefogadás új szabályait, és végül a gyermektartásdíj megállapítását, végrehajtását. (Sok rosszszívű erkölcs- és személyiségromboló magatartás megelőzését szolgálhatják a felsoroltakon kívül a házassági vagyoni jogról és lakásmegosztásról szóló új rendelkezések.) Tekintsük át a fentebb kiemelt, általam fontosnak ítélt témákat.

A házassági bontóper előtti meghallgatás — egy látszólag új, de lényegében már a hatvanas évek elején is alkalmazott jogintézmény. Kettős célja van: a még menthető házasságok esetén a felek békítése, meggondolásra készítése, a végleges megromlott házasságok esetén pedig a mindkét fél számára elfogadható, a következményekkel is számoló megjegyzés előkészítése, azaz: a válni kívánók kapcsolatának humánus rendezése. Jogilag ez a bontóper előtti meghallgatás

még nem per, de már perjogi hatáskör. Ez most a csjt módosítása során a Polgári perrendtartás (továbbiakban: Pp) 280. §-aként került beiktatásra, és a felek iránti tapintattal is segíteni kíván: a meghallgatást a válni kívánó félnek (a kérelmezőnek) az illetékes helyi bíróságtól kell kérnie. De a Pp 280. § (2) bekezdése szerint: „A kérelem alapján a bíróság a házastársakat bontóper előtti meghallgatásra idézi. A bíróság népi ülnökök közreműködése nélkül jár el, a házastársak pedig személyesen kötelesek megjelenni. A meghallgatáson más személy nem lehet jelen.”

Az elítéltek vonatkozásában ez a rendelkezés két tisztázandó — az adott személyek felelősségét és egyben jogait is kiemelő — kérdést vet fel: kötelező-e az előállítás a meghallgatásra, s jelen lehet-e azon a bv-őr? A megjelenési kötelezettség elmulasztása csak a kérelmező szempontjából jár jogkövetkezményekkel a Pp 280 § (3) bek. értelmében: „Ha a meghallgatást kérő fél a kitűzött határra nem jelenik meg, a bíróság az eljárást megszünteti.” A (4) bekezdés szerint a kérelmezett távolmaradása esetén a bíróság a „bontóper előtti meghallgatást végzéssel befejezettnek nyilvánítja.” A Bírósági Főosztályok kiadott útmutatása (30 555/1984. III./2.), a szabadságvesztés-büntetésüket töltő elítéltek idézésénél követendő eljárásról, a bontóper előtti meghallgatásra is irányadó. *Ha tehát az elítélt az előzetes meghallgatáson meg kíván jelenni és az előállítás költségeit fedezi, tekintet nélkül arra, hogy ő a kérelmező vagy a kérelmezett, lehetővé kell tenni a megjelenését. Amennyiben az elítélt személyi körülményei (büntetési fokozat, magatartás, egészségi állapot, távolság stb.) a rövid tartamú eltávozást lehetővé teszik, ily módon kell biztosítani az előzetes meghallgatáson való megjelenést.*

Bonyolítja a helyzetet, ha az elítélt nem tudja a megjelenés költségeit fedezni, ám ő kíván elválni (tehát ő a kérelmező). A bv-intézet ez esetben előállítsa a kérelmezőt? Nos, humanusan hogyan értelmezendő az a rendelkezés, hogy az útmutató 2/a pontja szerint *a házassági perben félként idézett felet a büntetvégre-hajtási intézet a költségek előlegezésének hiányában is előállítja. Gondosan megvizsgálendő az összes körülmény, utána kell nézni, megfontolt-e a válási szándék, az elítélt jogainak, érdekeinek megfelel-e, hogy éppen ő indít bontópert stb. Ha igen, akkor lehetővé kell tenni megjelenését.* Amennyiben az elítélt csak egy találkozási lehetőséget próbál teremteni házastársával (amire egyébként nincs módja), vagy vissza kíván élni megjelenési jogával, vagy tartani lehet szökésétől, a bv-intézet ezt jelezze a bíróságnak. A kérelmezett távolléte viszont nem akadály a per megindításának, így ez esetben egy későbbi időpontban, a tárgyaláson való részvétel lehetőséget ad a békítésre, a jogok érvényesítésére. A Pp 285. §-ának (5) bekezdése felsorolja azokat az eseteket, amikor a bontóperben a személyes meghallgatás nem kötelező és nincs helye békítési kísérletnek: többek között, ha a bíróság előtt való megjelenés elháríthatatlan akadályba ütközik. Az előzetes meghallgatásra is irányadó ez a szabály, s ha „elháríthatatlan akadály”-a van a megjelenésnek, akkor szintén értesíteni kell a bíróságot.

A bv-őr jelenléte a tárgyaláson csak akkor merül fel, ha előállítják az elítéltet. A büntetés-félbeszakítás vagy rövid időtartamú eltávozás esetén ez természetesen nem vetődik fel. Egyértelmű volt a törvény előkészítése során az előzetes meghallgatás célja, hogy a felek — egyenként vagy együttesen — őszintén, alperesi-felperesi szerepfeszültségek és következmények nélkül tárják fel problémáikat, kíséreljék meg házassági konfliktusuk tisztázását, vagy készítsenek elő egy tisztességes megegyezést. E cél érdekében a beszélgetésen se jogi képviselők, se népi ülnökök, se más személyek nem lehetnek jelen. Az előállított elítéltek esetében kétfajta érdek ütközik; egyrészt a beszélgetés intimitása, másrészt a résztvevő személyek biztonsága. A jogszabály alkotói nyilvános jogszabályban nem kívánták ezt a kérdést rendezni, de a *bontóperek eddigi gyakorlatának megfelelően a bv-ört hivatalos személynek kell tekinteni, részvételét tehát nem lehet teljesen kizárni. A tárgyaláson hallottakat azonban hivatali titokként kell kezelnie, amellyel sem-*

miképpen sem élhet vissza. A meghallgatásról, magától az elítélttől tájékozódjon — ha ez szükséges — a nevelőtiszt.

Az apaság bírói megállapítása kapcsán a korábbi jogi szabályozástól eltérő rendelkezés lépett életbe 1987. július 1-jétől. Eddig a törvény a bizonyítási eljárás során aszerint differenciált, hogy az anya huzamosan (esetleg élettársi kapcsolatban) élt együtt az apaként megjelölt férfival, azaz hosszabb időn át tartó nemi viszonyt vagy csak eseti-alkalmi nemi kapcsolatot tartott fenn vele. Az apasági perek elmúlt évtizedes tapasztalatait elemezve azonban megállapítást nyert, hogy az életközösség vagy a huzamosabb nemi kapcsolat nem jelent kizárólagos bizonyítékot, mert a perek zöménél kiderült, hogy az anyának a fogamzási időn belül esetleg több férfival is volt párhuzamosan nemi kapcsolata, s hogy a gyermek nem az állandó partnertől származott. A korábbi szabályozással az anya visszaélhetett, mert a bíróság csak akkor nem állapította meg az apaságot, ha az állandó partnertől való származás lehetetlensége bizonyítható volt.

Az új szabályozás szerint a gyermek elsődleges érdeke pedig az, hogy valóban azzal kerüljön jogi kapcsolatba, akitől származik. Az új rendelkezések tehát az anya partneri viszonyait „nem értékelik” — remélhetőleg ez nagyobb megfontolásra ösztönzi a házasságon kívül szülő nőket. Noha a gyermek érdeke az, hogy családi jogállását minél előbb rendezzék, a természettudományos bizonyítékok csak meghatározott kor betöltése után értékelhetők. Így pl. a gyermek egyéves kora után ún. vércsoportvizsgálatokat, kétéves kora után pedig antropológiai-öröklésbiológiai vizsgálatokat végeznek, az e célra kijelölt igazságügyi orvostani intézetekben. A vérvétel, illetve vizsgálat előtt ellenőrzik az érdekelték személyazonosságát, s a jegyzőkönyvhöz fényképet is csatolnak. *Az orvosszakértői vizsgálatokon az elítéltek megjelenése kötelező, hiszen a per nem dönthető el nélkülük.* A Bírósági Főosztály által kiadott útmutató szerint *az elítéltet szándékától függetlenül elő kell állítani, ha „származásmegállapítási perben félként, személyes megjelenés kötelezettségével idézi” meg a bíróság.* Ezen még az sem változtat, ha a fogvatartott nem tudja megelőlegezni előállításának költségeit.

Nem változott az apaság vélelmének megdöntésére vonatkozó jogi rendelkezések tartalma, de a határidők miatt szükségesnek tartom felhívni a figyelmet a perekre. Az apasági vélelem megdöntésére három általános feltételt ismer a Csjt. Megtámadható az apaság vélelme azon az alapon, hogy a jog szerint apának tekintett férfi a fogamzási időben nemileg nem érintkezett az anyával. (Ilyen eset a szabadságvesztés-büntetés töltése, a tartós külföldi kiküldetés fennállása.) Vagy ha a körülmények (pl. kizáró vértulajdonságok, nemzőképtelenség) lehetetlenné teszik, hogy a gyermek a vélelmezett apától származzék. Ha a leszármazás művi beavatkozás (mesterséges megtermékenyítés) eredménye és a férj ehhez nem járult hozzá, szintén megtámadható az apaság vélelme.

Az apaság vélelmének megdöntésére egy év áll rendelkezésre. Ha a jogosult a megtámadás alapjául szolgáló tényről a határidő eltelte után értesült, a határidőt az értesülés időpontjától kell számítani. A törvény lehetőséget ad az ügyésznek, hogy a vélelmezett apa érdekében a pert a határidő eltelte után is megindíthassa. Ha tehát *egy hosszabb időtartamú szabadságvesztés-büntetését töltő elítéltet — jogilag fennálló házasságából származott gyermeke után — tartásdíj fizetésre köteleznek, s a büntetés időtartamából, valamint a gyermek születési adataiból meg lehet állapítani, hogy az nem tőle származik, a határidő eltelte után is kérni kell a per megindítását az ügyészségtől.*

Felhívom a figyelmet arra, hogy hatályon kívül helyezték azt a sok bírálatot kiváltó rendelkezést, amely szerint apaság megállapítása nélkül is tartásdíj fizetésére lehetett kötelezni az anyával nemi kapcsolatban lévő férfit. A tapasztalatok szerint ugyanis a gyermektartásdíj iránti igényét az anya rendszerint a biztosan fi-

„Mindig csak azon kötelességünkről szólunk, melyekkel szüleinkhez köttettünk, azokrul soha vagy ritkán, melyekkel gyermekeink iránt tartozunk, holott ezek még szentebbek.” (Széchenyi István)

zető vagy az érdemi védekezésre nem vállalkozó (esetleg elitelt) partnerrel szemben érvényesítette. A jövőben tehát az apaság bírói megállapítása nélkül senkit sem lehet tartásdíjfizetésre kötelni (természetesen ez nem vonatkozik arra, aki elismeri a gyermeket magáénak, vagy az anyával utólag házasságot köt és vállalja a gyermek apaságát).

A szülői felügyelet magába foglalja a kiskorú gyermek gondozásának, nevelésének, vagyona kezelésének, törvényes képviselőletének jogát és kötelességét, továbbá a gyámnevezésnek és a gyámságból való kizárásnak a jogát is. A gyermek és a szülő kapcsolatának jogi rendezésére azért van szükség, mert a gyermek felneveléséhez egyfelől komoly egyéni-társadalmi érdek fűződik, másfelől külön élő, elvált szülők esetében nem oly harmonikus a gyermek-szülő viszony, hogy nélkülözni tudná a jog segítségét.

A Csjt új rendelkezései a szabadságvesztés-büntetésüket töltő szülők jogaira és kötelességeire szintén hatással lehetnek. A Csjt 72. §-a új rendelkezéssel bővült: „(3) A külön élő szülők a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben együttesen döntenek, kivéve, ha a külön élő szülő felügyeleti jogát a bíróság korlátozta, szüneteltette vagy megszüntette. (4) A gyermek sorsát érintő lényeges kérdés: A kiskorú gyermek nevének meghatározása, tartózkodási helyének kijelölése, továbbá képzési irányának, valamint életpályájának megválasztása.” A jog tehát szem előtt tartja a szülők akaratát, megegyezési jogát és kötelességét. Ezzel a rendelkezéssel a törvény egy további erőteljesen jelentkező igénynek tesz eleget; nevezetesen annak, hogy a gyermekétől külön élő szülő ne csak „tartásdíjfizető automatának” érezze magát, hanem beleszólhasson gyermeke életének alakulásába.

A Csjt 91. §-a szerint szünetel a szülői felügyelet, „a) ha a szülő cselekvőkép-telen, vagy cselekvőképességében korlátozva van, b) ha a szülő ismeretlen helyen távol van, vagy ténylegesen akadályozva van, c) ha a bíróság a gyermeket harma-

dik személynél helyezte el.” A házassági kötelékben élő elítélteknél a b) pont második kitétele alapján „a ténylegesen akadályozva van” miatt szünetel a szülői felügyelet. Az elvált vagy olyan elítélt esetében, ahol a gyermeket a bíróság a másik szülőnél helyezte el, de az elítélt szülői felügyeleti jogát nem szüntette meg a bíróság, szintén ez a helyzet. *A gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben való döntésnél a jogszabály szerint ki kell kérni a szabadságvesztését töltő szülő egyetértését. A gyermeket nevelő szülő azonban kérheti a bíróságtól, hogy korlátozza vagy vonja el a másik, jelen esetben a szabadságvesztés-büntetését töltő szülő felügyeleti jogát.* Ilyen jellegű perekre számítani lehet a jövőben.

A szülői köteletség kibővítését jelenti a Csjt 77. § (1) bekezdése, mely szerint a szülő köteles gondoskodni kiskorú gyermekének állandó lakásáról akkor is, ha az ideiglenesen máshol tartózkodik. Ez különösen az állami gondozásba, állami nevelésbe vett gyermekeket érinti. Gyakran előfordult, hogy az intézet elhagyásakor a gyermeknek nem volt állandó bejelentett lakása — holott a szülők sokszor éppen a gyermekekre hivatkozva jutottak lakáshoz. A fiatalkorú bűnözők esetében is jelentősnek tartom ezt a rendelkezést. A jogi szabályozás így lett teljes.

A gyermekkel való kapcsolattartás (korábban láthatás) új jogi szabályozása lehetőséget biztosít a szülők megegyezésének, akik a kapcsolattartás módjáról, gyakoriságáról, időtartamáról, korlátozás nélkül, szabadon dönthetnek. A Csjt 92. § (1) bek. szerint a külön élő szülőnek nemcsak joga, hanem kötelessége is, hogy kapcsolatot tartson gyermekével. *A szabadságvesztés-büntetését töltő szülő kapcsolattartása általában a gyermekkel való levelezésre korlátozódik. Amennyiben a szülőt rövid időtartamú eltávozásra, adaptációs szabadságra engedik, kívánatos, hogy meglátogassa a tőle külön élő, esetleg intézeti nevelésben levő gyermekét.*

Ha a szülő tartósan akadályoztatva van, akkor a kapcsolattartás joga megilleti a nagyszülőt is. A szabadságvesztését töltő szülő családjával való kapcsolat tehát a nagyszülők közreműködésével fennállhat, feltéve, ha az a gyermekre nézve nem káros. Ha a nagyszülők már nem élnek, akkor a kapcsolattartás joga megilleti a gyermek nagynénjét vagy nagybátyját vagy a gyermek nagykorú testvérét. Ilyen esetekben a gyámhatóságtól kell kérni a kapcsolattartás szabályozását.

A szülői felügyelet megszüntetésére vonatkozó rendelkezések szintén jelentősen módosultak; a szülői felelősség fokozása, a kiskorú gyermekről való állami gondoskodás differenciáltabb rendszerének bevezetése, továbbá a gyermekek örökbefogadása érdekében. A korábbi jogi szabályozás nem különböztette meg a szülői felügyelet megszüntetését és szünetelését. Most a gyermekek veszélyeztető, annak érdekeit sértő szülői magatartás a szülői felügyelet megszüntetését is eredményezheti. A Csjt 88. §-a szerint: „a) ha a szülő felróható magatartásával gyermeke javát, különösen testi jólétét, értelmi vagy erkölcsi fejlődését súlyosan sérti vagy veszélyezteti, b) ha a gyermeket más személynél vagy intézetben helyezték el, s a szülő a nevelést — a gyermek érdekeit súlyosan sértő módon — felróhatóan akadályozza, c) ha a szülőt a bíróság valamelyik gyermeke személye ellen elkövetett szándékos bűncselekmény miatt szabadságvesztésre ítélte.”

A jogi rendelkezés tehát önmagában amiatt, hogy valakit szabadságvesztés-büntetésre ítéltek — kivéve a c) pontban foglalt esetet — nem foszt meg szülői felügyeleti jogától. Csak ha a korábbi magatartása, a gyermekkel való kapcsolata, illetve a másik szülő elleni per során erre a gyámhatóság indítványt tesz. A szülői felügyelet megszüntetését ugyanis kizárólag a gyámhatóság kezdeményezheti.

Az új rendelkezések szerint azokat a gyermekeket veszik állami nevelésbe, akiknek szülői felügyeletét a bíróság megszüntette. A gyámhatóságnak, a gyermek- és ifjúságvédelem területén dolgozóknak az lesz a feladatuk az elkövetkezendő években, hogy a közel 31 000 állami gondozott gyermek sorsát jogilag rendezzék, megvizsgálják a szülők és hozzátartozók körülményeit, magatartását, gyermekhez való viszonyát, s ahol szükségesnek tartják, pert indítsanak a szülői

A személyes emberi kapcsolatok ápolása lépcső a visszailleszkedés útján

felügyelet megszüntetéséért. 1989. január 1-jéig kell ezt a felülvizsgálatot elvégezni. Ennek eredményeként fog eldőlni, hogy a jelenleg állami gondozásban lévő gyerekek közül ki kerülhet vissza a családjához, kit kell intézetbe helyezni, illetve a szülők magatartása miatt kinél van szükség állami nevelésbe vételre. *Feltehető, hogy a vizsgáladás során a bv-intézetek is kapnak olyan feladatokat, hogy véleményezzék az állami gondozásban lévő gyermekek szüleit, illetve közöljék azok adatait.* Fontos, a felelősség ébrentartását szolgáló szabály, hogy az állami nevelésbe vett gyermekek esetében az állami nevelés költségeihez a szülő akkor is köteles hozzájárulni, ha szülői felügyeleti joga megszűnik. *A gondozási díj megállapításánál a szociális helyzetet is figyelembe veszik, de ez nem jelenti azt, hogy a szabadságvesztés-büntetésüket töltő szülőket felmentik ez okból.*

A Csjt módosítása során célul tűzték az örökbefogadási eljárás egyszerűsítését is. Az új jogi szabályozás lényege, hogy az örökbefogadás megszünteti a gyermek kapcsolatát a vér szerinti szülővel. De ezt csak a bíróság teheti meg a gyermek állami nevelésbe vételével. Így tehát az állami nevelésbe vett kiskorúak örökbe adhatók. A szülői felügyelet megszüntetése azzal a következménnyel jár, hogy az örökbe fogadó nevét, egyéb adatait nem, csupán az örökbefogadás tényét magát közlik a vér szerinti szülővel. A gyermeket az örökbe fogadó szülők gyermekeként anyakönyvezik és egyidejűleg törlik — a vér szerinti szülők adatait. Örökbefogadásra úgy is nyílik lehetőség, hogy a vér szerinti szülő — a gyermek születését követő hat hónap elmúltával hozzájárul annak örökbefogadásához, és — az örökbefogadó személyét nem ismeri. A szülő felügyeleti joga a hozzájárulási nyilatkozattal megszűnik. Ezekre a rendelkezésekre azért volt szükség, mert sok esetben „alku” tárgya volt a vér szerinti szülő örökbefogadáshoz

való hozzájárulása. Igaz, ezt pótolhatta a gyámhatóság határozata, ha a szülő legalább egy éven keresztül semmiféle kapcsolatot nem tartott gyermekével.

Ezzel kapcsolatban említtem meg, hogy a jogszabályok teljes ismeretének hiánya, vagy téves értelmezése következtében, de nem ritkán dicséretre méltó nevelői munka eredményeként az egyik bv-intézet fogvatartottjaiban egyszerre felébredt a szülői szeretet. Érzelmes levelezésbe kezdtek (még az írni nem tudók is) a korábban teljesen elhanyagolt, állami gondozásban — sok esetben már nevelőszülőknél élő — gyermekekkel. A korábbi jogi szabályozás az örökbefogadás engedélyezésénél figyelembe vette, hogy a szülő az állami gondozásba vétel után érdeklődött-e a gyermek után, tartott-e vele kapcsolatot. Ha legalább egy évig semmiféle érdeklődést nem mutatott iránta, s jelentkezett egy örökbefogadó, a gyámhatóság határozattal engedélyezte az örökbefogadást. A nevelői ráhatásra íródott levelek néhány esetben azzal a paradox következménnyel jártak, hogy a megindult örökbefogadási eljárást meg kellett szüntetni, noha még remény sem lehetett arra, hogy a gyermeket vér szerinti szülője valamikor nevelni fogja (pl. ún. hosszúidős elítélt, több gyermeke van állami gondozásban, féltő, hogy felébredt érdeklődése tisztavirág-életű stb.) Az új jogi szabályozás ezt a problémát úgy oldja meg, hogy a szülői felügyeletet megszüntető jogerős ítélet esetén a gyermek azonnal örökbeadható.

A jövőben figyelni kell arra, hogy a bv-intézetek nevelői csak valóban „élő”, jogilag is fennálló szülő—gyermek kapcsolat esetén szorgalmazzák a gyermekkel való levelezést, kapcsolattartást. A szülői felügyelet megszüntetése együtt jár azzal, hogy a szülő a gyermekével kapcsolatot sem tarthat. Éppen ezért a szülői felügyelet megszüntetése iránti perek megindulása előtt, már a gyámhatóságok megkeresésére adott válaszként nagyon gondosan mérlegelni kell az elítélt szülő helyzetét, személyiségét, korábbi életvitelét, bűncselekménye jellegét, a büntetésvégrehajtás során tanúsított magatartását. Fel kell mérni azt, hogy később alkalmassá válhat-e egyáltalán a gyermek nevelésére. Az elkövetkező másfél évben minden állami gondozásban levő gyermek helyzetét tisztázni fogják. Ez a bv-intézetekre is új, nagy körültekintést igénylő feladatot ró. A vélemény kialakításánál természetesen mindig a gyermek érdeke legyen a döntő.

A szülő — mint említettem — eleve adhat a gyermek örökbefogadásához hozzájáruló nyilatkozatot. A szülői felügyelet megszüntetésére ilyenkor nem kerül sor, illetve megelőzhető azzal, hogy a szülő önként rendezí gyermeke sorsát. Örökbefogadáshoz kétféleképpen adható nyilatkozat: ha a szülő ismeri az örökbefogadót, az valamelyik rokona, vagy esetleg elvált házastársának új házastársa; ha az örökbefogadó személyét és adatait nem ismeri a szülő. Ilyen nyilatkozatot csak a gyermek születése után hat hónappal lehet adni. Ám ez sem vonható vissza! A gyermeket a gyámhatóság állami nevelésbe veszi, a szülő felügyeleti joga pedig a (Csjt 48. § (3) bek.) alapján megszűnik. Ez a rendelkezés *figyelemreméltó a bv. egészségügyi intézményeiben szülő anyák szempontjából*. Tájékoztatni kell a rendezetlen (családi és anyagi) körülmények között élő, elsősorban fiatalos anyákat erről a lehetőségről. Később ugyanis, ha helyzetük változatlan, a szülői felügyelet megszüntetésére, bírói eljárásra kerülhet sor, ami az ilyen személyt a szülői magatartásról való negatív értékelés súlyával is terheli. Az esetben tehát, ha a szülő soha nem nevelte gyermekét, s előreláthatólag nem is fogja, a fenti plusz tehertétel az örökbefogadási nyilatkozattal elkerülhető. A kisgyermek érdeke is, hogy minél előbb örökbe adják, s így elkerülje az intézeti élet, sajnos, jelenleg letagadhatatlan ártalmait.

Célszerű a szülőnek azt tanácsolni, hogy mondjon le gyermekéről, adjon örökbefogadást engedélyező nyilatkozatot, ha gyermek ellen követett el bűncselekményt. Az új jogi szabályozás, a Csjt 88. § (1) bek. c) pontja szerint, a bíróság megszünteti a szülői felügyeletet, „ha a szülőt a bíróság valamelyik gyermeke sze-

mélye ellen elkövetett szándékos bűncselekmény miatt szabadságvesztésre ítélté". A jövőben tehát a törvény megoldást jelent, de az 1987. július 1-je előtt állami gondozásba vett gyermekek között minden bizonnyal vannak olyanok, akiknek szülei épp gyermekeik ellen elkövetett cselekményük miatt töltik büntetésüket, de szülői jogaik — a korábbi szabályozás miatt — „élnek”, a bíróság nem szüntette meg szülői felügyeletüket. Amennyiben a szülő gyermeke örökbefogadásához hozzájárul, a továbbiakban nem kell gondozási díjat fizetnie gyermeke után.

A gyermektartásdíjra vonatkozó rendelkezések bekerültek a Csjt-be (korábban MT és IM rendeleti szintű volt a szabályozás), mivel a gyermek és a szülő érdekeit alapvetően érinti a tartásdíj. A változásokról a következőket kell megjegyezni: ma már a törvény is utal arra, hogy a gyermektartásdíjról csak akkor dönt a bíróság, ha a szülők nem egyeznek meg. Elsődlegesen tehát a szülőkre van bízva a tartásdíjban való megállapodás; a tartásdíj összegét tágabban, rugalmasabban — a kötelezett átlagos jövedelmének 15-25%-ában — határozza meg a törvény. A tartásdíj mértékének megállapításánál figyelembe veszi a gyermek tényleges szükségleteit, mindkét szülő jövedelmi és vagyoni, továbbá családi viszonyait, nevezetesen azt, hogy hány gyermek eltartásáról gondoskodik, hogy egyik gyermek se kerüljön a másiknál hátrányosabb helyzetbe. A tartásdíj alapjául a kötelezett főállásban elért munkabéretét kell figyelembe venni, más munkaviszonyból vagy egyéb forrásból származó jövedelmet csak akkor, ha a gyermek tényleges szükségleteit a főállásból elért jövedelem alapján megállapított tartásdíj nem fedezi. Jelentős új rendelkezés, hogy a tartásdíj megállapításánál és kifizetésénél a jövedelmet terhelő adó- és nyugdíjjárulékok levonása után fennmaradó összeget kell figyelembe venni.

Az elítéltek tartásdíjfizetési kötelezettsége „teljesítőkéességük” arányában áll fenn, ha a behajtás nem tekinthető „lehetetlennek”, az állam általi előlegezésre nem mindig kerül sor. Ezért is nagyon fontos az elítélt folyamatos munkáltatása, mint rendszeres jövedelmi forrás a büntetésvégrehajtás időtartama alatt. Ez a jogértelmezés és -alkalmazás az elítéltek érdekeit szolgálja, azt célozza, hogy szabaduláskor ne az állam iránti tartozással, adóssággal kezdje életét a fogvatartott. Felmerülhet a kérdés, hogy ez esetben hol marad a gyermek érdeke? Ha a gyermeket tartó szülő körülményei olyanok, hogy nem tudja a kieső tartást pótolni, a gyámhatósághoz fordulhat rendkívüli vagy rendszeres nevelési segély megállapításáért. Természetesen a gyermeket tartó szülő körülményeit (van-e munkaviszonya, milyen a házastársa, élettársa, jövedelme, milyen társadalmi juttatásokat kap a gyermekre való tekintettel, van-e neki vagy a gyermeknek vagyona stb.) széles körűen vizsgálják, mert önmagában az, hogy kisebb összegű tartásdíjat kap a szabadságvesztés időtartama alatt, nem abszolút indok a segélyezésre, a tartásdíj állam általi előlegezésére.

Az elítéltekben tudatosítani kell, hogy szabadulásuk után természetesen magasabb összegű — jövedelmükhöz — a gyermek tényleges szükségleteihez stb. igazodó — tartásdíjat kell majd fizetniük. *A bíróság a gyermektartásdíj végrehajtásáról a jövőben csak kérelemre intézkedik. Nem lesz minden esetben ún. letiltó rendelkezés az ítéletben, de enélkül is vonni és továbbítani kell a jogosultnak a tartásdíjat az elítélt beleegyezésével.*

*

Ismervén a büntetésvégrehajtás nevelésfejlesztési koncepcióját, tudom, hogy a nevelési munkában egyre nagyobb szerepet kap a családi kapcsolatok felderítése, ápolása, a családtagok iránti felelősség felkeltése. Azt is tudom, hogy ez a munka sok esetben nem jár eredménnyel, vagy épp reménytelen, mert nincs csa-

lád, vagy ha van, szétzilált, morálisan mélyre süllyedt, s nem fogódzót, hanem újabb buktatót jelent az elítélt számára. Az sem kedvezőbb, ha a jó család kiveti magából bűnöző tagját. Ide tartozik — hiányként —, hogy a családi kapcsolatok tartalmi értékeinek szempontjából egyetlen általam ismert munka sem csoportosítja az elítélteket. Természetesen nem a jogilag regisztrált családi állapotra (elvált, özvegy, hajadon) gondolok, hanem arra, hogy kinek van „élő” pozitív családi kapcsolata. Ez döntő tényező lehet az elítélt nevelésében.

Érdemes lenne megvizsgálni továbbá, hogy a büntetés végrehajtása alatt hogyan alakulnak, hogyan változnak az elítéltek családi kapcsolatai (házasságfelbontás, gyermekelhelyezés, szülői felügyelet megvonása, hozzátartozó elhalálása), s ezek hogyan hatnak az elítéltre, milyen eszközökkel lehet a negatív hatásokat csökkenteni, az elítéltet az új helyzetre felkészíteni stb. Hisz nem felejthetjük el, hogy a családi élet működésének zavarai szoros kapcsolatban vannak az értelmi, érzelmi, erkölcsi nevelés általános hiányosságaival. Ennek következményeként csökkent az emberek (s köztük a fiatalok) „teherbíró”, konfliktustűrő képessége, felelősségérzete.

A családok nevelése természetesen meghaladja a bv. nevelőszolgálatának erőit. Ezért is tartom oly nagyon fontosnak a családvédelmi központokkal, a család gondozókkal, a pártfogókkal, az ifjúságvédelem állami és társadalmi szerveivel való kapcsolatot. Azt mindnyájan tudjuk, hogy a „talpraállást”, a „visszavagy beilleszkedést” alapvetően a társadalom segítése határozza meg. Azt is tudni kell azonban, hogy ennek intézményesített formái nem helyettesítik a személyes emberi kapcsolatokat, mert a társadalom nem személy, senkit nem ölhet a keblére, ezt csak egy szülő, egy testvér, egy házastárs, egy élettárs, egy barát vagy munkatárs teheti meg. S az interperszonális viszonyok semmivel sem pótolhatók. Ha nincs személyes kapaszkodó — legalább egy ember, aki hisz, bízik, segít, megbocsát és követel —, hiábavalóvá válik sok szakember munkája, sőt a társadalom anyagi támogatása is.

Dr. Kiss Éva

Alkalmazandó jogszabályok

1. 1986. évi IV. törvény: A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról (MK 1986. évi 48. szám).

2. 4/1987. (IV. 14.) IM rendelet a családjogi törvény végrehajtásáról, valamint a családjogi törvény módosításáról szóló 1986. évi IV. tör-

vénnyel kapcsolatos átmeneti rendelkezések (MK 1987. évi 21. szám).

3. 12/1987. (VI. 29.) MM rendelet: A gyámhatóságokról, egyes gyámhatósági feladatokról és a gyámhatósági eljárásról (MK 1987. évi 25. szám).

4. 20/1986. NET határozat: A jogalkalmazás jogpolitikai elveiről (MK 1986. évi 56. szám).

| Biblioterápia Szombathelyen

A fogvatartottakkal való foglalkozás két formája (az egyéni és a csoportos) közül tapasztalataim alapján az utóbbiak bizonyultak eredményesebbnek. Természetesen szükség van egyéni beszélgetésekre is, hogy bizonyos adatok, körülmények ismeretében próbáljuk irányítani sorsuk alakulását, illetve minél céltudatosabban tervezzük és vezessük le a velük való csoportos foglalkozásokat.

A siker nagymértékben függ a foglalkozást vezető személy empátiás képességétől, viselkedésének hitelességétől, de nem egyedüli meghatározója az eredményességnek. Nagy jelentőségű az a hatásmechanizmus is, melyet a csoport hoz létre azáltal, hogy a benne lévő tagokban kialakul, esetleg fokozódik az egymás iránti empátia. A nevelő hatás jobban érvényesül, ha csoportos formában éri a fogvatartottakat. Nézetem szerint a csoport egészének érzelmi beállítódása intenzívebb, mint az egyéni foglalkozások hangulata.

Hiszem, hogy minden emberben megvan valamilyen mértékben az a képesség, hogy a másik lelkiállapotába — gondolkodásmódjába, beállítódásaiba, érzelmeibe — beleélje magát. Az azonban kortól, nemtől, iskolázottságtól, a neveltetés körülményeitől függ, hogy kinél milyen mélyre kell ásni ahhoz, hogy ez a képesség felszínre kerüljön, funkcionáljon. Hosszú gyógypedagógusi gyakorlatomban azt tapasztaltam, hogy ez a képesség gyermekkorban erős, serdülőkorban rejtetté kezd válni, majd fokozatosan csökken.

A foglalkozások során alkalmam volt megfigyelni azt a különbséget, amely az empátiás és szimpátiás megnyilvánulások között fennáll. Lényegét illetően az empátia azonos a szimpátiával, de ez utóbbi szinte automatikusan következik be, nem igényli a megfigyelő ember másik felé fordulását, a vele való együttérzést.

A *szimpátia* rendszerint valamilyen domináns érzelem átvétele. Ugyanakkor sokkal könnyebben veszi át az ember a másik érzéseit, ha olyan helyzetben van, amilyenben ő is volt, vagy ő is lehetett. Ami pedig az *empátiát* illeti, többnyire csak akkor képes egy ember a másik szemével látni, a másik fülével hallani, ha személyiségfejlődésének útja zökkenőmentes volt, ha olyan környezetbe született bele, mely fogékonyan bizonyult az embert érő valamennyi hatásrendszerre — mind értelmi, mind érzelmi erőit illetően. Ha környezete segítségével képessé vált a jó befogadására, a rossz elutasítására, ha megtanították differenciálni.

A büntetésvegrehajtási intézetek neveltjeinek életútja korántsem ilyen ideális. Személyiségfejlődésükben sokszorosan sérült emberek ők, erkölcsi értékítéleteik vagy nem alakultak ki, vagy a valóságot hamisan, torzán tükrözik. Érzelmi-
leg is labilisak, rosszabb esetben teljesen közömbösek, sivarak, kiégettek. Érzelmi életük sérülése pedig akaratí szférájukra is kórosan hat. Nem látják a különbséget a céltudatos, motivált kockáztatás, mint logikus cselekvés és az ötletszerű, többnyire alkohol hatására jelentkező, helytelen irányú készítés között.

*

A fenti gondolatok után ismertetném azt az öt részből álló foglalkozássorozatot, amely *az elítéltek érzelmi, akaratí nevelését* célozta és számos, elgondolkod-

tató tanulás levonásával járt. A foglalkozásokat múlt év decemberére terveztem, tekintettel a karácsonyi ünnepekre. Ebben az időszakban valamennyi fogvatar-
tott fogékonyabb a szépre, jóra, erősödik bennük a szeretet iránti igény. Tudato-
san törekedtem minél jobban kihasználni ezt a szeretet-éhes időszakot. Emellett
vonzott az olvasáskultúra új jelenségének, a *hangoskönyv felhasználásának* a ki-
próbálása is.

Olvasni tudó, de nem szerető, az általános iskola nyolc osztályát elvégzett
húsz elítéltből állítottam össze egy csoportot, remélve, hogy ilyen lehetőség birto-
kában kedvet kapnak irodalmi alkotások megismeréséhez. Az érintettek három
egymás utáni napon hallgatták meg a világirodalom gyermekekhez és felnőttek-
hez egyaránt szóló remekét, Antoine De Saint-Exupéry: A kis herceg c. művét.
Úgy véltem, ez az érzelmekben gazdag mese megmozgatja a csoport tagjait.

Előzetes szempontokat nem kaptak, arra voltam kíváncsi, hogy mi és meny-
nyi ragadja meg őket irányítás nélkül a meséből, egyszeri, nem művészi értékű
felolvasás után. A reakció elkeserítő volt: érdeklődés nélkül, közömbösen néztek
maguk elé, vagy nyújtózkodtak, ásítottak. A kazetta egy részének meghallgatását
követően néhányszor rákérdeztem a cselekményre, a szereplőkre. Választ vagy
nem kaptam, vagy ilyeneket mondtak: „nem figyeltem oda”, „nem érdekel ez en-
gem”. Nem tudtam belenyugodni az eredménytelenségbe, ezért terveztem meg az
öt részből álló foglalkozássorozatot.

Az első alkalommal írásbeli feladatot adtam. Az érdekelt, hogy aktív szókin-
csükben milyen tulajdonságot jelentő szavak léteznek. Felírtam a következő kér-
déseket: milyen lehet egy szék? Milyen lehet egy kutya? Milyen lehet egy nő?
A kérdések írásbeli megválaszolására 5-5 percnyi időt adtam. Tudni akartam,
hogy általánosságban hogyan látják az adott tárgyat, illetve személyt; hogy
mennyi lesz a tulajdonságot jelentő szavak között a *konkrét* és mennyi az *absz-
trakt* fogalom. Hogy alakul a „külső” és „belső” tulajdonságok aránya? Az össze-
sen tizenöt percig tartó írásbeli munka után összeszedtem a lapokat és bejelentet-
tem, hogy most félretesszük a kazettát, és én fogom felolvasni „A kis herceg”-et.

Felhívtam a figyelmüket: úgy hallgassák a történetet, hogy később beszélget-
ni fogunk róla. Konkrét megfigyelési szempontot nem adtam. Ezután végigolvas-
tam az előre kijelölt részt, hangsúlyozva azokat a gondolatokat, amelyeket szán-
dékomban állt megoldozni. A felolvasás alatt néha-néha elkalandoztak a tekinte-
tek, időnként megreccsent egy szék, de éreztem, kezd hatni rájuk a mese, valami
megfogta őket. Amikor befejeztem a felolvasást, az emberek nem mozdultak. Én
azonban anélkül, hogy bármit kérdeztem volna, megköszöntem a figyelmüket és
közöltem, hogy másnap ugyanebben az időpontban találkozunk.

Ezt követően izgatottan láttam hozzá az írásbeli munka átnézéséhez. Sivár
kép tárult elém. Voltak, akik a tulajdonságot jelentő szavak helyett cselekvéseket
vagy tárgyak, dolgok nevét sorolták fel. A tulajdonságot jelentő szavak közül el-
sősorban a konkrétak kerültek papírra. Pl. alacsony, fekete, négyzet alakú stb.
Egy-egy elítélt 4-16 tulajdonságot jegyzett fel. Ha írtak is elvont fogalmakat,
azok túl általánosok voltak, pl. szép, csúnya, jó, rossz stb.

A másnapi foglalkozást ismét írásbeli feladattal kezdtük. Fel akartam mérni,
növekszik vagy csökken-e az elvont fogalmak, illetve tulajdonságokat jelentő sza-
vak száma akkor, ha a kérdésem egy konkrét tárgyra, illetve személyre vonatko-
zik, mégpedig olyanra, aki az elítélt számára is kedves. A kérdések a következők
voltak: Melyik a legkedvesebb tárgyam? Miért? Ki a legkedvesebb ember szá-
momra? Miért? A válaszok megírására 10-10 percnyi időt adtam. Az elkészült
munkákat ismét összegyűjtöttem, és felolvastam „A kis herceg” második részét.

Az emberek tekintete érdeklődővé vált, szemük élénk lett, tágra nyílt. A
többség jellegzetes, figyelmet tükröző fejtartást vett fel, azaz nyakukat oldalra
hajtották, arcukon át-átsuhant egy mosoly, mimikájuk várakozást, feszültséget

A tököli könyvtár is alkalmas biblioterápiás foglalkozások szervezésére

fejezett ki, ha a történet úgy alakult, hogy izgulni vagy csodálkozni lehetett. Az érzelmek intenzitása szemlátomást nőtt; az alig észrevehetőtől a nagyon feltűnőig. Az eltervezett rész felolvasása után a fogvatartottak egy része nem szívesen ment ki a teremből, látszott rajtuk, hogy maradnának — várva a folytatást. Azonban még most sem éreztem elérkezettnek az időt a beszélgetésre, úgy gondoltam, megvárom, míg kivétel nélkül mindegyiküket sikerül megnyernem.

A foglalkozást követően ismét a „dolgozatokra” koncentráltam. A válaszok őszintesége kellemesen érintett, tartalmuk már kevésbé. Volt olyan ember a csoportban, akinek még soha nem volt kedves senki, s még a miértre sem tudott válaszolni. Annak sem lehetett örülni, hogy a legkedvesebb tárgy értékét többek számára a befektetett pénz mennyisége határozta meg.

De volt olyan is, akinek egyik gyerekkori játéka vagy az általa gyártott munkaeszköz volt a kedvence, mert, úgymond, segítségére van a mindennapi munkában. Örömmel állapítottam meg, hogy mindannyian egyre tartalmasabb mondatokat írtak: nem voltak egy szóból álló feleletek, szép számmal akadtak komoly érzelmekről tanúskodó válaszok. Most már biztos voltam a következő foglalkozások sikerében. A válaszokban olyan gondolatok is megfogalmazódtak, melyeket a történet felolvasása segített elő, felébredtek a szunnyadó érzelmek, és az elítéltek nem szégyellték azokat leírni.

A következő foglalkozást a mese utolsó részének felolvasásával kezdtem. Az érdeklődés, az odafigyelés mindvégig töretlen maradt. Utána azt a feladatot kapták az elítéltek, hogy válaszoljanak írásban arra a kérdésre: Mit tanultam meg a kis hercegtől? Kíváncsi voltam, hogy minden megbeszélés nélkül, a történet kétszeri meghallgatása után felfigyeltek-e olyan gondolatokra, amelyeket követendőnek tartanak önmaguk számára. Sikerült-e azonosulniuk a főhőssel, támadt-e bennük empátia vagy szimpátia iránta?

A válaszok többsége arról tanúskodott, hogy azonosultak a történet főszereplőjével, annak tiszta, kedves lényé megérintette őket. A szeretet, a békeesség fontosságát megragadták és kivetítették saját életükre, valamint családjuk és barátaik életére is. Egy kicsit átgondolták, hogyan kellene élniük, miben kellene változtatniuk, hogy az ő életükbe is beköltözzék a szépség.

A következő három foglalkozáson kizárólag csak beszélgettünk. Irányító kérdéseim segítségével végighaladtunk a történeten és kiemeltük azokat a részeket, melyeket az előző foglalkozásokon nyomatékkal, hangsúlyozva olvastam fel.

Kötetlen beszélgetés formájában elevenítettük fel a követendő gondolatokat és közösen fogalmaztuk meg a tanulságokat. Ezeken a foglalkozásokon igyekeztem minél jobban beolvadni a csoportba, úgy szóltam hozzá, mintha én is egy lennék közülük. A beszélgetést észrevétlenül próbáltam irányítani, nem tettem különbséget „ők” és „én” között, minden esetben így fogalmaztam: *mi* így látjuk, *mi* így értékeljük a leírtakat. Ennek eredményeként érzelmekre alapozott, reális megálatapításokat hallhattam.

Végül 20 pontban összefoglaltuk a mese konklúzióit. Pl. „A rosszat már csírájában irtani kell.” „Ha igazán el akarunk érni valamit, következetesnek, kitartónak kell lenni, s ezt tehetjük szelíden is.” „A munka értelmét annak hasznosság adja.” „Tekintélyt csak értelmes parancs ad.” „Szomorú dolog a barátot elfelejteni.” „Az embert tettei és nem szavai alapján kell megítélni.” „Jól csak a szívvel lát az ember.” Egyáltalán nem tűntek patetikusnak ezek a gondolatok, mindenki úgy beszélt róluk, mintha már maga is átélté volna őket.

A foglalkozássorozatot záró feladatot írásban végezték el. A kérdés ez volt: Hogy éreztem magam a foglalkozásokon? Idézzünk néhányat a válaszokból: „Nagyon nehéz volt, de megérte, mert embernek éreztem magam. Nagyon gyönyörű volt, mindent köszönök. Szívesen jövök máskor is.” (Ezt az az ember írta, akinek számára a foglalkozások elején még soha nem volt kedves senki!) Egy másik felelet: „A foglalkozásokon jól éreztem magam, mert olyan dolgokra lehetett ráérezni, amit a rohanó emberek elfelejtenek. Ilyenek a barátság, a türelem. Megtanultam, hogy nincs annál szebb és jobb, mint amit az ember maga épít, maga nevel.”

Végül annak az embernek a munkájából emelek ki néhány sort, aki az első foglalkozáson összetévesztette a tulajdonságot jelentős szavakat a cselekvést kifejező szavakkal és a dolgok nevével: „Először unalmas volt, igaz, úgy is indultam neki a foglalkozásoknak, hogy unni fogom. Egy idő múlva néhány részlet megfogott, valami átjárta bensőmet. Ha belegondolunk és egy kicsit magunkba nézünk, akkor rájövünk, hogy nagyon sok a hasonlóság, igen sok a tanulság”.

*

Ennek a foglalkozássorozatnak az eredményei megerősítettek abban a meggyőződésemben, hogy *lehet és kell* nevelni a fogvatartottakat akkor is, ha többszörös visszaesők. Bizonyossá vált számomra, hogy még a férfiakra is hathat az érzelmekre alapozott pedagógiai tevékenység. A foglalkozássorozat szakmai tanulsága az is, hogy a fogvatartottaknál (lévén valamennyien sérült személyiségű emberek) *sokszor, sokféle formában* kell ugyanazt az ingert adagolni, több oldalról meg kell azt erősíteni, hosszabb időt kell biztosítani a feldolgozás számára. Meggyőződtem arról is, hogy lehet építeni az emberekben rejlő empátiás képességre — mert az mindenki, így a fogvatartottakban is adva van —, csak fel kell ébreszteni bennük, és hagyni kell időt a kibontakozásra. Így foglalkozásainkat az elitelt nem fogja visszautasítani, az együttműködést nem tagadja meg, ha a didaktikus célnak nem éri erőszkoltnak.

Ha egyénileg foglalkozunk valakivel, vagy csak egy-egy alkalommal ülünk le egy csoporttal, akkor hamarosan rá fognak jönni arra, hogy mit szeretnénk rájuk kényszeríteni, miről akarjuk őket meggyőzni. De ha — az empátiás képességre, az érzelmekre alapozva — több, egymást követő foglalkozást tervezünk, akkor az elitelt nem tudja kivonni magát a nevelő hatás alól, nem lesz lehetősége se komformista módon, se negativisztikusan reagálni. Az ilyen tervezésű foglalkozások nyomán kettős eredmény születik: formálódik, fejlődik a fogvatartott személyisége, ugyanakkor a nevelő kivételes sikerélményhez jut, ami további tudatos pedagógiai tevékenységre ösztönzi.

Malachowskyné Olasz Anna

A kutyák szerepe a fiataikorúak őrzésében

„Fiataikorúval és nővel szemben szökés esetén fegyvert használni tilos” — olvashatjuk az Őrszolgálati Szabályzat 193. paragrafusában. E jogszabály annak idején komoly feladat elé állította az intézet vezetését. Az elítéltek úgy értelmezték a jogszabály módosítását, hogy a szökés ezek után már nem bűncselekmény, csupán fegyelmi vétség. Több fogvatartott kísérelt meg szökést.

Nehéz helyzetünkön egy, a hadseregben már jól bevált technika átvétele segít. Bár ennek az új jelzőberendezésnek is vannak hátulütői. A közúton haladó gépjárművek által előidézett rezgéseket sajnos ugyanúgy észleli, mint a kerítéshez közel álló fák szél hatására bekövetkező mozgását. Azt, hogy valójában történt-e szökés, csak személyes ellenőrzéssel lehet megállapítani. Ha falaznak egymásnak az elítéltek, ha egyidejűleg több helyen mimelik a szökést, akkor akciójuk sikerrel járhat. A riasztott járőrökosi az első jelzett helyre megy. 1984 őszén például öt fiataikorú így próbált megszökni. Ketten megsértették a jelzőrendszert, hárman pedig egy másik helyen próbáltak meglépni. (Sajnos, kerítésünk magassága és állapota ma sem jelent érdemi akadályt.)

A további szökések megelőzésére, a jelzőberendezés fogyatékoságát kiküszöbölendő került sor Tökölön kutyák alkalmazására. Felvetődött a kérdés, milyen kutyatípust célszerű igénybe vennünk: őrkutyákat, elfogó kutyákat avagy járőr-kutyákat? (A szlovák fiataikorúak intézetében alkalmazott blokkos rendszer bevezetését — helyi adottságaink miatt — mi rögtön elvetettük. Nálunk csak a jelzőberendezés elé lehetett volna helyezni az állatokat, de a kutya — ha az ember nem parancsol neki — veszélyesebb lehet az elítéltre nézve, mint a fegyver.) Dunakeszin a BM Kutya-vezető-képző Iskola szakemberei azt tanácsolták, hogy elfogó, illetve járőr-kutyákat alkalmazzunk a jelzőrendszer után, a kerítésen kívül. Mindkét típus támogat bennünket a rendkívüli események megszakításában.

A személyi és tárgyi feltételek megteremtése

Kinek van kedve, hajlama kutyavezetői feladatra? Ez a kérdés futótűzként terjedt el a személyi állomány körében. Ki és milyen feltételek között vállalkozhat erre — a tulajdonképpen szakképzettséget nyújtó — megbízásra? A hajlandóság mellett nagyon fontos az alkalmasság kérdése. Megbeszéltem a dolgot az intézet pszichológus csoportvezetőjével, és ő beosztottjaival együtt az egész őri állományt megvizsgálta. Az általuk kiválasztott tizenkét őrt küldtük iskolába.

A kutyákat a BM Kutya-vezető-képző Iskola vásárolta meg számunkra olyan kisállattenyésztőktől, akik pici koruktól kezdve a kiképzési kritériumoknak megfelelően foglalkoztak a kutyákkal. Az alkalmatlannak minősített állatokat nem vették át. A megvásárolt állatok értéke változó skálán mozgott, áruk koruktól, erőnlétüktől, képzettségüktől függött.

A kutyavezetők képzését a tököli körülmények figyelembevételével szintén BM-szervek végezték. A kutyavezetők, bevonulván az iskolára, megkapták kijelölt állataikat. A kívülálló számára rendkívülinek hat a kutyavezetők próbatétele. A jelölt kap egy szájkosarat és egy pórázt, ezzel kell bemennie a számára ismeretlen kutya síkjába, s rátéve a szájkosarat meg a pórázt, kivezetni onnan.

Ha sikerül, megkezdheti tanulmányait, ha nem, nem.

A tizenkét kutya közül tízet elfogásra, kettőt pedig nyomkövetésre képeztettünk ki. A nyomkövetőknek egész más tulajdonságokkal kell rendelkezniük, mint az elfogóknak. Csak később — az állatorvos és a kinológus együttes véleménye alapján — dől el, melyik két kutya lesz a nyomkövető. A nyomkövető kutyavezetők hat hónapos kiképzésben, az elfogókutya-vezetők pedig három hónapos kiképzésben részesültek.

A kutyatelepet olyan helyen kellett kialakítani, hogy a kutyákat más állatok szaga ne zavarja, és el legyenek zárva a fogvatartottak által használt területektől. Természetesen a kutyatelep vezetőjét is kiképeztük, hisz az ő feladata az ételmeztartás, a kutyatelep karban- illetve tisztán tartása, ellenőrzése stb. A kutyák képzése, fürdetése, az ólak takarítása a kutyavezetők feladata. Ezért pótlékot, valamint — a feladat jellegének megfelelő — védőruhát kapnak.

A kutyatelepen különböző helyiségeket kellett kialakítani. Az emberek számára fürdőt, öltözőt, étkezdét, raktárt; a kutyák számára pedig fürdőt, szárítót, orvosi rendelőt stb. Be kellett szerezni a felszereléseket is: a pórázokat, a szájkosarakat, a vezetősíjakat stb. A kutyák ételmezése speciális módon történik. A húsipar alapanyagokat készít külön erre a célra. A kutyák naponta egy alkalommal kapnak előírás szerint többféle alapanyagból összeállított főtt ételt. Ezen túlmenően folyamatos orvosi ellátásban részesíti őket a területi állatorvos. A kutyáknak az őrhelyen is boxot kellett építeni, de a járőrökocsikat is át kellett alakítanunk miattuk. Jelenleg négy 1200-as Lada áll a rendelkezésünkre.

Jogi szabályozás és gyakorlati megvalósítás

Az igazságügy-miniszter hozzájárult, hogy kutyák alkalmazásával erősítsük meg az őrzés biztonságát, előzzük, illetve akadályozzuk meg a rendkívüli eseményeket. Az országos parancsnok először a 9011/2/1986. sz. átiratában, majd a 0114/2/1986. sz. intézkedésében rendelkezett a gyakorlati bevezetésről. Természetesen ez indokolta az érvényben lévő jogszabályok átalakítását és kiegészítését is. A Magyar Közlöny 1986. szeptember 24-i számában jelent meg a Büntetésvégrehajtási Szabályzat illetően módosítása.

A büntetésvégrehajtási testület tagja a szolgálat eredményes teljesítése érdekében különböző kényszerítő eszközöket alkalmazhat a fogvatartottakkal szemben. Ezek használata szigorúan szabályozott. Alkalmazásuk során a köztük lévő fokozatosságot lehetőleg be kell tartani. A kutyák az alábbi módon épültek be a kényszerítő eszközök sorába: testi kényszer, bilincs, könnygázcsozóró palack, gumibot, szolgálati kutya, fegyverhasználat. Vagyis súlyosabb kényszerítő eszköznek számít; a gumibot után, illetve a fegyverhasználat előtt alkalmazható.

A kutyavezető szökés, támadás, csoportos ellenszegülés elhárítására használhatja fel a kutyát. Az esemény súlyosságát figyelembe véve kell eldöntenie, hogy alkalmaz-e úgynevezett megelőző intézkedést, azaz felszólítja-e a személyt, személyeket vétkes cselekményük abbahagyására. Ha megteheti, figyelmeztetnie kell az elítélteket, hogy kutya bevetéséhez fog folyamodni.

Különböző variációi vannak a kutya alkalmazásának, ezeket szintén az eset vélságos volta határozza meg. Előfordul, hogy a kutyát pórázon és szájkosárral

Gyakorlatok a kutya feltételes reflexének megőrzésére

felszerelve vetik be. Ennek inkább pszichés hatása van. Lehet az állatot pórázon, de szájkosár nélkül alkalmazni. Ez már nagyobb hatású, a kutya kivillanó fogszora miatt. Használható a kutya szájkosárral és póráz nélkül, ez esetben a kutyavezető utasítására már az elítélt után eredhet. Megharapni nem tudja, de testének súlya és hangja félelmet kelt, a rendkívüli eseményt megszakíthatja.

A kutya póráz és szájkosár nélkül csak nagyon komoly esetben vehető be, amikor már minden más változat hatástalan lenne. Ha a fogvatartott a felszólításnak eleget tesz, cselekményét abbahagyja, pl. nem folytatja a szökést, a támadást, a kutyát vissza kell hívni.

Megtorlás eszköze sem lehet!

A kutyavezetők tizenkét órás szolgálatot látnak el kutyáikkal. A nappali szolgálat után 24 óra, az éjszakai után 48 óra szabadidő adható. Két szolgálat között legalább 8 órának el kell telnie.

A személyi állomány nagy érdeklődéssel és várakozással tekintett a kutyák alkalmazására, hisz ilyen megoldást még megelőzően nem látott. A fogvatartottak körében pedig az a vélemény alakult ki, hogy a kutyák nem kedveznek azoknak, akik a szökés gondolatával foglalkoznak.

Mint minden új dolognál, itt is el kellett telni bizonyos időnek, hogy bekövetkezzen az igazi, gyakorlati próbatétel. Egy fiatalkorú elítélt déli 12 órakor megpróbált megszökni. Nem kellett kutyát alkalmazni, a pszichés hatás megtette a magáét. Az elítélt a kerítésről leugorva meghallotta a kutyavezető felszólítását: „Álljon meg, vagy a kutyát önre engedem!” Hátrafordult, meglátta a kutyát, és ellenállás nélkül megadta magát. Az első próba tehát úgy járt sikerrel, hogy nem is kellett a kutyát felhasználni.

A kutyák „bevetését” követően kialakult egy olyan vélemény a fogvatartottak körében, hogy ha a kerítésen át nem lehet megszökni, meg kell próbálni a kapukon keresztül különböző járműveken. Volt ilyen próbálkozás korábban is, csak most gyakoribbá vált. Idegen gépjármű szerszámosládájába rejtőzve akart pl. megszökni egy elítélt a betontelevízióról, de még a rakodás idején felfedezték. Az intézetben kívüli kooperációs munkahelyekről és a polgári gyógyintézetből egyeseknek sikerült is megszökniük, mert beszámították a bírósági tárgyalások és az intézetben kívüli orvosi előállítások idejét is terveikbe.

A nyomkövetőkutya-vezetők tevékenysége nagy szakértelmet igényel. Kutyavezető és kutya összehangolt munkája eredményeként lehet csak egy szökevénytől származó ruhadarab, zsebkendő, lábnyom stb. alapján megállapítani a szökés irányát, és elfogni a szökevényt. A forró nyomon üldözés nem ismeretlen fogalom, hiszen a televízió „Kék fény” műsorában gyakran hallunk erről. Ha az elítélt szökését nem tudjuk azonnal észlelni, a nyomkövető kutya segítségével végrehajthatunk ún. forrónyom-üldözést.

A rendőrségtől kölcsönkért nyomkövető kutya korábban két és fél, három óra múlva érkezett a helyszínre. Ekkor már forró nyomról nem beszélhettünk. A jelen helyzet lényegesen kedvezőbb. A két nyomkövetőkutya-vezető tizenkétórás váltásban teljesít szolgálatot. Egyik nap az egyik, másik nap a másik van bent az intézetben hét és tizenkilenc óra között — folyamatosan. Ezen túl — heti váltásban — ügyeletet látnak el a lakásukon. Így nappal öt-tíz percen, éjjel húsz-huszonöt percen belül nyomkövetésre készek. A kutyavezetők továbbképzése egyfolytában, azaz nonstop zajlik. Az iskola elvégzését követően kétévenként kutyáikkal együtt kéthetes — bentlakásos rendszerű — továbbképzésen vesznek részt a kutyavezető-képző iskolán. A kutyák fizikai állóképességét, elfogó, illetve nyomkövető képességét szakemberek mérik fel és osztályozzák — félévenként.

Ezen túlmenően a kutyavezetők rendszeresen gyakorolnak állataikkal. A nyomkövetők hetente tíz órát töltenek a kiképzőpályán, az elfogókutya-vezetők — az állatok erőnlétének fenntartása miatt — eltérő nehézségű feladatokat csináltatnak velük. A szolgálatban lévő kutyavezetők ún. elfogási-bekísérési gyakorlatot végeztenek az intézet különböző pontjain. A kutyákban kialakított feltételes reflexeket meg kell erősíteni, mert különben azok idővel elhalnak. Ezeken a készségpróbákon elítéltruhába öltözött testületi tagok, ún. segédek játsszák el a szökésben lévő elítélt szerepét.

Az eddig tapasztaltak rövid összefoglalása

1. A kutyák alkalmazása növeli az őrszolgálat dolgozóinak biztonságérzetét, miután visszatartó hatással van a renitens elítéltekre. 2. A rendkívüli események megelőzésében, illetve felszámolásában a kutyák jól kiegészítik a biztonságtechnikai berendezéseket. 3. Nem csak a szökések megakadályozására használható fel e megoldás, hanem a terrorcselekmények megszakítását és a belső rend helyreállítását is jól szolgálja.

4. Különösen jó eredménnyel lehetne alkalmazni a mezőgazdasági munkahelyeken, ahol nagy — át nem látható — területen kell sok fogvatartottat őrizni. Zárt intézetekben pedig megkönnyítené a kutya az éjszakai őrszolgálatot végző őr munkáját. 5. Úgy vélem, foglalkozni kellene egy kutyatenyésztő telep létesítésének gondolatával, ahol — eladás céljából — más szervek részére is tenyésztethetnénk állatokat. Tudomásom szerint hazánkban ugyanis az állami szervek nem foglalkoznak ilyesmivel. A kutyákat — mint már említettem — kisállattenyésztőktől vásároljuk, nem jelentéktelen áron.

Zimonyi András

| Általános iskolai oktatás Tökölön

Tökölön a fiatalok intézetében 1963 óta folyik szervezett általános iskolai oktatás. A régi anyakönyveket lapozgatva szembetűnik a végzősök alacsony létszáma. Rendszerint harminc diák jutott iskolai bizonyítványhoz. Akkoriban a megismerés vágya, a tudásszomj hajtotta a tanulókat. Az elítéltek önkéntes alapon vettek részt az általános iskolai oktatásban.

Azóta a helyzet sokat romlott. A bűnöző fiatalok száma nőtt, iskolázottsága csökkent. A spontánul szerveződő képzési forma elégtelennek bizonyult. Nem véletlen, hogy 1979-ben az Elnöki Tanács 11. sz. törvényerejű rendelete és az 1979. évi IM számú rendelet 32. §-a kötelezővé tette a 40. életévét be nem töltött elítélt részére az általános iskolai oktatást. A középiskola ma is a régi módon szerveződik.

Intézetünkben 1982 előtt évente indítottunk gimnáziumi képzést a továbbtanulni szándékozók részére. 1982 óta sajnos egyetlen csoportot sem sikerült szervezni, mert az elítéltek többsége igen alacsony iskolázottságú, esetenként félanalfabéta. Ez a hátralepés viszont azzal az előnnyel járt együtt, hogy a tárgyi feltételek hiánya nem vált kritikussá az általános iskolában.

A közel 300 fogvatartottból 14 tanulócsoporthoz állítottunk össze. A váltott műszak jóvoltából 8 tanteremben folyt az oktatás. Így a szak- és betanított képzést is meg tudtuk oldani helyben. Az őszi—téli hónapokban bekerülő elítéltek felborítják ezt a nehezen kialakított rendet: a pedagógusok joggal panaszkodnak a zsúfoltságra.

A tanulók létszámához viszonyítva igen magas — négy csoportot kitevő — volt az analfabéták száma. 5—6. osztályban három, 7—8. osztályban pedig hét tanulócsoporthoz indítottunk. A nevelési-oktatási feladatokat 15 pedagógus látta el. Időnként sor került nevelőtisztek bevonására is.

Igyekeztünk az oktatás tárgyi feltételeit javítani, a szemléltetőeszközök körét bővíteni. Az intézetben működő központi stúdió bevonásával a pedagógusok színesíteni tudják óráikat az iskolatévé, illetve a rádió egy-egy adásával. A tanulók az előírt kötelező és ajánlott olvasmányokat jól felszerelt helyi könyvtárból kölcsönözhetik ki. Jelentős beruházás volt a képmagnó. Széles körű felhasználása napjainkban igazolja az akkori döntés helyességét.

Tanulóink az év eleji ismerkedés, felmérés után eltérő szorgalommal sajátították el a tananyagot. Sok esetben kevésnek bizonyult az osztályfőnök segítő szándéka. Néhányan hiába ültek az iskolapadba, nem izlelték meg a tudás örömét. Négyen kénytelenek voltak évet ismételni, nyolc tanuló eredményes javítóvizsgát tett, csoportonként két tanulót részesítettek dicséretben.

Az iskola felelőssége

Lénárd Ferenc A pedagógiai pszichológia szerepe a fiatalok törvénysértésének megelőzésében c. írásában azt kutatja, hogy a tankötelezettségi törvényt

teljesíteni nem képes iskolai intézmények mennyiben járulnak hozzá a fiatalok bűnözők létszámának emelkedéséhez. Gondolatait alátámasztják az 1981. évi népszámlálás adatai is, amelyek szerint a tanulók 10%-a túlkoros (azaz 14 éves koráig nem fejezi be az általános iskolát). Ezek nagy része a veszélyeztetett tanulók közül kerül ki.

Nem minden túlkoros, veszélyeztetett tanuló lép a bűnözés útjára, de a bűnelkövető fiatalok 4-5%-a analfabéta, többségük csupán az 5-6. osztályt végzi el. Az iskolák nem tudják érvényesíteni a minden magyar állampolgárra vonatkozó tankötelezettségi törvényt; ami a területi megoszlást illeti, legkevésbé Baranya, Hajdú-Bihar és Borsod megyében.

A család mellett óriási szerepe van az iskolának a deviáns magatartású fiatalok nevelésében. Ha a tanárok időben észrevennék a diákok veszjelzéseit, ha jobban odafigyelnének a tanulók személyes problémáira, akkor talán kevesebb fiatal kerülne a vádlottak padjára. Természetesen nem egyedül az iskola feladata a prevenció, de sokat tehet annak érdekében, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű diák ne váljék bűnözővé.

Ha a tankötelezettségi törvényt teljesíteni nem tudó területeket és a bűnözés szempontjából legfertőzöttebb megyéket megvizsgáljuk — szembetűnő az egybeesés. Az alacsony iskolázottságú településeken több bűncselekményt követnek el. Hisz a rossz körülmények között élő népes családokban újratermelődő hátrányokat az iskola nem tudja kiegyenlíteni.

Az 1983—1984-es tanévben százzal több elítélt kezdte meg — 18 csoportban — tanulmányait. Tovább emelkedett az analfabéták száma, az 5-6. osztályosok létszáma pedig megkétszereződött. Ennek ellenére tárgyi feltételeink alapvetően nem változtak. Nem tudtuk bővíteni a tantermek számát, egy-egy osztály foglalkozását néha a körleten kellett megtartani. Ez természetesen előnytelenül hatott a fegyelmi helyzet alakulására.

Az idén is gondot okozott az óraadók biztosítása. 27 pedagógus látta el az oktatást, ám nyolcan — túlterheltek lévén — csak fél műszakot vállaltak. A 40 Ft-os óradíj kellőképpen senkit sem ösztönöz. Még osztályfőnöki megbízatás esetén is csupán 200—300 forintos pótlékkal növelhető a tanárok fizetése.

Az 1984—1985-ös tanévben igyekeztünk az 1984-ben közreadott nevelésfejlesztési koncepciót oktató-nevelő munkánk során felhasználni. Mivel a koncepció nyomatékosan hangsúlyozza az elítéltek pedagógiai szempontú csoportosításának fontosságát, ezért különválasztottuk a 16 éven aluli tanulókat, és indítottunk egy összevont alsó és felső tagozatos csoportot.

Intézetünkben a 16 éven aluli tanulókat — kérelmükre — 4, maximum 6 óras munkaidőben foglalkoztatjuk. Elsődleges feladatuk tehát a tanulás. Az 1984—1985-ös tanévben például az alapvető ismereteket és készségeket 320 órában sikerült velük elsajátíttatni. A 16 éven felüli tanulócsoportok szervezésekor a munkahelyi hovatartozást vesszük leginkább figyelembe. Általában azonos fokozatú, örzésbiztonság szempontjából hasonló kategóriába tartozó elítéltek dolgoznak egy-egy munkaterületen, így a koncepció elvárta differenciálási elvet nagyjában-egészében sikerül érvényesítenünk.

A Dolgozók Általános Iskolája speciális feladatokat kell hogy megoldjon a fiatalok börtönében. A felnőttoktatás hétköznapi teendői között emlegetjük az analfabétizmus, továbbá a műveltségbeli egyenlőtlenség megszüntetését. De hosszabb távon — úgy véljük — feladata a társadalmi mobilitás előmozdítása is. Mivel azonban a büntetésvégrehajtási intézetekbe az elítéltek többsége elmaradt szociális közegből érkezik, ráadásul egy részük mentálisan retardált, sérült személyiség, iskoláink a felnőttoktatás ez utóbbi funkciójának megvalósítására nem képesek.

A 16 éven aluli tanulókat rész munkaidőben foglalkoztatjuk

A fiataloknál mindezek a problémák élesebben jelentkeznek. Világnézetük, személyiségük kialakulatlan. A felnőtté válás küszöbén állva magukban hordozzák szűkebb és tágabb környezetük legtöbbször káros hatásait. Nekünk kell meglévő ismereteikhez igazodva ezeket némileg enyhíteni. Felébresztve érdeklődésüket a körülöttük lévő világ iránt, felvillantva számukra egy reális életterv lehetőségét.

Az előző évekhez képest emelkedett a beiskolázottak száma. A tanév elején 310 diák elhelyezéséről kellett gondoskodnunk. Ezek mintegy 80 %-a cigány. Értethető, hogy a legtöbb nehézséget a magyar nyelv és irodalom tárgya — ezen belül a helyesírás elsajátítása és a kifejező olvasás — okozza. Noha a kifejezés primitív-sége a felsőbb osztályokban is probléma, leginkább az általános iskola alapszintű képzésében résztvevők számára kínlódás a magyar nyelv megtanulása. Nincsenek tisztában egyes szavak tartalmával, legtöbbjük szókinccse minimális.

Viszonylag jó eredményeket érnek el a matematikában. Úgyesen számolnak fejben, hiszen az alpműveleteket naponta alkalmazták mindennapi életükben, de egy-egy logikai feladat lejegyzése, egy-egy művelet írásbeli megoldása már nem megy olyan könnyen. A fizikai-kémiai jelenségeket nehezen értik meg, tán babonás hiedelmekkel telített világgépük is hibás ebben. Tanulmányi átlaguk e két utóbbi tantárgyból igen rossz.

Mindezek a nehézségek napjainkra is jellemzők. Az elítéltek műveltségi színvonala egyre alacsonyabb, pedagógusaink fokozottan érzik az alapozó oktatás fogyatékoságait. Nem kevés feladat hárul tehát tanítóinkra, tanárainkra. Olyan emberekkel kell foglalkozniuk, akiket nehezen nevelhető, problémás gyerekként emlegettek az iskolákban, akik sokszor egész tantestületek türelmét tették próbára.

A fejlődés útja

Az 1985—1986-os tanév óriási változásokat hozott az iskolai oktatás tárgyi-személyi feltételeiben. Évek óta tanteremhiánnyal küszködő, zsúfoltságról panaszkodó pedagógusaink szeptemberben tizenkét tantermes, szinte teljesen újjávarázsolt iskolában kezdhették meg munkájukat. Eddig a könyvtár, a stúdió, a pszichológiai laboratórium is az iskola épületében működött, most négy tanteremmel bővülve az iskola már csak az oktatásnak ad otthont.

Nem elhanyagolható szempont a bv-intézetekben kulcspozíciót betöltő őrzésbiztonság helyzete sem. 1985 nyarán az iskola épületében minden tantermet a

mai technikai színvonalnak megfelelően a legmodernebb riasztóberendezésekkel szerelték fel. Megjegyzem, eddig még nem került sor használatukra. Tanulóink nyugodtak, betartják a házirendet, kirívó fegyelmezési gondjaink nincsenek.

Technikai feltételeink más vonatkozásban is jelentősen javultak. Sikerült minden tanteremben kiépíteni a videohálózatot, tehát eleget tudunk tenni a modern oktatástechnikai elvárásoknak. Bármely órán megtekinthetők a videokazetán tárolt iskolatévé filmjei, bármikor levetíthetők az ún. ismeretterjesztő előadások. Tulajdonképpen az iskola így egy minisztúdió birtokosa. A továbbiakban szándékunkban áll a videokazetták helyi választékát bővíteni.

Intézetünk vezetésének és az iskola igazgatójának évek óta problémát okoz a tantestület stabilizálása. Néhány tapasztalt szakembertől eltekintve, akik 1963 óta nálunk dolgoznak, szinte állandó a tanítók, tanárok fluktuációja. Ennek oka (alacsony bérek, túlerheltség stb.) már utaltam. A pálhalmi tapasztalatok nyomán felébredt régi vágyunk; szeretnénk, ha iskolánk, önálló intézményként, főállású pedagógusokkal kapcsolódhatna a büntetésvégrehajtási intézet nevelési rendszeréhez. De az oktató-nevelő munka hatékonysága érdekében azt is el szeretnénk érni, hogy egy-egy osztályba 15-20 elítélt tanulónál több ne kerüljön.

Az 1985—1986-os tanév a tapasztalatgyűjtés időszaka is volt. Az országban elsőként indítottunk kísérleti osztályokat a korábban gyógypedagógiai képzésben részesült tanulók számára. Az általános iskolák nappali tagozatain 16 éve működnek ilyen korrekciós osztályok (függetlenül a gyógypedagógiai, kisegítő iskolai képzéstől. Céljuk, a műveltségi hátránnyal induló, személyiségzavarokkal küszködő tanulók felzárkóztatása oly módon, hogy a tanév végeztével normál osztályokban folytathassák ismereteik gyarapítását), de felnőttoktatás keretében még nem folyt ilyen képzés. A kísérleti osztályok szervezésekor a pszichológusok szűrővizsgálataira és a gyógyító-nevelő csoport pszichológus nevelőjének — analfabéták körében végzett — felméréseire támaszkodtunk. Így egy összevont alsó (1—4. osztályos) és két felső tagozatos osztályt hoztunk létre (5—6. és 7—8. osztályos bontásban).

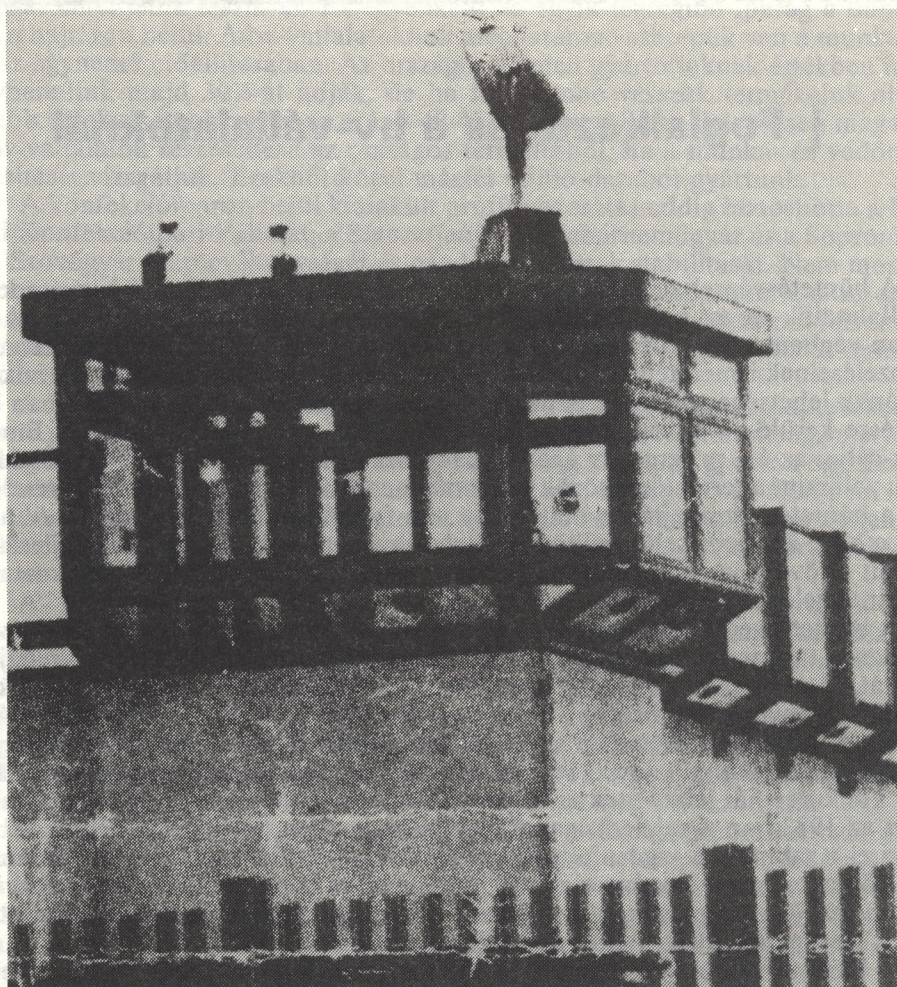
Nem kell különösebben bizonygatni, hogy az azonos iskolai végzettséget igazoló bizonyítvány más-más tudásszintet takar. Néhányan képtelenek az előirt tematika szerint haladni. Pedagógusaink ezért szeptember elején ún. tudásszint-felmérő dolgozatokat íratnak, amelyek alapján további tanulókat tesznek át a fent említett kísérleti csoportba. Zárójelben megjegyzném, hogy tanáraink, élve a módszertani szabadsággal, sikerrel használják fel munkájukban mind a kisegítő iskolai tankönyveket, mind a dolgozók általános iskoláihoz rendszeresített kiadványokat.

Az 1986—1987-es tanévben 320 óra helyett 520 órában ismerkedhettek meg tanulóink a tantervi anyaggal. A megnövekedett óraszám, akárcsak a négyről tizenegyre emelkedett főállású pedagógus száma, pozitívan hatott az oktató-nevelő munka színvonalára és ezen keresztül a tanulmányi eredményekre. Holott például decemberben tanulóink száma elérte a 412-t. Elmondhatjuk, hogy sikerült testületünket egységesíteni, közösségéé kovácsolni. Fiatalabb nevelőink igyekeznek átvenni a jól bevált módszereket.

Jó kapcsolatot építettünk ki a Tököli Általános Iskola tantestületével és a bv-oktatásban részt vevő nevelőkkel, továbbá az elítéltek munkáltatását szervező Dunai Vegyesipari Vállalat vezetőivel, üzemmérnökeivel. Az évek során kikristályosodott szép hagyományokat megőrizzük, és iparkodunk minél hitelesebb iskolai miliót kialakítani. A büntetésvégrehajtás helyzetét ismerő pedagógusok tudják csak, hogy egy ilyen dinamikusan változó közösség mennyi harc árán formálható.

Yazbekné Szabó Katalin

Újdonság az olasz büntetésvégrehajtásnál

Kocsik és épületek (örtornyok, védőfalak és egyéb helyek) páncélozására új, passzív biztonsági rendszert találtak ki. Megoldották azt a problémát, hogyan lehet belülről tüzelni oly módon, hogy ne jöjjenek létre nagy nyílások. Az amerikai Goodyear társaság megvalósította az egy irányból ható golyóálló páncélozást. A befelé jövő golyókat lefékezi a fal, a kifelé menőket viszont átérteszti. Három rétegből áll ez a szerkezet: egy acélrétegből, egy összetett sejtmintás és egy üvegszálakból szőtt rostos anyagból. Ezek együtt ellenállnak a 45-ös és 30-as kaliberű fegyverekhez használt lövedékeknek. Egy Milánó melletti börtön már alkalmazza e találmányt.

Fordította: Sebestyén Zoltán

| Foglalkoztatás a bv-vállalatoknál

A büntetésvégrehajtás 1986-ban elkészült munkáltatásfejlesztési koncepciója vállalataink elé azt a feladatot tűzte ki, hogy jelenlegi helyzetünk, a népgazdaságban végbemenő változások, valamint a büntetésvégrehajtás nevelésfejlesztési elképzeléseinek ismeretében gondolják át tevékenységüket, az elítéltek foglalkoztatásának lehetséges módjait. Szükségessé és sürgetővé teszi ezt az 1988-ban bevezetésre kerülő — a népgazdaság egészét érintő — adó- és árreform. Ennek egyik célja: az ún. progresszív ágazatok fejlesztése a termelési profilok átalakításával, valamint a termelőeszközök és a munkaerők átcsoportosításával. E tendenciák a büntetésvégrehajtási vállalatokat sem fogják érintetlenül hagyni. Ahhoz, hogy a bévé keretein belül működő vállalatok foglalkoztatási, termelésfejlesztési irányait a jövőre vonatkozóan megtervezhessük, célszerű az elítéltfoglalkoztatás múltját és jelenét áttekinteni.

A büntetésvégrehajtási munkáltatás jelentős változásokon ment át. A kezdeti időszak „taposómalmi” a hiábavaló, sziszifuszi munkát, a büntetésvégrehajtás szigorát, a tettes elrettentését voltak hivatva érzékeltetni. A történelmi fejlődés során bebizonyosodott, hogy az ún. rabmunka nem csupán a fogvatartott ellátásához tud hozzájárulni, hanem a népgazdaság egészének is képes hasznot hajtani. Az elítéltek által előállított termékek megjelentek a piacon, és esetenként komoly konkurenciát jelentettek az úgymond szabad ipar számára. Érdekes adalék ehhez az 1983-ban megjelent igazságügy-miniszteri rendelet, mely négy esetben ismeri el a rabmunka jogosultságát: ha hazánkban eddig nem gyártott terméket állít elő; ha olyan igényeket elégít ki, amilyeneket a hazai szabad ipar nem képes; ha külföld számára készít eladható árut; végezetül, ha az általa előállított termék az igazságügyön belül kerül felhasználásra.

A büntetésvégrehajtás egészének történelmi fejlődése eljutott addig a felismerésig, hogy a büntetésvégrehajtás igazi célját csak akkor érheti el, ha a fogvatartottak értelmes, társadalmilag hasznos, lehetőleg minden korlátozástól mentes munkát végeznek. Napjainkban az elítéltek törvény adta joga — a munkához való jog. Ahhoz, hogy ez érvényesülhessen, a büntetésvégrehajtás egész apparátusának helyt kell állnia. A bv-foglalkoztatás kialakult szerkezete ma olyan, hogy az elítéltek munkája 26%-ban saját szükségleteket, 74%-ban pedig népgazdasági igényeket elégít ki. Ez utóbbi értéke 1986-ban meghaladta a négymilliárd forintot.

A foglalkoztatottak 66%-a az iparban, 34%-a viszont a mezőgazdaságban dolgozik. A büntetésvégrehajtáson belül kialakult ipar alapvetően a könnyűipari ágazatba sorolható. Helyünket, súlyunkat érzékeltetve a népgazdaságban nem követünk el nagy hibát, ha a bv. iparára jellemző adatokat a könnyűipari ágazat számadataival vetjük össze. Az iparban dolgozó fogvatartottak létszáma, az ágazati fizikai dolgozók 5,7%-a, a bv-vállalatoknál létrehozott bruttó termelési érték az ágazatinak 2,4%-a, nyereségünk meg az ágazati 3%-a.

A büntetésvégrehajtás könnyűipari tevékenységét négy szakágazat határozza meg: a konfekcióipar, a bútóipar, a cipőipar, valamint a textilipar. A foglalkoztatottak létszáma szempontjából a mintegy 2000 embert munkáltató konfekció-

ipar a legjelentősebb: hazánk textilruházati iparában dolgozó fizikai munkások 10%-át elítélteink teszik ki. Ez egyébként az egyik legrégebbi iparág a büntetés-végrehajtáson belül. A bv-vállalatoknak meghatározó szerepük van a munkaruha és az ágynemű előállításában. Az országos szinten gyártottaknak értékben mérve ágyneműink majd 30%-át adják, de ha figyelembe vesszük termékeink alacsonyabb árfekvését, akkor ez az arány 40-45%-ra becsülhető. Jelentősen magasabb a bv-vállalatok részesedése az országos termelésből, ha a munka- és védőruhák készítését vizsgáljuk. Ezekből közel másfél millió darabot gyártunk.

A konfekcióiparon belül kialakult profilmegosztás eddig biztosította a Kalocsai Konfekcióipari Vállalat, a Sátoraljaújhelyi Fehérneműgyár és a Sopronkőhidai Szövőgyár alaptevékenységét és gazdálkodásának stabilitását. Nem mondható el már ugyanez a másik, legtöbb elítéltet foglalkoztató iparunkra, a bútorigarra. A piaci igények kielégítésében a polgári vállalatok bútoraival kell felvennünk a versenyt. Eddig az Alföldi Bútorgyár és a Budapesti Faipari Vállalat termékeinek értékesítését az alacsonyabb árak garantálták.

A büntetés-végrehajtás cipőiparát képviselő Ipoly Cipőgyár alaptevékenységében jól érzékelhető az az évek során kialakult kiszolgáltatottság, melyet az iparagon belüli konkurencia eredményezett. Amíg a vállalat gyártott egy mennyiségében meghatározó jelentőségű, ugyanakkor más cipőipari cég által nem készített terméket, munkavédelmi bakancsot, addig azt könnyen tudta értékesíteni. De amikor arra kényszerült, hogy a polgári vállalatok által előállított árukkal versenyezzen, akkor bizonytalanná vált gazdálkodása.

A hazai textiliparon belül volumenét tekintve nincs komoly szerepe a büntetés-végrehajtás textiliparának. Noha a Sopronkőhidai Szövőgyár által előállított kikészítetlen pamutszövet — 70—75%-át kitevő ún. mullszövet — a hazai egészségügy kötszeralapanyagának zömét szolgáltatja. A másik textilipari profilban még tíz évet sem élt meg az a döntés, miszerint a Börzsöny Vegyesipari Vállalat alaptevékenységét, a kenderkötélgyártást fejleszteni kell. 1977-ben úgy tűnt, szükség van kapacitásbővítő beruházásra, ám 1987 végére annyira csökkentek a piaci igények, hogy várhatóan ezt a tevékenységet meg kell szüntetni.

A fentiekben túl a büntetés-végrehajtás ipari tevékenységéhez tartozik még a Dunai Tömegcikkipari Vállalat mérőszalaggyártása, a hőre keményedő műanyag gombok és záróelemek (lásd: kupakok) előállítása, valamint a Dunai Vegyesipari Vállalat betonelemeinek gyártása. Ezek meglévő hiányokat pótolnak a hazai piacon, s az előállító vállalatok tevékenységében is csak részarányt képviselnek.

A teljes körű foglalkoztatást (mely 1986-ban a fogvatartottak 79,5%-os munkáltatását jelentette) csak különféle bérmunkák vállalásával tudjuk biztosítani. Ezek szakmai ismeretet kevésbé igénylő betanított, illetve segédmunkára épülnek. Az intézetben belüli munkáltatást a polgári és a bv-vállalatok által közösen létrehozott termelőkapacitásokon végzett bérmunkák jellemzik. Ezek közül csupán néhányat sorolnék fel: a Dunai Vegyesipari Vállalat a Csepel Autógyárral, a Dunai Tömegcikkipari Vállalat a Ganz Kapcsolók- és Készülékek Gyárával, a Börzsöny Vegyesipari Vállalat a Zrínyi Nyomdával, az Annamajori Célgazdaság a Fegyver- és Gázkészülékgyárral, a Pálhalmi Célgazdaság pedig a Dunai Vasművel kötött együttműködési szerződést.

Több megyei intézet házon belüli foglalkoztatását is ily módon oldották meg. Konfekcióipari és cipőipari vállalataink a piaci igények ingadozása miatt a saját profilú termelőkapacitás kitöltését is csak kisebb-nagyobb arányú bérmunkák vállalásával tudják lehetővé tenni. A polgári vállalatoknál végzett bérmunkák egyre növekvő hányadát alkotják az intézetben kívül végzett munkák. A polgári vállalatok munkaerőhiányukat fogvatartottak alkalmazásával igyekeznek pótolni, a szakmai irányítást természetesen fenntartják maguknak. Ez jellemzi

például a FÉG ócsai és budapesti, az Ikarus szegedi és budapesti üzemeiben végzett munkát, de ide sorolható a Székesfehérvári KÖFÉM-nél végzett tevékenység is. Nagy a kereslet az elzárásukat töltő, mozgatható fogvatartottak iránt, akik zömmel építőipari segéd munkán dolgoznak. A kooperációban foglalkoztatott elítéltek létszáma meghaladja a 4000-t, s ennek közel fele házon, azaz intézeteken kívül dolgozik.

A büntetésvégrehajtási munkáltatás másik nagy területe a mezőgazdasági ágazat. Három célgazdaságunk összesen 20 914 hektár területtel rendelkezik. 1986-ban 22 000 tonna búzát, 20 000 tonna kukoricát, 23 000 tonna cukorrépát, 3300 tonna napraforgót, valamint 5200 tonna zöldségfélét, 1400 tonna gyümölcsfélét termesztettek. Ezen túlmenően megtermelték a nagy létszámú állatállomány szálás- és szilárdtakarmányszükségletét is. Az elmúlt évben 7500 tonna marha, 4700 tonna sertés, 100 tonna juh élő állatot, valamint 9,5 millió hektoliter tejet értékesítettek. A célgazdaságok által elért terméshozamok jelentősen meghaladják az országos átlagot. A három célgazdaság bruttó termelési értéke az összes bv-vállalat bruttó termelési értékének több mint negyedét adta 1986-ban. Ezen eredmények elérésében jelentős szerepet játszott a célgazdaságokban folyó ipari tevékenység, az itt munkáltatott közel 3000 elítelt.

Üllalataink nehéz helyzetben vannak, amikor a foglalkoztatás bővítésének jövőbeni terveit kell meghatározniuk. A népgazdaság előtt álló feladatok megvalósításának módja nem tudni, milyen hatással lesz a gazdaság e speciális részére, a büntetésvégrehajtás gazdálkodására. Az azonban biztos, hogy a népgazdaság továbbra sem mondhat le a bv-vállalatok által előállított értékekről, nyereségről. A népgazdasági termékszerkezet-átalakítás várhatóan azzal a következménnyel jár majd, hogy a büntetésvégrehajtás iparának (esetleg mezőgazdaságának) néhány termékprofilja kiesik a rostán. Gondolunk itt olyan törekvésekre, amelyek a magas importalapanyagot kívánó, ugyanakkor alacsonyabb minőségigényű termékek (pl. mullszövetek, munkaruhák) hazai gyártásának megszüntetését tűzik ki célul. Ennek jeleit már a korábbi években is érzékelhettük.

A bv-vállalatok saját termelői profil kialakításával tudják csupán gazdasági stabilitásukat biztosítani. Elengedhetetlen lesz a polgári vállalatok által már gazdaságosan nem gyártható termékek átvétele, ha azokra a hazai piac még igényt tart. Ám az eddiginél erőteljesebben kell törekedniük a bv-vállalatoknak arra, hogy állami felhasználásra (fegyveres testületek, IM, MÁV stb. számára) termeljenek. Így kivédhetők az erősödő piaci verseny hátrányos következményei. Mindez a vállalatoktól nagyobb önállóságot és öntevékenységet igényel.

Ugyanakkor a vállalatoknak szükségük van a központi irányítás segítségére, hogy megalapozottabb döntéseket tudjanak hozni. Hiszen a nagyobb áttekintés, a szélesebb körű ismeret növelheti a munkaerő-keresletet, egyes termékek gyártására, valamint a gazdasági-pénzügyi szabályozások várható alakulására vonatkozó információikat. Jelenleg nem lehet tudni, hogyan fog változni a kooperációs tevékenységek iránti kereslet.

Köztudott, hogy a reformnak átmenetileg és területenként eltérő mértékben munkaerő-felesleg lesz a következménye, ez pedig kedvezőtlenül hat majd a fogvatartottak munkáltatására. De a költségérzékenyebb gazdálkodás is arra készíti majd a polgári vállalatokat, hogy intenzív fejlesztéssel, termelési tartalékaik jobb kihasználásával érjenek el eredményt, s ez szintén a képzetlen munkaerő alkalmazása ellen hat.

A fogvatartottak létszáma az előrejelzések szerint tovább fog emelkedni. Ezért elítélteink foglalkoztatására a jövőben is csak a polgári vállalatokkal kötött együttműködési szerződések adnak majd módot. Számítanunk kell azonban arra, hogy partnereink rövidebb időre kívánják lekötni az elítelt munkaerőt, szerződéseikben pedig egyre szigorúbb feltételeket fognak támasztani mind a terme-

lés mennyiségét, mind a termék minőségét illetően. A kockázat közös vállalása is sokkal nagyobb szerepet fog kapni.

Az alábbiakban megpróbáljuk vázolni, hogyan tervezik vállalataink az elitéltek foglalkoztatásának bővítését. Bútoripari vállalataink alaptervekenységük szűk keresztmetszetének feloldásával (pl. az Alföldi Bútorgyár szárító- és kárpitosrészlegének fejlesztésével), a termelés műszaki színvonalának javításával, a Budapesti Faipari Vállalat a második műszak beindításával kívánja növelni a termelés mennyiségét. A minőség biztosítása érdekében a tárolási, csomagolási és szállítási feltételeket mindenütt korszerűsíteni akarják. Célul tűzik ki nagy megrendelők (üdülők, szállodák) berendezési tárgyainak gyártását, helyszíni szerelését.

Konfekcióipari vállalataink alaptervekenységük fejlesztésében látnak lehetőségeket. Ehhez azonban bővíteniük kell mai szűkös termelőterületeiket, és raktározási körülményeik is javításra szorulnak. Néhány korszerűbb gép üzembe helyezésével, az elavult géppark felújításával konfekcióiparunk megőrizhetné jelenlegi helyzetét. A Sopronkőhidai Szövőgyár a szövődei előkészítés műszaki színvonalának emelésével, a szövőkikészítés technológiájának fejlesztésével óhajtja az elmúlt években végrehajtott rekonstrukciót folytatni. Ezzel lehetővé teszi a magasabb minőségi igényeket is kielégítő pamutszövetek gyártását, mely elvezethet a saját alapanyag feldolgozásához (konfekcionálásához) is. Továbbá tervezi a vállalat a szövődei gépcserék során felszabadult munkaerő, valamint a szombat-helyi — korábban konfekciótevékenységgel foglalkoztatott — elitéltek átirányítását fémtömegcikk-ipari munkák végzésére.

Cipőipari vállalatunk az új technológia további bővítésével, a cipőfelsőrész-tűződei munkahelyek számának növelésével, a szabászati, felsőrész-készítési tevékenységek műszaki fejlesztésével, a fárafoglalási műveletek korszerűsítésével igyekszik biztosítani termelőkapacitásának kitöltését. Ugyanakkor kevésbé piacerzékeny gyártmányszerkezet kialakítására törekszik, és szándékában áll kapcsolatait a hazai cipőipari vállalatokkal szorosabbra fűzni, valamint szélesíteni. A Dunai Tömegcikkipari Vállalat új beruházással kívánja mérőszalaggyártását magasabb szintre emelni, melynek során 1988-ban már színes szalagbetéteket is fognak készíteni. A gombok és záróelemek gyártásában a választék bővítését hőre lágyuló műanyagok alkalmazásával tervezik.

Mezőgazdasági vállalataink bővíteni akarják a szántóföldi növénytermesztésen belül a vetőmag termelését, és a szántóterületek egyre nagyobb hányadán kívánnak kézimunka-igényesebb fűszer- és zöldségnövényeket, valamint gyógynövényeket termesztetni. A sertéslelepi rekonstrukciók jelentősen növelik a sertés-hústermelést és a foglalkoztatható létszámot. Pálhalmán a tej minőségét fejőház létrehozásával igyekeznek javítani. Az annamajori gyógynövényleparló lehetővé teszi a termékek magasabb készüeltségi fokon történő előállítását. Minden vállalatunk reális lehetőséget lát az ipari kooperáció, különösen az intézeteken kívüli foglalkoztatás bővítésében. Vonatkozik ez ipari és mezőgazdasági vállalatainkra egyaránt.

*

Összegezve a vállalati elképzeléseket: az elitéltek foglalkoztatását a nehezező gazdasági helyzetben termelési körülményeik javításával, műszaki színvonaluk emelésével, magasabb feldolgozottságú, magasabb minőségigényeket kielégítő termékek előállításával, valamint kooperációs kapcsolataik körének szélesítésével kívánják elérni. Mindezek megvalósításához a fejlesztési pénzeszközök megteremtése nélkülözhetetlen a bv-vállalatoknál.

Tamás Zoltánné

| Termékbemutató

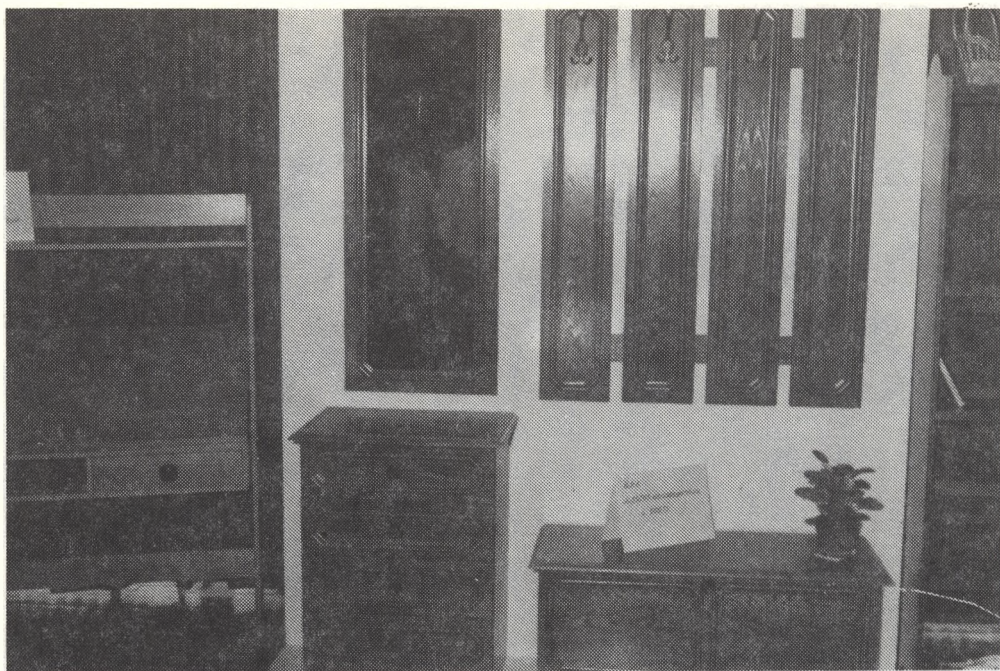
1987. június 17-én a Belügyminisztérium Kiállítótermében lehetőségünk nyílt a büntetésvégrehajtás iparvállalatait bemutatni. Jó volt együtt látni a vállalatok által gyártott, értékesítésre szánt termékválasztékot még azoknak a szakembereknek is, akik külön-külön ismerték azt. Termékeink, ha nem is tartoznak a legkorszerűbb és a minőség szempontjából a legigényesebb termékek közé, mégis jelen vannak, keresettek a hazai piacon.

A kiállításon *bútoripari vállalataink* bemutatták ún. lakossági bútorterveket, gyermekbútoraikat és íróasztalaikat. *A konfekcióipari vállalatok* munkaruhák, munkaköpenyek, ágyneműféleségek széles választékát tárták a látogató elé. *Az Ipoly Cipőgyár* munkavédelmi bakancsokat, férfi-női utcai lábbeliket mutatott be. Volt itt direkt-fröccsöntött technológiával gyártott bakancs és cipő is.

Vegyesipari vállalataink, amelyeknél az elitéltek foglalkoztatása döntően polgári vállalatoknak végzett bér munka formájában történik, szintén kiállították — a már gyártott és a jövőben gyártásra szánt — termékeiket. *A Börzsöny Vegyesipari Vállalat* bemutatott termékei között megismerhettük az egyre kisebb mennyiségben előállított mezőgazdasági kenderköteleket és az új próbálkozásokat jelző seprűket, súroló- és felmosófákat. *A Dunai Tömegcikkipari Vállalat* hagyományos profiljának — a mérőszalagok régebbi és új változatainak, a különféle műanyag záróelemeknek és gomboknak — a bemutatása mellett kiállította új elképzeléseinek némelyikét is, így például egy fémvázás kerti bútort és tárolópolcot.

A Dunai Vegyesipari Vállalat bemutatott termékei is jelezték a szükségszerű útkeresést. A hagyományos építőipari termékek (betonelemek) mellett már megismerhettük a polgári vállalatokkal kooperációban készített egyszerűbb termékeket (lásd ajándékkosarakat, bevásárlótáskákat) is. A teljesség igénye nélkül egy kis képes ízelítő a bemutatóról.

T. Z.

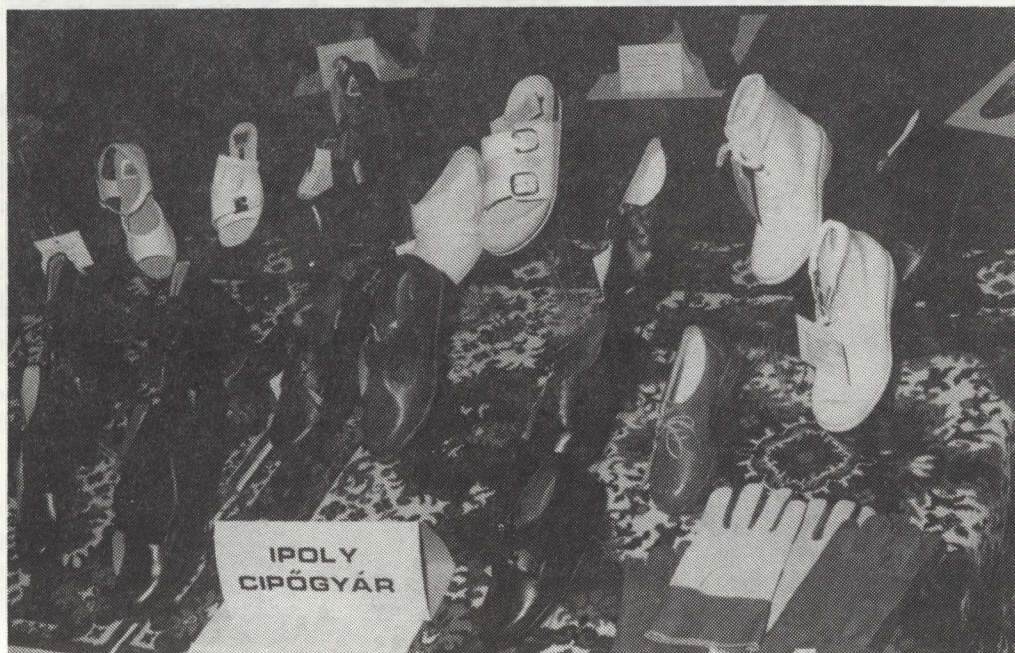
Alaszka előszoba-garnitúra (Budapesti Faipari Vállalat)

Alföldi—L szekrény, A—77 kárpitos garnitúra (Alföldi Bútorgyár, Szeged)

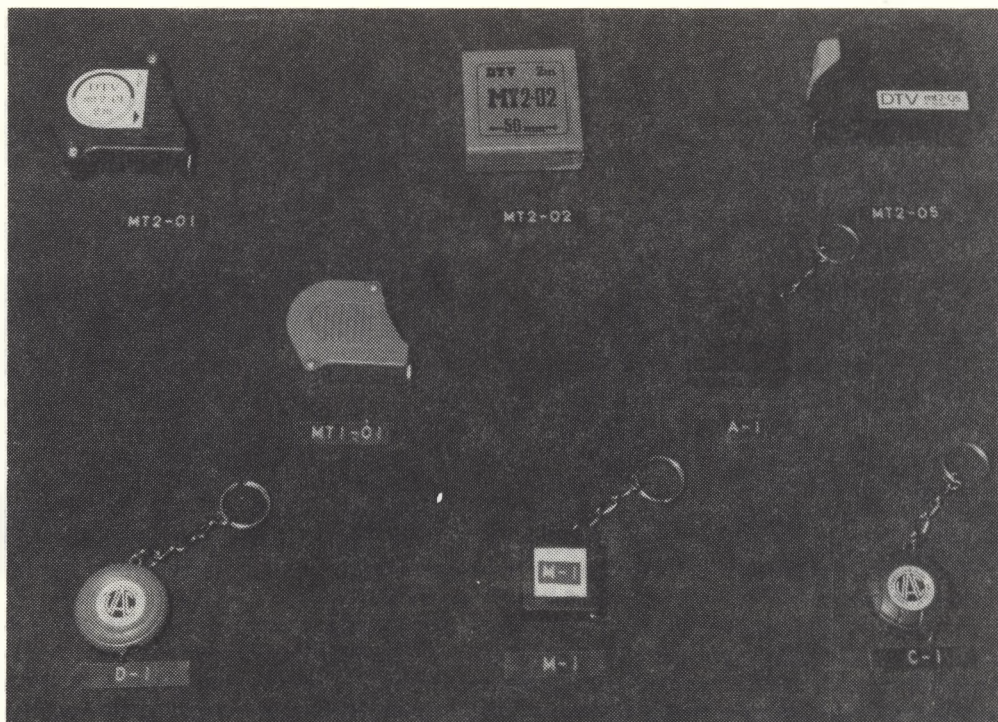

Férfi és kamasz munkaruhák, női munkaköpeny (Kalocsai Konfekcióipari Vállalat)

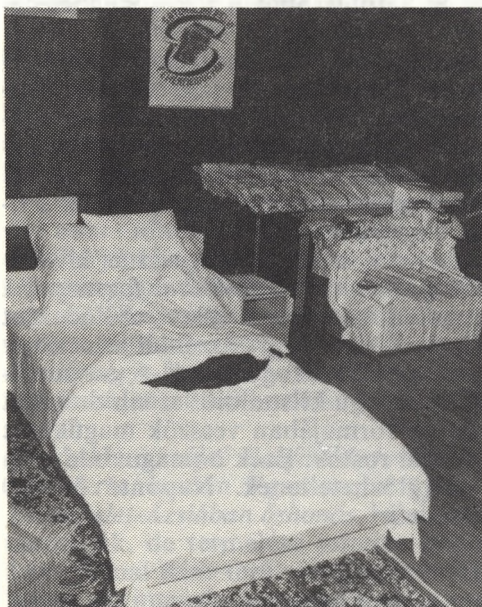

Munkavédelmi cipők, kesztyűk és utcai lábbelik (Ipoly Cipőgyár, Balassagyarmat)

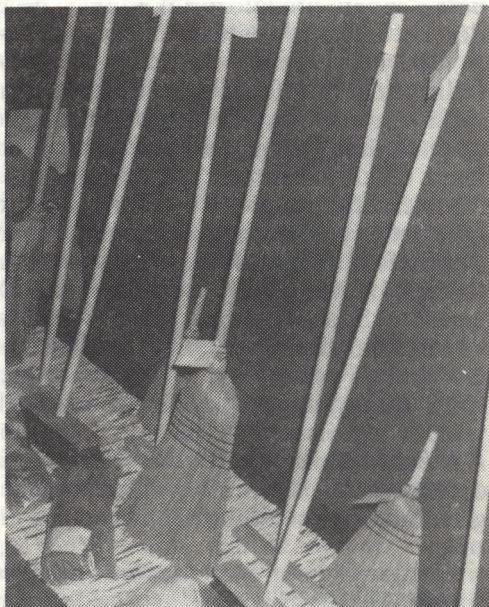

Mérőszalagok (Dunai Tömegcikkipari Vállalat, Vác)

Hímzett és nyomott mintás ágynemű-garnitúrák (Sátoraljaújhelyi Fehérneműgyár)

Seprők, súroló- és felmosófák, polipropilén kötelek a Börzsöny Vegyipari Vállalat új termékei (Márianosztra)

| A szója és az elítéltek élelmezése

Az élelmezés- és táplálkozástudomány, a dietetika¹, valamint számos más interdiszciplinális tudományág, jól körülhatárolta és definiálta már a kiegyensúlyozott táplálkozás mibenlétét. Az elítéltek élelmezésekor is arra kell törekednünk, hogy megfelelő tápláltsági állapotot érjünk el náluk. Az élelmezés folyamánként kialakuló tápláltsági állapot ugyanis alapfeltétele annak, hogy az egyén megőrizze egészségét, illetve — betegség esetén — helyreállítsa azt.

Az élelmezés elsődleges szempontja mennyiségi, azaz elegendő energiát kell biztosítanunk az egyén számára. A Parancsnokság egészségügyi osztálya a közelmúltban végzett felmérés során (melyet dr. Németh Mihály főhigiénikus irányításával végeztek) megállapította, hogy a kívánatos energiamennyiség eljut a fogvatartottakhoz.

Míg a világ népességének jelentős hányada éhezik, addig a fejlett és közepesen fejlett államok lakóinak többsége túltáplált és élelmezésének minőségi paraméterei nem kevés kivetnivalót hagynak maguk után. Minek következtében ezen országok állampolgárai igen fogékonyak az ún. civilizációs degeneratív² anyagcsere-betegségekre, melyek életkilátásaikat jelentősen rontják. Ilyen a cukorbetegség, az érelmeszesedés, az elhízás, a köszvény, a vérszírok felszaporodása, a máj elzsírosodása, hogy csak a legfontosabbakat említsük. Emiatt nő a szív- és érrendszeri betegségben elhalálozottak száma, de károsan befolyásolják a rákos megbetegedéseket is, hisz kihatnak az egész szervezetre.

Röviden érdemes áttekinteni az élelmezéssel, táplálkozással kapcsolatos fő tudnivalókat. A fehérje, szénhidrát, zsír ideális aránya 20—50—30 százalék. Nézetünk szerint *ma már nem döntő, hogy a fehérje növényi vagy állati eredetű-e*, a lényeg az, hogy megfelelő arányban és mennyiségben tartalmazza a szervezet számára nélkülözhetetlen ún. esszenciális aminosavakat³. Régebben a teljes értékű fehérjék állati eredetűek voltak. Jelen cikkünk azért íródott, hogy felhívjuk a figyelmet egy teljes értékű növényi fehérjére, a szójára.

A fehérjeellátottság után vegyük szemügyre a szénhidrátfogyasztás kívánatos voltát. Manapság *személyenként kb. 400 grammnyi szénhidrátot fogyasztunk naponta*. Ezen össz mennyiségben belül aránytalanul sok répa- illetve szőlőcukrot veszünk magunkhoz, holott arra kellene törekednünk, hogy a szénhidrátot nagy molekulájú polimerek⁴ formájában, azaz keményítőként fogyasszuk. A gabonafélék és a burgonya ennek fő forrásai. A kis molekulájú kristalloid⁵ szénhidrátokat viszont legcélszerűbb, ha tej és gyümölcs-cukor formájában vesszük magunkhoz. A szénhidrátok igen fontos elemei az ún. élelmi rostok. Ezek önmagukban nem emészthetők, de mint ballasztanyagok nélkülözhetetlenek. Naponta 30—50 grammot kell belőlük ideális esetben fogyasztani.

1. dietetika: diétás étrenddel foglalkozó tudományág

2. degeneratív: elfajulásos

3. esszenciális aminosav: olyan aminosav, amelyet a szervezet más aminosavakból nem tud felépíteni, azt a táplálékkal kell felvennie

4. polimer: óriásmolekula

5. kristalloid: vízben oldható, kristályos

Jutányos áron beszerezhető, fehérjében gazdag étel a szója; ajánljuk minden bv-konyhának

A legtöbb egészségügyi megkötés a zsírok fogyasztásával kapcsolatos. Célszerű, ha a fogyasztott zsiradék növényi olaj (pl. napraforgóolaj), mert az sok telítetlen zsírsavat tartalmaz, ugyanakkor kevés koleszterin⁶ van benne, tehát nem vezet az erek falának megkeményedéséhez, érlelmeszesedéshez. Sajnos, az összes állati zsiradékban, beleértve a tejet és a tejtermékeket is, különösen a tojásssárgájában tetemes mennyiségű koleszterin van. Nagyon előnyös, ha a felvett zsiradék többszörösen telítetlen zsírsavakat, pl. eikozapentaénsavat tartalmaz, mert ezek koleszterincsökkentő hatása mintegy negyvenszerese más zsírsavakénak. A tengeri halakban, főleg a makrélában bőségesen vannak ilyenek. A zsírsavbevitelnél tekintettel kell lennünk a szabad szemmel nem látható rejtett zsiradékokra is. Az állati húsból, még a sovány felvágottakban is sok zsiradék van. Ezek csökkentése mindenképpen kívánatos az egészséges táplálkozás szempontjából.

A Parancsnokság egészségügyi osztályának — már idézett — felmérése szerint nem tudunk az elítéltek számára kellő mennyiségű, teljes értékű, állati eredetű fehérjét biztosítani, azaz a fogvatartottak esszenciális aminosavellátottságában hiányosságok észlelhetők. A zsiradékokról leírtak alapján úgy kell a fogvatartottak táplálkozásának minőségét javítani, hogy az állati fehérjét tartalmazó hús mellett többször találunk eléjük növényi fehérjét tartalmazó ételt. Egyébként az állatifehérje-fogyasztás növelése gazdasági nehézségekbe is ütközik. A dilemmát régi javaslatunk bevezetése, a szójabab beiktatása az elítéltek ételmérésébe, oldaná fel.

Mi is a szója? Babfélékkel rokon növény. A továbbiakban nem méteresre növe bokrárt, hanem légszáraz magjait, a szójababot fogjuk szójaként tárgyalni. *Északkelet-Ázsiában őshonos.* Házasítását több mint háromezer éves feljegyzések tanúsítják, de termelése minden bizonnyal jóval előbb, már az újkőkor végén folyt. A mai Kína területéről terjedt el — előbb Ázsiában, majd pedig az egész világon. Az intenzív nemesítő munka eredményeként napjainkra az összes kukoricaövezetben megterem. Nagyüzemi módon is természetű.

6. koleszterin: a zsírokban kis mennyiségben található aromás alkohol

A légszáraz szójabab borsó nagyságú, krémszínű termény, amelyet, ha 10—12 órát vízben áztatnak, megduzzad, és megkülönböztethetetlen az apró szemű fehér babtól. Beltartalmi értéke rendkívüli: 40% fehérjét, 20% szójaolajat, 30% szénhidrátot, 5% ásványi és 5% héjanyagot tartalmaz. Kétszer annyi fehérje van benne, mint a marha- vagy csirkehúsban. Sőt ez a fehérje minőségileg is azonos értékű a csirkehússal, mert megfelelő arányban tartalmazza az emberi szervezet számára szükséges összes esszenciális aminosavat.

Kiemelkedő fontosságú lysin⁷-tartalma. A gabonafehérjéből készült kenyér, illetve tésztafélések ugyanígy igencsak szegények lysinben. Ha szóját eszünk, szervezetünkbe megfelelő mennyiségű lysin jut. Leucint⁷ és izoleucint⁷ is kellő mértékben tartalmaz a szója, s így a hasnyálmirigy inzulinelválasztását még szénhidrát inger esetén is csökkenti. A szervezet hiperinsulinizmusát⁸ mint civilizációs ártalomforrást mérsékelni pedig ugyancsak kívánatos dolog.

A nagy mennyiségű, teljes értékű fehérjét tartalmazó szója kiegyensúlyozottá teszi a szervezet fehérjeháztartását. Emellett fogyasztásának megvan az az előnye is, hogy általa nem kerül a szervezetbe telített zsír és koleszterin. Sőt a szójaolaj telítetlen zsírsavtartalma miatt még apasztja is az emberek magas koleszterinszintjét. A szójafogyasztás haszna még az is, hogy szénhidrátja zömmel emésztethetetlen élelmi rost, amire nagy szüksége van a szervezetnek. Ugyancsak kedvező a sok ásványi só, amely bővelkedik káliumban, magnéziumban és egyéb létfontosságú elemekben.

Maga a főtt szója igen finom, a szájban könnyen szétomló étel. Emellett összetételénél fogva tartósan laktató hatású. Szétfővésre nem hajlamos, a túlfőzést alaktartóan elviseli. Elsősorban mint babételek főzéséhez alkalmas nyersanyagot ajánljuk. *A bab mai árának a szója kb. 10—15%-a.* A hagyományos babételek mellett mint bableves, babfőzelék, sólet, babsaláta stb. számos más ízetes, tápláló, laktató étel készíthető belőle. (E lehetőségeket a Bv. Központi Kórház diétás szolgálata keretében alaposan kidolgoztuk, az eredményekből főiskolai diplomamunka is született.)

A szója azonban nemcsak babként fogyasztható, egyéb alakban is forgalmazzák. Van teljes extrudált⁹ szójaliszt, zsírtalanított szójaliszt, zsírtalanított szójagranulátum,¹⁰ teljes szójapohely, és hatféle szójababkonzerv. E feldolgozott termékek igen drágák, ellentétben a natúr szójabab alacsony árfekvésével. Igaz, pl. a szójapohely esetében a beáztatás művelete megspórolható. A fent említett termékek minden levesbe, főzelékbe bekeverhetők, de a sült és főtt tésztákat, darált- és vagdalthús-féléseket is dúsíthatjuk velük. Fokozzák az ételek jó, kellemes érzékszervi tulajdonságait, és egyidejűleg javítják állagukat, eltarthatóságukat.

Az európai izlésvilág még csak most fogadja be a szóját, adaptálása ennek megfelelő stádiumban van. Más kultúrák azonban régóta ismerik, ősidők óta foglalkoznak azzal, hogy miképp lehet az olcsó, de értékes szójababot minél változatosabb formában elkészíteni. Ősi alakja a szójababsajt, eredeti nevén: *tofu*. Ezt a rugalmas, de szelhető, számtalan módon elkészíthető nyersanyagot úgy kapjuk, hogy kivonjuk, kicsapjuk, majd formázzuk a szójafehérjét! Ha a főtt szóját mikroszkopikus gombával vagy baktériummal fermentáljuk, akkor a friss cheddar-sajthoz hasonló *tempeh*-sajtot nyerünk. Más mikroorganizmussal¹¹ kezelve készül az ízesítő szójaszós. E sorba tartozik a *natto* néven ismert fermentált¹² szójakü-

7. lysin, leucin, izoleucin: fehérjében található aminosavak

8. hiperinsulinizmus: az az állapot, amikor a hasnyálmirigy fokozott inzulintermelése következtében a vér inzulinszintje az átlagnál magasabb

9. extrudált: préselt

10. granulátum: szemcsés állagú anyag

11. mikroorganizmus: szabad szemmel nem látható legkisebb élő szervezet (baktérium, vírus stb.)

12. fermentált: erjesztett

lönlegesség is. A szója élelmi rostja, az *okara*, korpaszerű termék, amelynek diétás hatása kitűnő. Meg kell még említenünk a tisztított, izolált, gyakorlatilag 100%-os szójafehérjét is. A felsorolt termékek szerte a világpiacon kaphatók.

Hazánkban több helyen folyik adaptálásuk. A Bv. Központi Kórház például a babételek, a szójaliszt, a szójagranulátum alkalmazása terén tett szert jó tapasztalatokra. Az immár negyedik éve folyó fejlesztési munkánk lassan beérik. Kidolgoztuk a szójatej, a tofu, az okara és a tempeh kisipari gyártási licencét és know-how-ját.¹³ E termékek ételreceptekké alakítása is jórészt megtörtént, illetőleg folyamatosan zajlik. Elsősorban anyagcsere-betegségek — így cukorbetegség és elhízás — vonatkozásában törekszünk e termékek táplálkozás-egészségügyi értékét felmérni. Biztató eredményeket kapunk.

Röviden szólnék néhány szójával kapcsolatos hitről, tévhitről. A szója nem tartalmaz semmiféle mérgező, egészségre ártalmas anyagot. *A fél évszázaddal ez előtti kesernyés mellékiz ma már nem létezik*, a növény nemesítése folytán megszűnt. Az emésztést részben gátló anyag, az ún. tripszininhibitor¹⁴ hőérzékeny, és ezért 10 perc főzés alatt — egybehangzó vizsgálatok szerint — teljesen elbomlik. A szóját márpedig több órán át kell főzni, hogy puha legyen. Mint minden babban, a szójában is van puffasztó anyag (azaz raffinóz, stachióz), mely érzékeny embereknél fokozott bélgázképződést idézhet elő. Tapasztalataink szerint *a puffasztó hatáshoz a szervezet bizonyos ideig tartó szójafogyasztás után alkalmazkodik*. Ha fél éven át rendszeresen eszik valaki szóját, úgy megszokja, hogy nem fogja érezni annak puffasztó hatását. Mi még ezt az átmeneti, egyeseket puffasztó érzést is kiküszöböltük azáltal, hogy a szója áztatóvizét és főzőlevét leöntöttük. Ily módon a legkényesebb fogvatartottak se panaszkodtak a szójára.

Összefoglalva az eddigieket: a szója egy rendkívül értékes, olcsó élelmiszer. Számos tudományos vizsgálat igazolta pozitív élettani hatását. Termelése a Bólyi Mezőgazdasági Kombinát égisze alatt folyik hazánkban, tudomásunk szerint a büntetésvégrehajtás egyik célgazdasága is termeli. *Az elítéltek ételmezésében a gazdasági és egészségügyi szempontok, érdekek általában nem esnek egybe. Údító kivételt képez a szója esete*, hisz jutányos áron lehet hozzájutni, ugyanakkor igen egészséges.

Dr. Walthier József

13. know-how: apró gyártási műfogás

14. tripszininhibitor: a hasnyálmirigy fehérbontó enzimjének hatását gátló anyag.

| Tíz kérdés Daróczi Józsefhez

Ha jól tudom, Ön a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségének titkára. Mikor és milyen céllal alakult meg a szövetség?

Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottsága 1985-ben felkérte a kormányt, hogy vizsgálja meg — más, ún. cigánisztikai kérdés mellett — egy szövetség létrehozásának lehetőségét. A kormány és a Művelődési Minisztérium eleget tett a felkérésnek, s így már 1986-ban megkezdhettük a szervezőmunkát.

A szövetség alakuló közgyűlése június 12-én fogadta el jelenlegi Alapszabályunkat, melyet a kormányzati szervek is jóváhagytak. Eszerint a szövetség a magyarországi cigányok társadalmi beilleszkedését, és ehhez kapcsolódóan az egyetemes, nemzeti és etnikai kultúra elsajátítását szolgálja. De célul tűzi ki a cigányság kulturális érdekképviselét, valamint haladó hagyományainak ápolását is.

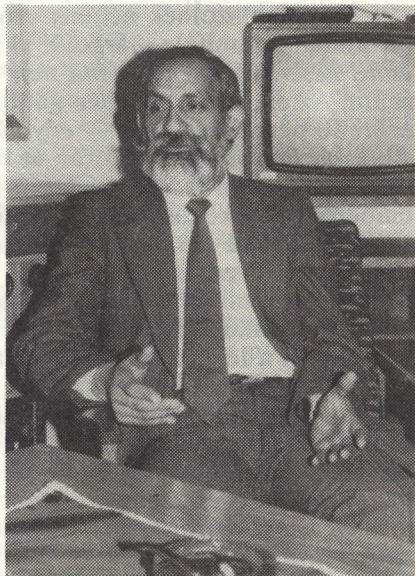
Milyen viszony van a szövetség, az Országos Cigánytanács és a cigányság társadalmi beilleszkedését elősegítő megyei koordinációs bizottságok között?

A Hazafias Népfront az ország egész lakosságának helyzetével foglalkozó — nem tagsági viszonyon alapuló — társadalmi szervezet. Ennek részeként működik az Országos Cigánytanács, amely ugyanolyan feladatokat lát el a cigányság körében, mint amilyeneket a Hazafias Népfront Országos Tanácsa az egész országban.

A koordinációs bizottságok nem cigány szervezetek, hanem különböző — társadalmi, politikai — szinten működő egységek képviselőiből létrehozott testületek. Ezek a cigányok helyzetével elsődlegesen mint megoldandó problémák halmazával találkoznak, s így a „cigánykérdés” kezelésével összefüggő intézkedések koordinálását tekintik fő feladatuknak.

A mi szövetségünk — noha tevékenysége kiterjed az ország cigány lakosságának egészére — egyéni tagsági viszonyon alapul.

A három szervezet együttműködése sajnos nagyon felületes és véletlenszerű. Kimerül abban, hogy időnként meghívjuk egymást egy-egy ülésre, értekezletre. Tehát a kapcsolat nem harmonikus, nem kielégítő. A normális és szükséges együttműködést személyi okok gátolják, meg talán egyfajta féltékenység. Mindhárom szervezetben vannak olyanok, akik aggódnak, ha a másik szervezet jó eredményt ér el, mert azt hiszik, ez az ő feleslegességüket bizonyítja. Gyakran községes egzisztenciális okok húzódnak meg e féltékenység mögött.

Holott mindhárom szervezet előtt nyilvánvaló, hogy érdemben csak a szoros, egymás munkáját kiegészítő együttműködés hatna. Ha ezt nem sikerül kialakítani, akkor elveszithetjük a cigány tömegek bizalmát, és azt a gondolatot sugallhatjuk, hogy a cigányság nem képes önmaga ügyeit intézni, hisz vezetői az egymás elleni intrikákkal foglalkoznak.

Ismereteim szerint a cigányok körében 30%-os a koraszülés, 15 évvel korábban halnak meg, mint a nem cigány állampolgárok, s mintegy 30 000-en még ma is putriban élnek. Helytállóak-e ezek a korántsem tetszetős adatok? Mit tudnak tenni a számok, pontosabban a hátterükben álló valóságselekt megváltoztatásáért?

Kissé bizalmatlan vagyok a statisztikákkal szemben. Egyes etnikumok csecsemői lényegesen kisebb súllyal születnek, mint más népek újszülöttjei, anélkül hogy emiatt bárki is koraszülöttnek tekintené őket. Magyarországon az egészségügyi statisztika a 2200 gramm súlyt el nem érő csecsemőket még akkor is koraszülöttnek tekint, ha azok 300 napra születtek. Egyébként a legfrissebb adatok 15—20%-ra teszik a cigány anyák koraszülését.

A halálozási statisztikában ez idő tájt 8—10 év a különbség a cigányok hátrányára, aminek valószínűleg az az oka, hogy a cigány lakosság zöme a társadalom legalsó rétegéhez tartozik, s e réteg átlagos életkora mindenütt alacsonyabb a szokásosnál.

A putritelepek felszámolása lassabban halad, mint ahogy azt 15 évvel korábban gondoltuk. Bár Baranyában, Vas megyében és Győr-Sopronban felszámolták a szociális követelményeknek nem megfelelő telepeket, Bács-Kiskun és Békés megye messze nem használja fel az e célra előirányzott központi keretet. Az 1982. évi felmérések szerint Magyarországon a cigány lakosság mintegy 10%-a él putritelepeken. Ha a cigányok létszámát 400 000-re becsüljük — a legfrissebb tanácsi adatok szerint ugyanis ennyi cigány él ma Magyarországon —, akkor a telepen élők száma 40 000-re tehető.

Bizalmatlanságom ellenére a statisztikában azért mégis tükröződik a valóság. Ennek megváltoztatása múlik mindenekelőtt azon, hogy milyen kulturális és anyagi létfeltételeket tud biztosítani a társadalom a cigányoknak, múlik azon, hogy mennyire bíznak meg bennünk, öntevékenységünk hasznosságában, mert ha csak azt tehetjük, amit előírnak, stagnálásnál tovább nem jutunk.

A cigány fiatalok közül sokan nem fejezik be a nyolc általánost, nagyon kevesen szereznek középfokú végzettséget, és elenyésző a felsőfokú képzettségűek aránya. Az ipari körzetekben eddig komoly igény volt a szakképzetlen munkaerőre, de a munkavállalás lehetősége nem azonos a munkaválasztás lehetőségével. Az általános iskolai vég bizonyítvány hiánya ez utóbbit automatikusan kizárja. Beszéljen, ezekről a kérdésekről!

Napjainkban a cigány és a nem cigány tömegek között nagyobb a kulturális különbség, mint a felszabadulás előtt volt. A félalfabéta, nincstelen pusztai cseléd vagy szegényparaszt és az analfabéta cigány között kisebb a szakadék, mint az érettségizett szakmunkás és a félalfabéta cigány között. Ismert tény, hogy a cigány fiatalok közel 50%-a ma sem végzi el az általános iskola nyolc osztályát, míg a nem cigány fiatalok esetében ez az arány 10% körüli.

Amíg a nyolcadik osztályt befejező cigány fiataloknak csak 10—12%-a tanul tovább (általában szakmunkásképzőben, ritkábban egyéb középiskolában), addig a nem cigányoknak majd 90%-a tud élni ezzel a lehetőséggel. A képzetlenségből fakad, hogy a cigány fiatalok legjobb esetben segédmunkásként tudnak elhelyezkedni. Az elkövetkezendő években ezeket a rétegeket egyre inkább a pusztai megélhetés, a mindennapi kenyér megszerzésének gondjai kötik majd le, előreláthatóan nem sokan tudják majd közülük vállalni a munka mellett további továbbtanulást. Ez a tény pedig újratermeli a társadalmi munkamegosztás rendszerében jelenleg elfoglalt helyzetüket. A kígyó a saját farkába harap.

Természetesen a társadalom többi rétegénél sincs ez másképp, de egyrészt engem elsősorban a cigányság jövője érdekel, másrészt mennél hátrányosabb helyzetben van egy társadalmi csoport, annál kevésbé képes az ilyen determináció szorításából kitörni, és annál drasztikusabban sújtják ennek következményei.

A társadalmi és állami szerveknek fel kell adniuk az iskolaügy területén az álhumanizmust, és igazi humanizmussal, tehát következetesen érvényt kell szerezniük a kötelező — hangsúlyozom a jelzőt! — közoktatás követelményének. Ezt véleményem szerint csak direkt módszerekkel lehet elérni. Nem akkor kell a cigányságra bizni saját iskolázatásának ügyét, nem akkor kell decentralizálni, amikor a nem cigány társadalom maga már nem tud mit kezdeni a problémával. Ha az illetékesek az eddigiekhez hasonlóan elhanyagolják az oktatás kötelező jellegét a cigányokkal kapcsolatban, akkor annak a jelenleginél is súlyosabb társadalmi következményei lesznek.

A teljes foglalkoztatás elve újraértelmezésének következményei hogyan hatnak majd a cigány munkavállalókra? Mi a helyzet például Ózdon?

„A teljes foglalkoztatottság elvének újraértelmezése” — fából vaskarika. A társadalom nem csupán azért termelte újjá eddig a kvalifikálatlan munkaerőt, mert nem lett volna képes biztosítani mindenki számára a megfelelő képzettség megszerzését. Ellenkezőleg; azért nem fordított erre kellő energiát és anyagi eszközt, mert nem kevés területen épp olcsó, szakképzetlen munkaerőre volt szüksége.

Újratermelte, sőt egyes időszakokban — főként az utóbbi években — bővítetten termelte újra a kvalifikálatlan rétegeket. Így látta biztosíthatónak a bányászat, a kohászat, az építőipar működését, ténylegesen azonban — igaz, akaratán kívül — épp ezzel merevítette meg ezen ágazatok termelését, rögzítette korszerűtlen szerkezetét. Most pedig válságágazatnak nevezik ki ezeket a területeket és szélnek eresztik az éppen ezeknek az üzemeknek a részére „képzett” szakképzetlen munkásokat.

Ez ugyan átfogóbb probléma, nem csak a cigány dolgozókat érinti, de ne hunyjuk be a szemünket: amíg a kvalifikálatlanság miatti elbocsátás veszélye a nem cigányoknak maximum 20%-át fenyegeti, addig a cigányoknak 85—90%-át veszélyezteti.

Nem hiszek abban, hogy a hatékony foglalkoztatottság jelszavával utcára tett emberek átképzéssel más területre irányíthatók, illetve munkáltatásuk megoldható közmunkával (mai szóval élve: közhasznú munkával). Ez átképzés azt jelenti, hogy egy adott — állítólag szükségtelenné vált, idejétmúlt — szakmai tudással rendelkező csoportot egy másik, korszerűbb vagy legalábbis keresettebb szakma ismeretével ruházzuk fel. De mi legyen azokkal, akiknek eddigi „képesítése” éppen a képzetlenség, a szakismeretek hiánya volt? Egy másik szakterület nem ismeretere képezzük át őket? A kérdés némileg becsületes végiggondolása ismét visszavisz az általános és szakmai alapképzés területére.

Amikor a jelenlegi munkájuktól „szabaddá tett” képzetlen munkások sorsáról beszélünk, sokan a közmunka intézményének előtérbe helyezését javasolják. Mi a közmunka? Út- és csatornatisztítás, parkgondozás és hasonlók. Nem az a bökkenő, hogy az ilyen munkavégzés lehetősége véges, a nagyobb baj az, hogy a munkanélküliség kérdésének ilyen kezelésé egyfelől konzerválja a közmunkára kényszerülők (vagy kényszerítettek) képzetlenségét, másfelől kirekeszti ezeket az embereket a társadalom, a gazdaság vérkeringéséből. Nem is beszélve a kiszolgáltatottságról. A közmunka kegyelemkenyér, amiért hála illeti azt, aki adja. Az erre kényszerülő ember elveszti azt a jogát, hogy munkaadójával szemben bér-, szociális vagy egyéb követelést támasszon, és ha elzárkózik, „lábával szavazva” munkahelyet változtasson.

A közmunka a tőkés társadalomban is átmeneti, szükségmegoldás volt min-

dig (gondoljunk csak az 1933 utáni németországi közmunkákra), és ma sem más. A szükségmegoldások pedig perspektíva nélküliek. Ha a magyar társadalom nem tesz radikális előrelépést az oktatás és szakképzés terén (a cigányok esetében figyelembe véve a szociális és nyelvi hátrányokon kívül az etnikai sajátosságokat, pl. az eltérő családszerkezetet és szokásrendszert, a különböző hagyományokat), akkor a képzetlen munkaerőnek, tehát a cigányság többségének kilátástalan a jövője.

Ami az ózdiakat illeti, úgy tudom, helyzetük — átmenetileg — megoldódott. Az utcára került cigányok egy részét felszívta a környező ipar még érvényesülő segédmunkás-szükséglete, más részüket közmunkával kötötték le. Elenyésző részük, elsősorban a fiatalok, vállalták az ingázók sanyarú sorsát. Közülük néhányan Budapesten találkoztam . . .

Súlyos társadalmi probléma az idős emberek, a nyugdíjasok helyzete. Még nehezebb azoké, akik nem szereztek nyugdíjjogosultságot. Gyanítom, sok köztük a cigány. Mit tud róluk?

Az idős cigányok nagy része, bár kisgyermek korától dolgozik, valóban nem jogosult nyugdíjra. A már említett mortalitási adatok miatt az idős emberek száma itt valószínűleg alacsonyabb, mint a teljes népességben. Az idős emberek azonban, akár van nyugdíjuk, akár nincsen — megbecsült és szükséges tagjai a cigány családnak.

A hagyományos cigány családban a közösség nevel, a fő szerep az anyáé, az apa szerepe sokadrendű. Ez utóbbi okai ismertek. Tehát a fiatalok viselkedését és kultúráját a közösség normái határozzák meg. Az elmúlt évtizedekben a cigány közösségek robbanásszerűen bomlottak fel, és ezzel párhuzamosan szétessett az egyénre ható szocializációs rendszer is. A fiatalok magukra maradtak.

A közösség felbomlásával a fiatal cigány anyák is támasz nélkül maradtak. (S a gyámhatóság — látva sz erkölcsi és anyagi bizonytalanságukat — hamar állami gondozásba veszi a gyermekeiket.) Mi, cigányok azt mondjuk, hogy ahol él a nagypapa vagy a nagymama, ott nincs árvaság. A mai nehéz, átmeneti helyzetben felbecsülhetetlen az az erkölcsi támasz, amit az idős emberek nyújtanak a cigány családoknak. Épp ezért nálunk nem maradnak magukra az öregek, s ez helyzetüket elviselhetővé teszi.

Köztudott, hogy a cigányok között magasabb a bűnözés aránya, mint a nem cigány népességben. Mi erről a véleménye?

Ne sértődjön meg, de borsódzik a hátam e megfogalmazástól. Sokan ugyanis nem kérdezik, hanem kijelentik ugyanezt. A magyarázatuk pedig vagy moralizáló butaság, vagy tudományos mezbe öltöztetett fajelmélet. Azt szoktam válaszolni: a bankárok között szignifikánsan magasabb a hamis csőd bűncselekménye, mint a gyári munkások közt. De nem mindig értik, hogy ezzel azt akarom mondani: statisztikusaink össze nem illő egységeket vetnek egybe nagy bölcsen. Reális képet akkor kapnánk, ha azonos társadalmi helyzetű csoportokat vizsgálnánk meg, de ez esetben nem lenne oly kirívó a két etnikum közti különbség.

Megértem gyanakvását bizonyos statisztikákkal szemben. Hisz például a bűnözési statisztikát sem kizárólag a ténylegesen elkövetett bűncselekmények alakítják, hanem magának a bűnüldöző apparátusnak a munkája is. Nem csupán a meléküzemágakban elkövetett törvénysértések tömege miatt tetőződtek az ún. termelészövetkezeti bűnügyek a hetvenes években, hanem azért is, mert a nyomozóhatóságok figyelmét erre a területre irányította a politika.

Nagyon örülök, hogy így látja. A bűncselekmények nagy része köztudottan latens marad. Ha a hatóságok figyelme egy adott területre irányul, ott több lesz a statisztikában szereplő cselekmény és kisebb lesz a latencia, egy másik területen meg épp fordítva. A város szélén a rendőr nemcsak azért bukkan gyakrabban lopott holmira, mert a rózsadombi építési vállalkozó nem foglalkozik piti tolvajlá-

sokkal, hanem azért is, mert a hatóság gyakrabban néz bele barna bőrű ember csomagjába, mint a vállalkozó fehér Mercedesébe.

Mit szól ahhoz a statisztikai tényhez, hogy a cigány bűnelkövetők esetében a bűncselekmény jogi minősítése az eljárás megindításától az ügy jogerős befejezéséig ritkábban változik, mint a nem cigány bűnelkövetőknél? Ha visszakérdéznék, mit válaszolna?

Zavarba hoz. Szociológus vagyok, nem jogász. Ennek logikailag két oka lehet: vagy alaposabb kivizsgálás előzi meg a cigányok esetében a bűncselekmény jogi minősítését, vagy nem veszik kellőképpen figyelembe (pl. a hivatalból kirendelt, meg nem fizetett ügyvédek) az enyhítő körülményeket. De, hogy konkrétan melyik eset áll fenn, azt én innen (szerkesztői posztomról) megítélni nem tudom. Viszont úgy érzem, kiérdemeltem, hogy válaszoljon az eredeti kérdésemre.

Értettem, ahogy óhajtja. Illyés Gyula a Puszták népe c. művében azt írja: „A ne lopj! — parancsa egyidős a magántulajdonnal, de olykor egy-egy közösség másképp értelmezte. A puszták népe nem tartotta érvényesnek az uradalom, csak egymás javaira”. Ez az idézet talán érthetővé teszi, miért léteznek olyan cigány közösségek, ahol a büntettet, ha nem a közösségen belül követik el, a hősiesség nimbuszával jutalmazták. Természetesen ez a beállítódás helytelen, de a ráolvasásoktól nem szűnik meg.

Egyébként két nagy bűnözési forma dívik a cigányság körében. Persze nem vegyítiszta alakban, a kettő átcsap egymásba. Az egyik *a vagyon, illetve személyek tulajdona elleni bűncselekmény*, inkább a városi, ipari közegben élő cigányokat jellemzi; a másik, *a személyek elleni erőszakos bűncselekmény*, inkább vidéken fordul elő.

Nem felmentésként az alábbiakkal magyaráznám ezt. *A városokban* a cigányok és a nem cigányok közötti gazdasági, szociális különbségek sokkal szembeötlőbbek. Itt mindennap úgy öltözködnek és szórakoznak a nem cigányok, mint falun vásár- és ünnepnap. Ugyanakkor a városi cigányok szakmai kvalifikátlanságuk miatt nem tudnak olyan jövedelemhez jutni, mint a nem cigányok, meg sem tudják közelíteni ezt a számukra vonzó életmódot. Az egy főre jutó eltartottak magas száma kilátástalanná teszi helyzetüket, még alacsony szintű vágyaikat se tudják kielégíteni, ezért *lopással, gagyvizással* próbálkoznak.

Vidéken a cigányok és a nem cigányok között ugyan nagyobb a gazdasági különbség, mint a városokban, de itt ez villaszerű ingatlanokban, tartós fogyasztási cikkekben realizálódik. Ez pedig nem ösztönöz vagyon elleni bűncselekményre: milliós értékű családi házat, márkás gépkocsit nem lehet lopni. De azért a kielégítetlenség, a belső feszültség itt is megvan. Ezért a legenyhébb sértő-bántó megjegyzésre agresszív tettelegesség a válasz; azaz a *garázdaság, a testi sértés* a leggyakrabban elkövetett bűn.

Hogy ezt a leíró jellegű ismertetést kissé tréfásan fejezzem be, azt állítom: a cigányok bűnözése társadalmi méretekben akkor fog megszűnni mint probléma, ha legalább annyi cigány etnikumú állampolgár lesz sikkasztó, mint ahány nem cigány etnikumú van ma. Egy hátrányos társadalmi réteg felemelkedése mérhető a jelenség fonákjáról is.

A büntetésvégrehajtási intézetekben meglehetősen magas a cigány elítéltek aránya. Mit tehet értük, Ön szerint, a büntetésvégrehajtás?

Nem akarok hízelegni, de a bévé szinte többet tesz, mint a társadalom. Gondolok itt a cigány elítéltek általános iskolai oktatásának, esetleg szakképzésének tényleges végrehajtására, a fogvatartottak rendszeres orvosi ellátására stb. Nevelési tevékenységük során talán jobban felhasználhatnák a cigány kultúra haladó hagyományait, talán fel lehetne eleveníteni néhány elhanyagolt mesterséget is.

Szövetségünk nemrég kötött ún. Együttműködési Megállapodást a Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnokságával. Ennek lényege, hogy kölcsönösen

megkeressük azokat a réseket, amelyeken keresztül eljuthatunk a cigány fogvartatotthoz, hogy visszailleszkedésüket a társadalomba zökkenőmentesebbé tegyük.

Hogyan lehet biztosítani a cigányok választási lehetőségét, az integráció és az asszimiláció között — a teljes társadalmi emancipáció mellett?

Ha megvizsgálom a cigányokkal kapcsolatos állami intézkedéseket, akkor azt kell mondanom, hogy ezek célja eddig egyértelműen az asszimiláció volt. A magam részéről elutasítom a kötelező asszimiláció gondolatát. Ez ugyanis azt mondja nekem: „Nem diszkriminállok, nem különböztetek meg majd a nem cigányoktól abban az esetben, ha nem fogsz különbözni tőlük, ha nem leszel cigány.” Én azonban cigány akarok maradni. Úgy tartom, a cigány kultúra olyan értékeket hordoz, amelyek eltűnésével nemcsak a cigányság veszítene, hanem a magyar, sőt az egyetemes kultúra is szegényebb lenne nélküle. Át kívánom hagyományozni gyermekeimre ezeket az értékeket, és a többi állampolgárral cigányként akarok egyenrangúvá válni.

Egyébként az adott helyzetben úgy vélem, hogy a cigányok, ha akarnának sem tudnának asszimilálódni. Ha ugyanis diszkriminált helyzetben élnek, mert cigányok, akkor éppen e diszkrimináció folytán, ha tetszik nekik, ha nem, cigányok is maradnak.

Úgy gondolom, hogy a társadalomnak a cigányság teljes emancipációját kell célul tűznie. Csak ennek megvalósulásával nyílik meg a cigányok számára akár a cigányként történő társadalmi integráció, akár pedig a beolvadás, a sikeres asszimiláció útja. Ekkor pedig a két út közötti választás egyéni döntések kérdése lesz.

A közelmúltban megjelent cigányújság, a Romano Nyevepe segítségével fejleszteni tudják-e kapcsolataikat a cigányság szélesebb rétegeivel?

Feltétlenül. Közismert, hogy az etnikum szétszórtnan él az egész ország területén. Ahhoz, hogy ennek a 93 ezer km²-nyi területnek minden zugába eljussunk, egyetlen mód és lehetőség kínálkozik: az újság. Már az eddigi tapasztalatok is azt igazolják, hogy lapunk népszerű a cigányság körében. Nagyon sokan megkeresik a szövetségeket olyan ügyekkel, amelyek talán nem is tartoznak ránk. Legutóbb közzétett három pályázatunkra nagyon sok mű érkezett be. Mindezek azt bizonyítják, hogy szükség van a lapra, hogy van olvasóközönsége.

Az interjút készítette: **Bánki Erika**

Beszélgetőpartnerünk „civilben” költő, műfordító. Interjünk mellékleteként közöljük József Attila Tiszta szívvel c. versének lovári nyelvjárásban készült műfordítását.

UZNE JILESA

*Naj man chi dad, haj chi dej,
naj man chi them, haj chi del.
Thanoro so losarel,
chumipe, chi kon kamel.*

*Trito dyes ke chi xalom,
chi cerra, haj chi chalo.
Mure bish bersh, so kamav,
mure bish bersh bikinav.*

*Te chitrubul chikaske,
maj o beng kinelale.
Uzhe jules phagav,
te trubul vi mudarav.*

*Xutren, oprephanden man,
man andej phuv praxona.
E char merimo anla,
so pe mande barola.*

Fordította: **Choli Daróczi József**

Börtönügy Nyugaton (A II. világháborútól a hetvenes évekig)

Amikor a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásáról szólnak a XX. század második felében, a korábbiaktól némiképp eltérő útra kényszerülünk. Rendkívül kockázatos ítéletet alkotni a közelmúlt intézményeiről, hisz rövid távon nem rajzolódna ki világosan a fejlődés tendenciái. Úgy véljük, becsületesebb csupán vázlatos körképet nyújtani az elmúlt évtizedek börtönügyéről. Vizsgálódásunk körét az északi féltekére, az ún. fejlett nyugatra szűkítettük: részben területi okokból, részben az elérhető adatok szórványos volta, az információk rendezetlensége miatt. A büntetésvégrehajtás elveinek kiforratlansága pedig arra kényszerít bennünket, hogy a büntetésvégrehajtás gyakorlatánál bővebben foglalkozzunk a büntetőpolitikával, az eszmék küzdelmével. Így csak a legfőbb irányzatok és végrehajtási módok körvonalazására szorítunk. De inkább vállaljuk a hiányosság vádját, mintsem beálljunk azon komparativisták sorába, akik (az összehasonlító jogelmélet népszerűvé válása óta) turista látásmóddal rögzített részmozzanatokot tupíroznak egyetemleges érvényű megállapításokká.

Körbepillantva az Elbától nyugatra, a legkülönbébb büntetéstani fogalmak, elvek és jogintézmények kavalkádját látjuk. Hallunk a neoklasszikus büntetőjogi felfogás térnyeréséről, a treatment, az ún. kezelési ideológia bukásáról, a skandináv modell csődjéről, a társadalomvédelem megújulásáról, és így tovább. Olvasunk nyitott és zárt börtönökről, hétvégi és éjszakai elzárásról, az elítéltek szabadságolásáról, ún. vörös házakról.¹ Cikkük születnek a rabönkormányszatról, az angliai short, sharp, shock² szigorú rezsimjéről, az unalom és az erőszak elszaporodásáról egyaránt. Ülésznek és ajánlásokat fogadnak el a különféle nemzetközi konferenciák (1975-ben például „az elkövetők intézeti és szabad kezeléséről, figyelemmel az elítéltekkel való bánásmód minimumszabályaira), miközben az Egyesült Államokban és Franciaországban börtönlázadások sora söpör végig.³

¹ A szexuális problémák börtönbéli megoldására tett kísérletet pl. az USA Mississippi Állami Börtöne. Itt a férfi elítélteket minden szombaton 13–15 óra között meglátogathatja a feleségük. S külön erre a célra épített, tíz szobából álló ún. vörös házban a szexuális érintkezést is lehetővé teszik számukra. Egyes közép- és dél-amerikai országok (pl. Mexikó, Bolívia, Kolumbia, Brazília) is hasonló módszerekkel élnek.

² Angliában a 14–21 éves fiatalok számára bevezetett új rezsim elnevezése, amelynek során a rövid időtartamú — általában három hónapos szabadságvesztést — erős fizikai és lelki igénybevételrel párosítják. A sokkoló hatás tulajdonképpen a napirendben van: az elítéltek élete reggeltől késő estig meg van szervezve. Sok az alaki gyakorlat, kötelesek naponta négy órát hasznos munkával tölteni, s a kórelteken katonás rendet kell tartaniuk. Maguk főznek és mosnak, délután pedig szervezett oktatásban vesznek részt. A televíziót csak a hét végén nézhetik, de a szabadfoglalkozások ekkor is szervezett, csoportos formában valósulnak meg. Ez a brit katonai és kollégiumi nevelésből kölcsönzött rezsim hat hétig tart, feszítő rendje jó magaviselet esetén enyhülhet.

³ Az ENSZ ötödik, ún. bűnmegelőzési kongresszusán Genfben a részt vevő államok elfogadták és a közgyűlés elé terjesztették a fogvatartottak kínzását megtiltó határozat szövegét. 1975. december 9-én elfogadta ezt a deklarációt a közgyűlés, majd 1984-ben a végleges ENSZ-konvenció is megszületett az ügyben. Ennek ellenére évente 50-60 kisebb-nagyobb börtönlázadást vertek le a hetvenes évek elején az USA-ban, korántsem keztyűs kézzel.

Egymás után jelennek meg elvi alapjukat tekintve homlokegyenest szemben álló álláspontok. Vannak, akik megkongatják a vérszharangot a szabadságvesztés-büntetés felett, mások a rövid tartamú elzárás értelmetlenségéről írnak. Egyesek újra az elrettentést dicsérik, megint mások a legkülönfélébb egyéni és csoportterápiákra szavaznak. Ez a sokszínűség nem a szólásszabadság bizonyítéka, hanem a válság lázgörbéje. Míg a magas tudomány ülészik és ajánlásokat fogalmaz, addig a kormányok (a bűnözés állandó emelkedésének és a közvélemény fokozódó elégedetlenségének kettős szorításában) cselekvésre kényszerülnek, s olykor félretéve minden szakmai megfontolást, a szabadságvesztés-büntetés leghagyományosabb, megtorló formájában vélik megtalálni a kiutat.

Napjaink kriminálpolitikai és gyakorlati válságának legyűrésére megfogalmazódó tudományos és állami programok csak első tekintetre tűnnek szem- és szellemképrázatónak. Ha ezeket a huszadik század végi csomagolásból kibontjuk, a polgári rend kétszáz éves büntetéstanáának három elmélete áll előttünk: az abszolút, a relatív és a közvetítő. Végül is nincs semmi eredeti se a jogban, se a szervezetben. Újdonságokat leginkább a kapcsolódó tudományok (a pedagógia, pszichológia, szociológiai stb.) módszertana kínál. Mintha megállt volna az idő, s vele együtt a gondolat a nyugati büntetéstán fölött; mintha már réges-régen minden kitaláltak volna, alapokat és építőelemeket egyaránt.

*

A világháborút túlélő világ lassan magára talált, az ötvenes évek kezdetén pedig a pályájától eltérített tudomány is visszazökkent egyetemes útjára. A nemzetközi méretű együttműködésnek a szövetségbe integrálódó nyugati államok politikai légköre is kedvezett. Felújította munkáját a Nemzetközi Büntetőjogi Társaság, megalakult a Nemzetközi Kriminológiai és a Nemzetközi Társadalomvédelmi Társaság. 1955-től éventenként szervezik meg az ún. bűnmegelőzési kongresszusokat az ENSZ égisze alatt. A holnapot tervező programkészítés bővületében valami újjal akartak előállni a büntetőtudományok képviselői is, de csak százötven évvel korábbi önmagukat lelték fel. Csökkent a polgári tudományos eszköztára, hiszen a fasizmust kiszolgáló jogpozitivistá büntetőpolitika hitelet vesztette. Az állampolgári jogok garanciáit követelő — alapjaiban természetjogi megközelítésű — büntetéstán vált egyeduralmukodóvá. Szinte egy második felvilágosodás zajlott le a tudományban, amelyet roppant gyorsan újabb kiábrándulás követett.

A hatvanas évek gazdasági fellendülése, a szociális reformok miatt csökkenő bűnözés megnövelte az állami költségvetések bizalmát a különféle büntetéstani kísérletek iránt. Viszont a hetvenes évek közepétől kezdődő gazdasági hanyatlás és a bűnözés ismételt emelkedése megtorlantotta a vállalkozói kedvet. A helyzet a századforduló válsághangulatát idézi, s napjainkra se érett be semmiféle eredeti megoldás. Ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy a századforduló zseniális, a kortárs szerzők meg ötletszegények. Csak rögzíteni kívánjuk azt a tényt, hogy a társadalom szociális bajai szükségszerűen kiújulnak, ha megoldás helyett félbehagyott gyógymódokkal kezelgetik. A hagyományos polgári bűnügyi tudomá-

⁴ Az ENSZ bűnmegelőzési kongresszusai a Nemzetközi Börtönügyi Társaság munkáját folytatják. Börtönügyi szempontból az első, 1955-ös genfi, a második 1960-as londoni, a negyedik 1970-es kyotói és a hatodik, 1980-as caracasi kongresszus volt a legfontosabb. A legtöbb büntetésvégrehajtási téma az első tanácskozáson merült fel, itt dolgozták ki az elítéltekkel való bánásmód minimális szabályait. Ezt fejlesztette tovább az ötödik, 1975-ös genfi kongresszus, az akkor divatos treatment ideológia szellemében. A rövid tartamú szabadságvesztés és a börtönmunka kérdéseit Londonban tárgyalták meg. A kyotói tanácskozás az ún. társadalomvédelmi büntetőpolitika jegyében fogalmazott meg elvárásokat a büntetésvégrehajtással szemben. A caracasi értekezlet a büntető igazságszolgáltatás alapvető elveit, a halálbüntetés problémáit járta körül, de megvizsgálta az ún. minimális szabályról szóló deklaráció végrehajtását is.

Börtönlázadás Amerikában (1971)

Ha Grammaticát és követőit a legújabb kor mérsékelt jogpozitivistáinak mondtuk, akkor a Marc Ancel által fémjelzett társadalomvédelmet korunk közvetítő irányzatának tarthatjuk. 1954-ben megjelent művében erre enged következtetni ő maga is: „A bíró nem arra hivatott, hogy a jó vagy rossz metafizikai problémáját megoldja, hanem egy bűnös beállítottság adott jelenségét kell megítélnie, amely egy meghatározott esetben, egy meghatározott személy egyetlen cselekvésében jut kifejezésre. Nem az a lényeg, hogy megtaláljuk az abszolút büntetési mértéket, amely a hibás cselekménynek pontosan megfelel... ellenkezőleg, olyan szankciót kell keresni, amely egyidejűleg lehetővé teszi egyfelelől a megbüntetettnek a társadalomba való visszavezetését, másfelől a társadalom védelmét.” A szankciórendszer kérdésében is közbülső álláspontot foglalt el. Nem kíván kizárólag társadalomvédelmi eszközökre támaszkodni, meg akarja őrizni a hagyományos büntetéseket is. De az emberiség nevében elutasítja a büntetések és intézkedések — harmincas-negyvenes évekre oly jellemző — egymásra épülő alkalmazását.

Az új társadalomvédelem elvetette a vegytiszta pozitivista nézőpontot. Ancel nagy súlyt helyezett a szabad elhatározás képességének fogalmára, a felelősség érzetére, amellyel a bűnös rendelkezik. Az új társadalomvédelem szemben a századforduló jogpozitivismusával nem amorális⁷ végkicsengésű. A következetes jogpozitivizmus a tények talaján állva nem törődik az etika kérdéseivel. Az új társadalomvédelem ismételten beilleszti az erkölcsi értékeket a büntetőpolitikába, amelyeket a pozitivizmus a célszerűség kedvéért száműzött.

A monopolkapitalizmus a gazdaságban már bevált módszerét, a beavatkozást a társadalomirányításra is kiterjesztette. A szocialista világrendszer megjelenése is oly irányba hatott, hogy a polgári állam kerülni kívánt minden nagyobb megrázkódtatást. Igyekezett felismerni a belső bajokat, és még problémává válá-

⁷ Erkölcstelen, itt: nincs tekintettel a társadalom erkölcsi érzületére, arra, amivel századokon át a hagyományos, tetartányos büntetéshez viszonyul.

suk előtt leszerelni őket. Szimpatikussá vált a bűnmegelőzés gondolata, noha köztudott a reszocializációs programok költséges volta, hisz különleges intézményeket kell létesíteni, nagy létszámú, sajátosan képzett szakszemélyzetet kell alkalmazni és így tovább. Az ötvenes-hatvanas évek fordulóján — a tudományos-technikai forradalom korábban elképzelhetetlen üteme miatt — a politikusok hitelt adtak a kriminológia megállapításainak. A javak bőségétől, a társadalom mind nagyobb csoportjaira kiterjedő jóléttől azt várták, hogy csökkenti a szociális feszültségeket és általa magát a bűnözést is. Hitték, hogy több pénz jut az oktatási, egészségügyi feladatok megvalósítására, a bűnmegelőzés jogon kívüli eszközeinek megteremtésére.

A büntető jogpolitikát alapvetően nem a szakmai prognózisok, hanem a társadalom érdekviszonyai határozzák meg. A mérsékelt jogpozitivizmusnak nem sikerült megszereznie azt, amit Platón óta minden tudós remél, hogy az eszmei bizalomhoz a kormányzat is megkapja. Az államhatalom a felkínált tudományos program végrehajtásához rendkívül óvatosan látott hozzá. A jogon kívüli eszközök igénybevételét magáévá tette, viszont a büntető igazságszolgáltatás évszázados rendjét vonakodott módosítani. A reformköveteléseknek csak egyes pontokon engedett. Az átalakítás homlokterébe a büntetésvégrehajtás került, s ezzel összefüggésben a büntető anyagi jognak főként a szankciórendszerre vonatkozó szabályai. A büntető eljárás a legtöbb országban érintetlen maradt. Kivételt képez néhány észak-európai állam, ahol — pl. az 1956-os svéd társadalomvédelmi törvényben — kísérletet tettek az ún. prognózisellen⁸ alapuló büntetőjog megteremtésére. Megtoldva azt a klasszikus elveket feladó (széles bírói mérlegelést biztosító) büntetőeljárás reformmal és az elítélt kezelését, gyógyítását célul tűző büntetésvégrehajtással. Innen származik a *skandináv modell* elnevezés a szakirodalomban, bár a valóság alapján inkább svéd modelltől kellene beszélnünk.

Finnország se 1966-ban, se a legutóbbi szabályozáskor, 1975-ben nem követte a treatment-ideológiát. Az 1958-as norvég törvény is csak a büntetésvégrehajtást érintette. A dán megoldás közel áll a svéd szisztémához, sőt azt egy negyedszázaddal hamarabb vezette be, ráadásul a harmincas évek közvetítő iskolájának hatása alatt. Nyugat-Európában a társadalomvédelem felfogása csak a börtönökre hatott termékenyítőleg. Itt az elítéltek osztályozásának új rendjével, a bv-intézetek specializációjával, a preventív átnevelés treatment nélküli programjával — tiszteletben tartva az anceli emberiség szempontjait is — alakult át a büntetésvégrehajtás.

A svéd változat közeli rokonságban volt az észak-amerikai ún. rehabilitációs ideológiával⁹. Az alapgondolat lényegében azonos: mindenfajta deviáns magatartást betegségként, valamiféle pszichikai-szocializációs zavar jeleként fogták fel. A büntetésvégrehajtás egyetlen feladata a betegség feltárása, és megfelelő gyógy móddal történő kezelése. A treatment elképzelhetetlen szabadságelvonás nélkül, sőt a gyógyulás programjának leginkább a határozatlan időtartamú szabadságvesztés felel meg. A szabadlábra helyezés legkedvezőbb időpontja csak a kezelés során derül ki, így előre, bírói ítéletben nem határozható meg. Ezzel a treatment gyakorlata túllépett a társadalomvédelem által meghirdetett elveken, és tulajdonképpen eljutott a Ferri-féle jogpozitivisták büntetéstan megvalósításá-

⁸ Olyan jövőbe vetített személyiségformáló beavatkozás, amely alkalmassá teheti az elítéltet arra, hogy a társadalom hasznos, törvénytisztelő tagjává váljon. Ezt akkor a „treatment”-től várták. Az 1973-as büntetésvégrehajtási reform napjainkra viszont felszámolta az úgymond kezelési végrehajtást Svédországban is, olyannyira, hogy teljes lett a visszatérés — természetesen rendkívül humánus keretek között — a klasszikus elvekhez.

⁹ Warren, Studt, Messinger nevével fémjelozhető irányzat a lényegét tekintve szintén egy reszocializációs iskola, amely a bűnelkövető társadalomba való visszavezetését a kezelési módszerek segítségével képzelte el.

hoz. Egész szélsőséges kezelési modellek is születtek, melyek még az emberi jogokat is mélyen megsértették. Az Egyesült Államok kísérleti börtöneiben elektro-sokk-kezeléssel, sőt sterilizációval is próbálkoztak.

A fenti modellek ellen a klasszikus és közvetítő iskola egyaránt éles támadást intézett. Az ösztűz először csak a treatment — költségéhez képest — alacsony hatásfoka ellen irányult.¹⁰ Később, amikor az emberi jogokat sértő beavatkozásra fény derült, már a közvélemény is szembefordult a treatment szemlélettel, s aztán általában az ilyen jellegű bűnmegelőzési koncepcióval. A bűn okaira, s magára a bűnre egyaránt lesújtó mérsékelt pozitívizmus mindkét fronton vereséget szenvedett. A szociálpolitika intézményrendszere nem tudott megbirkózni az egyenlőtlenségek szülte társadalmi gondokkal. Az általános jólét növekedése mellett fönmaradtak a hátrányos helyzetű rétegek, sőt egyre élesebbé vált helyzetük feszültsége, vagyis emelkedett a bűnözők száma, gyarapodott a börtönképesség. (Lásd az alábbi táblázatot!)

A fogvatartottak statisztikája az európai tőkés államokban

	1972—1975 között	1977-ben	1983-ban	1984-ben
Hollandia	2 772	3 500	4 000	4 500
Görögország	—	3 050	3 736	3 930
Írország	—	1 350	1 466	1 669
Spanyolország	13 826	21 753	22 720	14 691
Norvégia	1 554	1 900	2 051	1 996
Svédország	3 538	4 100	5 461	4 742
Svájc	—	3 500	4 000	4 400
Portugália	—	3 500	6 093	6 820
Dánia	2 705	3 100	3 236	3 430
Belgium	5 610	6 322	6 525	7 204
Franciaország	27 100	32 000	39 086	41 545
Olaszország	30 726	31 500	41 413	43 348
Anglia és Wales	41 722	42 000	43 415	41 310
NSZK	50 519	50 000	63 431	64 091
Ausztria	7 784	8 000	8 748	8 516
Finnország	4 706	5 500	—	—
Törökország	—	—	—	76 258

A treatment megnövelte a szabadságvesztéssel járó büntetések hányadát. De a kezelési elv alapján működő büntetésvégrehajtás nem vált egyetemessé a nyugati világban; a többi fegyintézet megmaradt a hagyományos formák között, s folytatta harcát a túlzásfoltással. A kísérletbe bevont intézetekhez képest jelentősen lemaradtak, a feszültség a hatvanas-hetvenes évek fordulóján tetőzött, sorozatos börtönlázadások jelezték a válságot.

A közvéleményt meglehetősen nehéz volt meggyőzni e büntető igazságszolgáltatás költségességének fontosságáról. Ráadásul a kísérleti intézetekben vég-

¹⁰ A kezelés ideológiája arra épül, hogy a büntetésvégrehajtási eljárások az orvosi eljárásokhoz hasonlíthatók. Valójában azonban nem léteznek tisztán börtönbéli módszerek csak sok személyen keresztül, különböző körülmények között. Ugyanakkor a börtönkörnyezet erősíti az elidegenedés érzését, a közönyt, a negatív önértékelést és mindjobban hozzájárul a törvényen kívüli életforma elfogadásához. Sok esetben súlyos bűncelekményeket követnek el tömeges méretben teljesen normális személyek, mintegy megcáfolva a kezelés híveinek alapgondolatát (a bűnözés: betegség). Az elmélet bírálói rámutattak arra is, hogy az orvosi kezeléstől eltérően, a bűnözők kezelése alapvetően kényszerítő jellegű, hiszen nem a beteg igényli a gyógyulást. A kezelési ideológia hívei eltekintenek a büntéspolitikai jó néhány célkitűzésétől, így többek között az elrettentéstől, a közvélemény igazságról alkotott elképzelésének kielégítéséről és általában a társadalom védelméről a büntettekkel szemben.

A biztonsági börtön hagyományos formája

New York állambeli zárkabelső

zett hatékonysági kutatások megállapították, hogy az ideális treatment-elbánásban részesült elítéltek inkább visszaesnek, mint a szakszerű kezelést nem kapott fogvatartottak. Csődről, bukásról beszéltek a tömegkommunikációs eszközök, s hamarosan a politikusok is. Időközben a gazdasági feltételek is megváltoztak. Az olajválság érzékeny csapást mért a költségvetésekre. Mind kevesebb pénz jutott az államkasszából a büntetésvégrehajtás számára. Csökkent a társadalom tűrőképessége, a közvélemény az átnevelési programot már nemcsak drágasága miatt nem tudta elfogadni, hanem azért sem, mert nőtt a szakadék a szabad élet romló körülményei és az eszményi börtönhelyzet között. A világpolitikai események is kedvezőtlen fordulatot vettek, előretört a politikai konzervativizmus, amely nem fogadta el a treatment büntetési ideológiáját.

A polgári államok természetesen hallgattak felelősségükről a mérsékelt pozitivistá büntetéstán bukásában, mulasztásukról, hogy a társadalompolitikát nem hangolták össze a büntetőpolitikával, s így a szociálpolitika terhét is a büntetőpolitika vállára helyezték. Ezzel az állam a társadalomvédelem leglényegesebb, a bűn felszámolására irányuló elképzelését hiúsította meg. A társadalomvédelem eredeti elképzelésének hátbatámadása volt az is, amikor a jogszabályok a büntetéstani programot felemás módon és részlegesen vitték át a gyakorlatba, megbontva ezzel a büntetőpolitika egységének, rendjének harmóniáját.

*

A megváltozott, újkonzervatív polgári rend igényeinek megfelelő ideológiát keresett. A büntető igazságszolgáltatás középpontjába ismét a bűnös tettet és annak veszélyességét állította, vagyis a tettarányos büntetést nyilvánította méltá-

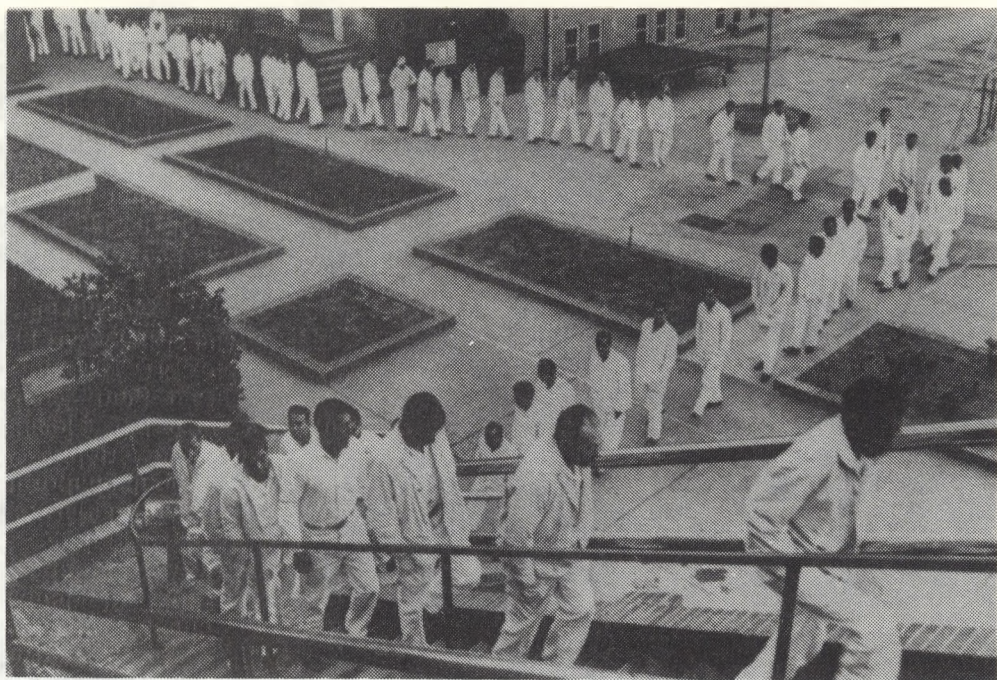

Pavilonrendszerű végrehajtási mód Finnországban

nyosnak. N. Morris és G. Hawkins, az irányzat jeles képviselői így fogalmazznak: „Tartózkodnunk kell a szemforgatástól: embereket azért küldünk börtönbe, mert bűntettet követtek el; néha azért, mert nem tudunk velük mást tenni. Igazságtalan volna azért bezárni valakit, mert meg kell változnia . . . a büntetés nem kúra, hanem a büntetőjog gyakorlásából eredő feladat.” A neoklasszikus iskola eléggé borúlátó. Képviselői szerint a bűnözéssel meg kell tanulnunk együtt élni. A megtorlásban látják az általános és különös visszatartó erő egyidejű megvalósulását. Természetesen ez a megtorlás nem azonos a büntetőjog sötét évszázadainak retorzív szankciójával. Aki a XX. században a megtorlás híve, nem feltétlenül anti-humánus. Mi sem bizonyítja ezt jobban, hogy a neoklasszikusok legharcosabb szószólói csökkenteni akarják a szabadságelvonnással járó büntetési formákat, a hatástalan és drága rövid tartamú szabadságvesztést pedig fel kívánják cserélni egyéb büntetésre, illetve próbára bocsátásra. Föllépnek a hosszú időtartamú szabadságbüntetések ellen is.

A neoklasszikus angolszász büntetőjogászok ennél tovább mentek. Sajátos keverék-ideológiát hoztak létre: a neoklasszikus alapokat treatment-elemekkel vegyítve. A személyiség befolyásolása érdekében keresik a szabadságelvonnás nélkül megvalósítható átnevelés feltételeit. A klinikai pszichológiáról áttértek a szociálpolitikai jellegű gondozásra, mely nagy gyakorlati segítséget jelent. Az új követelmények jegyében átalakították a próbára bocsátás századforduló óta meglévő intézményét. Megszervezték a próbárabocsátottak otthonát, amely nem átmeneti szállás, hanem nevelő- és szakképző intézet. A próbára bocsátáshoz kapcsolódóan ún. nappali központokat hoztak létre, ahol az elítéltnak mindennap meg kell jelennie, a számára kijelölt munkát el kell végeznie, és különböző egyéni, csoportos foglalkozásokon kell részt vennie.

Az újklasszikus büntetésstan hívei a közmunkára kötelezést tartják a szabad-

Séta, illetve . . .

ságvesztés legreményteljesebb pótlásának. Javaslatuk Angliában, utóbb Franciaországban meghallgatásra talált. A büntetés 40–240 óra ingyenes munkát jelent a közösség javára. Ezt körülbelül 12 hónap alatt kell elvégezni. Az angol változat szerint hivatásos pártfogók irányítják a munkát. Egy pártfogó-felügyelő hat elítéltért felel.

A tudományban a nagy kudarc ellenére tovább él az új társadalomvédelem. Vezetőjük még mindig Marc Ancel. Képviselői a körülmények kényszerének engedve a nyolcvanas évek elején hozzáfogtak az ún. minimális program felülvizsgálatához. Állásfoglalásukban elítélték a treatment túlkapasait, melyek a mérsékelt pozitívizmus vereségéhez vezettek. Úgy vélik, a bűnmegelőzés szociálpolitikai programjának mielőbbi megvalósítása, a büntető igazságszolgáltatás belső harmóniájának megteremtése, nélkülözhetetlen tényezői a kibontakozásnak. Az ötvennégyes elgondolásokon érdemben nem változtattak, csupán módosították követeléseik egy részét. Ugyanakkor tovább kívánják erősíteni a büntető útról való elterelés, a dekriminalizáció¹¹, depónalizáció eszközét. Céljuk a szabadságelvonás nélküli büntetések kiszélesítése és általában a büntetési rendszer humanizálása.¹² A társadalomvédelem mozgalma ezzel az utolsó szálát is elszakította, amely a századforduló jogpozitívizmusához kötötte. Nem követelik már az átnevelés szükségleteihez igazodó, relative határozatlan időtartamú szabadságvesztést.

Az elmúlt negyven év büntetésvégrehajtásának gyakorlatát igen sok tartal-

¹¹ A büntetéssel fenyegetett magatartások körének szűkítése (pl. a vagyon elleni bűncselekményeknél az értékhatár felemelése).

¹² A büntető útról való elterelés azt jelenti, hogy az adott ügyben a bíró eltekinthet a törvény által előírt felelősségre vonástól, ha az eset körülményei (kisebb súlyú bűncselekmény), vagy a tettes személye (csekély fokú veszélyessége) miatt célszerűtlen a büntetést kiszabni. Ilyen intézkedésre általában a büntetőeljárást szabályozó jogszabály hatalmazhatja fel a bírót.

... szabadfoglalkozás az atticai börtönben

mi-formai újítás jellemezte. Néha ugyanaz a forma ellentétes tartalommal telítődött. A relative határozatlan időtartamú szabadságvesztés lényege például gyökeresen megváltozott. A hatvanas évek büntetésvégrehajtásából lassan kikoptak a veszélyes visszaesők ártalmatlanná tétele érdekében bevezetett intézkedések. Ugyanakkor a treatment jegyében megjelentek a bűnelkövetők kezelésére, gyógyítására hivatott intézetek.

A börtönrendszer komoly külső átalakuláson ment át. Az erőd jellegű, zárt börtönök mellett *nyílt és félig nyitott büntetésvégrehajtási intézetek*¹³ sora épült fel. A teljes elszigetelés hátrányos hatásainak felismerése vezette a skandináv országokat e modell kialakítására. Hamarosan követőkre leltek Hollandiában, Olaszországban, az Egyesült Államokban és Kanadában is. Az ENSZ ötvenötös bűnmegelőző kongresszusa Genfben pártfogásába vette a nyílt börtönöket, mondván, hogy az „egyik legsikerültebb megoldása a büntetés egyéniesítésének”. A hatvanas évtized a börtönnyitás diadalútjának ígérkezett, ám a treatment csődje magával ragadta a nyílt börtön ügyét¹⁴, s az észak-európai országok kivételével teljesen zátonyra futott az új megoldás.

¹³ Az első valóban nyílt büntetésvégrehajtási intézet a hollandiai Eggelshofenben létesült 1957-ben. Ez a börtön tulajdonképpen szálláshely, ahol az elítélt lakik és a város valamely üzemében, gyárában, hivatalában — rendes bérezés szerint — dolgozik. Szabad idejében mehet moziba, színházba, sportrendezvényre stb. Hozzátartozóival is találkozhat a városban. De ha a szálláshelyén megszegi a házi szabályokat, fegyelmi vétséget követ el, s ha az súlyos, akkor visszakerül a zárt börtönbe.

¹⁴ Európán kívül még napjainkban is épülnek a hatvanas évek szellemét idéző börtönök, mint például 1981-ben Kínában. A pekingi városi börtön révén a kulturális forradalom által megtépzott büntetésvégrehajtás visszakanyarodik a kötőrő-munkatáborból a humánus javító-nevelő börtön felé. Hasonló késsedelemmel létesült Mexikóban egy büntetőtelep. Az elítéltek a szárazföldről 200 km-re fekvő szigeteken családjukkal együtt töltik büntetésüket. Itt dolgoznak, hozzátartozóik munkát kapnak, gyermekeik iskolába járnak. Ez a módszer nemcsak formailag tér el az európaiótól, hanem tartalmilag is; úgy célozza meg a reszocializációt, hogy az elítélt mikroközösségét áttemeli a büntetésvégrehajtásba.

A nyílt börtönök mégis részét képezik már a bv-intézetek hálózatának. Az így felépített börtönök szakítottak a magas falak, kis ablakok, komor rácsok együttesével: többnyire pavilonrendszert alkotnak. A finn soumenlinnai intézet barakkjainak mindegyikében egyágyas szobák vannak közös zuhanyzóval, öltözővel, teakonyhával és klubhelyiséggel. Van szauna és sportolásra alkalmas terület is. 50-80 körül mozog a férőhelyek száma.¹⁵ A huszadik század anyagi-technikai és kulturális színvonalát ezek az intézetek tükrözik. De a börtönök többsége még a mai Nyugaton is régi létesítmény. Ismét finn példával élve: a hämmenlinnai megyei börtön a 13. században még erődként funkcionált, s 1634 óta használják szabadságvesztés-büntetés töltésére.

Az európaiak a továbbélő fokozatosság és egyéniesítés alapján építik fel szabadságelvonásuk rendszerét. Így pl. Franciaországban némi módosítással ma is alkalmazták a klasszikus *fokozatos rendszert*. A kötelező magánélzárást, az auburni, azt pedig az ún. javító szakasz követi. A félszabadság lényegében éjjeli elzárást jelent. Az elítélt számára legelőnyösebb az ötödik fokozat, a feltételes szabadság. Svédországban és a nyomdokain haladó északi államok büntetésvégrehajtásában a fokozatosság vesztett korábbi jelentőségéből. A többnyire nyílt vagy félig nyitott börtönökben az eredeti elv alaposan módosult. Ezek a rendszerek inkább csak a fokozatosság szisztémában kiforrt kedvezményeket vették át.

A társadalomvédelmi mozgalom leginkább az elítéltek osztályozására, a bv-intézetek specializációjára hatott. Ismét egy francia példával élünk. 1950 óta a hosszabb időtartamú szabadságvesztésre ítélték központi megfigyelő és osztályozó intézetben kezdik meg büntetésük letöltését, s innen kerülnek — klinikai és szociológiai vizsgálatok eredményeként — a számukra megfelelő intézetbe. Az egyéniesítést nem csak a tudományos módszerekkel végzett osztályozás szolgálja, hanem a különböző rezsimű bv-intézetek sajátos hálózata is. A század tízes éveitől már természetes, hogy a fiatalokéi intézetei elkülönülnek. Korszakunkban pedig már a pszichopátákat, az elsőbűntényeseket, néhol az alkoholistákat, a kábítószer-élvezőket, a súlyos vagy közveszélyes, illetőleg a megrögzött bűnelkövetőket is külön intézetekben helyezik el.¹⁶

A börtönök légköre esett át a leglényegesebb tartalmi változáson. Amikor felismerték, hogy a börtön ún. totális intézmény, hisz az elítélt teljes életét meghatározza, az átnevelés szolgálatába állították. Újfajta kapcsolatot próbáltak kialakítani az elítéltek és börtönőreik, nevelőik, munkáltatóik között. Ebben az atmoszférában a börtön személyzet magatartásának célja, már nem a társadalom megvetésének közvetítése, hanem az átnevelési program megvalósítása. Valamennyi irányzat első dolga a szakszolgálatok közötti évszázados választófal lebontása volt. Ez egységes, nagy létszámú, humán tudományokban jártas, szakképzett bv-testületet igényelt. De e tendenciák gyakorlati kivitelezését erősen gátolta és gátolja ma is a börtönök túlszűfolttsága, a börtön személyzet — majd

¹⁵ Az emberközpontú, összkomfortos börtön is okozhat problémát. Például az 1978-ban megnyitott genfi bv-intézetet egy mező közepére építették. Egy-, két- esetleg háromszemélyes cellái szállodai szobákra emlékeztetnek, nagy ablakokkal, rács nélkül, szép kilátással. A rabok többféle étel közül választhatnak, tágas jól felszerelt műhelyekben dolgoznak, mégis sokan tiltakoztak áthelyezésük ellen. Kiderült a teljes izoláció miatt a szabad mező állandó látványa nyomasztó kontrasztként hat, mások ezt a furcsa felzúdulást azzal magyarázták, hogy hiányzik a büntetés révén való vezeklés érzése.

¹⁶ A humánus börtönök mellett terjed az ún. biztonsági intézetek építése is — a különösen veszélyes bűncselekményeket elkövető személyek őrzésére. Így például 1979-ben megnyílt a spanyolországi Herrera de La Mancha börtöne. Itt rendkívül szigorú a házirend: ébresztő után minden rabnak föl kell kelnie és rendbe kell hoznia a fekvőhelyét. A celláját senki sem hagyhatja el, minden mozdulatot ellenőrizni tudnak televíziós kamerákkal. A rabok a nap 24 órájából 22-t a cellában töltenek (a fennmaradó két órában sétálnak), de újságot nem olvashatnak és csak a vezetékes rádió műsorát hallgathatják. Minden bútor mozdíthatatlan, be van ágyazva a vasbeton padlózatba. Szökni nem lehet, háromszorosan biztosított elektromos rendszer és gépfegyverekkel felszerelt őrség vigyáz a fogvatartottakra.

minden országban — alacsony létszáma, a költségvetésből elégtelenül csordogáló pénzek okán pedig a bérek, s egyéb fejlesztési elgondolások befagyasztása.

A társadalomvédelem hatása alá került országok büntetésvégrehajtásának alap gondolata a szabad életviszonyok megközelítése: az önkormányzatok bevezetése, a levelezés, a látogatás (Svédországban az ún. konjugális látogatás¹⁷ is), a szabadságolás, valamint a szabad állampolgárokkal közösen alakított szövetkezetek támogatása. A börtön funkciójáról vallott felfogás megváltoztatásával továtűnt a korábban szakszolgálatként kezelt nevelés. Az új koncepció szerint az intézet egésze nevel, a személyiségformálás feladatát az örök, pedagógusok, pszichológusok összehangolt tevékenységükkel látják el.

A foglalkoztatás is az egységes hatásmechanizmus alkotó eleme. Ugyanakkor élesen eltér az európai és észak-amerikai felfogás abban, hogy jogként, illetve kötelességként értelmezi-e a fogvatartottak munkáját. Az Egyesült Államokban „az állampolgári jogok tiszteletben tartása” azt követeli, hogy az elítélt csak akkor dolgozzon, ha kedve van, tehát önkéntes alapon. Az európai országok túlnyomó többségében a *munkáltatás* kötelező, azt a személyiségformálás aktív, szerves részeként mint közösségi nevelést fogják fel. Az intézetek zöme kézműipari tevékenységet folytat, a nagyüzemi munkáltatás csak a hetvenes évek közepe óta kezd tért hódítani. A munkára alapozott terápia teljes körű és célirányos megvalósítása több akadályba ütközik. A szabad életre felkészítő korszerű munkáltatás alkalmanként heves ellenállást vált ki a vállalkozókból, sőt néha a szak-szervezetekből is. Az elítéltek munkavégzésével kapcsolatos bérezés kérdései megoldatlanok, általában nem teljesítményük alapján fizetik őket, hanem ún. munkajuttalmat kapnak.

Végül nem hallgathatjuk el az Egyesült Államok egyik legfrissebb újítását sem a II. világháború után, nevezetesen a magánbörtönöket. Tudomásul véve az állami költségvetés véges voltát, amely akadályozza a büntetésvégrehajtási célok realizálását, az állam lehetővé tette a magántőke betörését a börtönügy területére. Ugyanakkor egy közjogi büntetés végrehajtásának magánkézbe adása: elvi paradoxon. Nem jelenti a börtönviszonyok érdemi megváltoztatását, csupán a tőkés gazdaság lényegét jobban kifejező finanszírozási forma.

Dr. Kabódi Csaba—Dr. Mezey Barna

Felhasznált és ajánlott irodalom

Bárd Károly: A finn büntető törvénykönyv formja. Jogtudományi Közlöny, 1978. 10. szám.

Bócz Endre: A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának keretei Finnországban. Jogtudományi Közlöny, 1978. 9. szám.

Az Egyesült Nemzetek Hetedik Büntelmegelőzési Kongresszusa (Milánó, 1985). Tanulmánykötet (szerk.: Szűk László) IM Bp., 1986.

Gönczöl Katalin: A „rehabilitációs” ideológia „csődje” — börtönreformok az amerikai kontinensen. Jogtudományi Közlöny, 1977. 12. szám.

Hall, Williams J. F.: A büntetésekre, a bűnözők kezelésére és megjavítására vonatkozó mítoszok. Jogtudományi Közlöny, 1976. 12. szám.

Horváth Tibor: Börtönügy Dániában. Állam- és Jogtudomány (XIV. évfolyam) 1971. 4. szám.

Nagy Ferenc: A büntetésvégrehajtás összehasonlító elemzéséről. Belügyi Szemle, 1985. 10. szám.

Nagy Ferenc: Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1986.

Az összehasonlító Kriminológia Nemzetközi Központjának IV. regionális szemináriumára (Visegrád, 1979) Tanulmánykötet (szerk.: Vigh József) ELTE Bp., 1980.

Pál László: Nevelés a büntetésvégrehajtásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Bp., 1976.

Pinatel, Jean: A büntetésvégrehajtás válsága. In: Büntetésvégrehajtási rendszerek — büntetésvégrehajtási jog. Szakirodalom-gyűjtemény (szerk.: Horváth Tibor) Rendőrtiszti Főiskola Bp., 1980.

Szabó, Denis: Kriminológia és kriminálpolitika. Gondolat Kiadó Bp., 1981.

Walker, Nigel: Gondolatok az ésszerű büntetésről. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Bp., 1976.

¹⁷ Az első koedukált börtön 1976-ban létesült a dániai Funen szigeteken, ahol 70 férfi és 20 női elítélt él együtt.

Wiener A. Imre: Gazdasági bűncselekmények

A bűnügyi tudományok az elmúlt évtizedekben kezdtek behatóbban foglalkozni a gazdasági életben elkövetett bűncselekményekkel és az ellenük folytatott jogi harc eszközeivel. Mind a szocialista, mind a kapitalista gazdasági rendszerben a társadalmi-gazdasági körülmények ösztönözték e bűncselekménycsoport alaposabb vizsgálatát.

A kapitalista gazdasági rendszerben ezt az érdeklődést a világgazdaság fejlődése és a gazdasági szervezet megváltoztatására irányuló törekvések indokolták. A nagy tőkés országok gazdasági botrányai a gazdasági és politikai élet felső szintű összefonódására is figyelmeztettek.

A szocialista gazdasági rendszerben, amikor a tervutasításos irányítást felváltotta a vállalatoknak nagy, illetőleg nagyobb önállóságot adó új gazdaságirányítási rendszer — melyben a gazdasági egység a piaci viszonyokat veszi figyelembe döntéshozatalában, s a nagyobb nyereség érdekében kockáztatnia kell — megnőtt a szerepe a gazdasági bűnözés jogi értékelésének. Miközben az állam gazdaságpolitikája megvalósításához felhasználja a büntetőjogi büntetést is, a gazdaságpolitika szükségszerűen kapcsolatba kerül a büntetőpolitikával, tehát a fogalmak pontos meghatározása alapvető igény.

A gazdasági bűnözés és a gazdasági bűncselekmények tudományos fogalmának definiálásakor a kapitalista országok bűnügyi tudománya nem támaszkodhat a hagyományosan kialakult büntetőjogi rendelkezésekre, mert ilyen fejezetbe sorolást nem ismer. Nem alakult ki ugyanis egységes felfogás a gazdasági bűnözés, a gazdasági bűncselekmények fogalmáról. De nem történt ez meg a szocialista országok-

ban sem. A legjelentősebb problémát a szocialista gazdasági rendszerben a társadalmi tulajdon elleni és a gazdasági bűncselekmények egymás közti kapcsolatának tisztázása jelenti, ezen kívül nincs pontosan körülhatárolva a gazdasági, a hivatali és a korrupciós bűncselekmények köre sem.

Elsőként az a fogalom szorul meghatározásra, hogy milyen társadalmi érdeket — jogtárgyat — sértő cselekményeket kell a gazdasági bűncselekmények kategóriájába sorolni. A jogtárgy fontossága, jelentősége szabja meg a büntetőjogi védelem kereteit, s az alkalmazásra kerülő szankciókat, tehát büntetőpolitikai jelentősége számottevő. A büntetőpolitikára viszont figyelemre méltó hatást gyakorol — többek között — a gazdaságpolitika.

Az állam gazdaságpolitikája megvalósításakor felhasználja a büntetőjogi büntetést, és megfordítva, a gazdaságpolitika részét képező gazdaságirányítási rendszer változása kihat a gazdasági bűncselekmények jogi tárgyának meghatározására. E bűncselekménycsoport jelentőségét az adja, hogy a bűncselekmények tényállásainak megfogalmazásában és jogalkalmazási gyakorlatában fejeződik ki, hogy az állam milyen módon és mértékben avatkozik be a jogi és a gazdasági életbe, milyen gazdaságpolitikai célok érdekében veti be a büntetőjogi eszközöket.

*

A könyv a bevezetőt követően két részre tagolódik. Az első rész az elméleti alapokat taglalja. A bevezető fejezetben a szerző *általános jellemzést* ad a gazdasági bűnözésről és a gazdasági bűncselekményekről a kapitalista és a

szocialista országok büntügyi tudományában. Ez a rész nyújtja a téma történeti és összehasonlító elemzését.

A második fejezet a gazdasági büntetőjog és a gazdaságpolitika kapcsolatával foglalkozik. Részletesen *boncolgatja a gazdaságpolitika és a büntetőpolitika összefüggését*, egymásra hatásukat. Magyarázza a büntetőjogi és igazgatási szankciók jelentőségét, különbségeiket, szükségességüket. Kitér a jogi személy büntetőjogi felelősségének elemzésére.

A harmadik fejezetben a szerző *meghatározza a gazdasági bűncselekmények jogi tárgyát*. Először a sértettekről és a sértett érdekekről beszél. Véleménye szerint a sértett érdekek között úgy kell szelektálni, hogy annak társadalmi tartalma legyen és a jogi tárgy megfogalmazása helyesen ragadja meg magát a társadalmi valóságot. Ezután taglalja a gazdálkodást és a gazdaságirányítást, a gazdasági tevékenységet mint a védelem tárgyát. Vizsgálja a vagyonkezelési kötelezettség tartalmát mind a tervutasításos, mind a gazdaságirányításos rendszerben.

A negyedik fejezetben kerül sor *a gazdasági, vállalati kockázatvállalás büntetőjogi kérdéseinek* tárgyalására. A szerző megállapítása szerint a vállalati kockázatvállalás nem szakítható el a vagyonkezelési kötelezettségtől, büntetőjogilag a két kategória nem értékelhető önállóan, egymástól elkülönítve.

Az ötödik fejezet témája: *a gazdasági büntetőjog kodifikációja*. Itt Wiener Imre bemutatja a kodifikációs technika alakulását, módszereit; hangsúlyozva azt a tényt, hogy a kodifikátornak a bűncselekmény ismérveinek leírásához, a büntető tényállás megszerkesztéséhez már nem csak a gazdaságpolitika szempontjait kell érvényesítenie, hanem úgy kell megalkotnia a tényállásokat, hogy azok megfeleljenek a büntetőjog alapelveinek — a nulla crimen sine lege (nincs büntetés törvény nélkül) és a bűnösség elvének —, valamint a büntetőjogi felelősség intézményrendszerének is. E helyütt szól a szerző a gazdasági büntetőjog kodifi-

kációjának két alapformájáról, a kódexben szabályzott kerettényállások és a büntetőjogi melléktörvények rendszeréről, amelyek természetesen nem zárják ki egymást. Elemzésében előremutató megoldásokat javasol a hazai jogalkotásnak.

A hatodik fejezetben jut el a szerző — a büntügyi tudományok alapfogalmainak segítségével — a gazdasági bűncselekmények fogalmának meghatározásáig, mely szerint „a gazdasági bűncselekmények az állam gazdasági tevékenységét (a költségvetést és a közhatalmi gazdaságigazgatást) sértik vagy veszélyeztetik. A gazdasági bűncselekményekre vonatkozó jogalkotás (gazdasági büntetőjog) és ennek alkalmazása közvetlen kapcsolatban áll az állam mindenkori gazdaságpolitikájával és az ezt kifejező gazdaságigazgatási szabállyal”.

*

A könyv második része *A magyar gazdasági büntetőjog* címet viseli, s e jogterület hazai vonatkozásait elemzi részletesen. *Négy időszakot* különböztet meg e jogterület történeti fejlődésében. Az állam gazdaságpolitikáját védő jogszabályokat az első világháborút követő években alkották, de értelmezési gyakorlatuk még ma is hat a jogalkalmazásra. A gazdasági rend védelméről szóló 8800/1946. ME sz. rendelet már büntetési tételeket helyezett kilátásba a gazdasági rend védelmében.

A következő szakaszt, az ötvenes éveket, a jogalkalmazás gyakorlata tette emlékezetessé. Végül leszögezi a szerző, hogy a gazdasági büntetőjogot az 1961. évi első szocialista büntetőkódex foglalta egybe, s ezzel párhuzamosan a szabályozást is új elvekre építette.

A továbbiakban az e kategóriába tartozó bűncselekmények történeti áttekintése következik. A szerző statisztikai adatok kimerítő felsorakoztatásával támasztja alá a büntető ítélkezési szemléletét is tükröző megállapításait. A hatályos jog büntetőpolitikája kap-

csán elmondja, hogy a büntetőjogszabály milyen módszerekkel, milyen kodifikációs technikával teszi lehetővé, hogy a büntető jogalkalmazás kövesse a gazdaságpolitikát.

Büntető törvénykönyvünk a gazdasági bűncselekményeket négy címbe — *pénz- és bélyeghamisítás, pénzügyi bűncselekmények, a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények, a gazdálkodási kötelelességeket sértő bűncselekmények* — sorolja. Az elsőt, a pénz- és bélyeghamisítást jellemzői szerint inkább a hagyományos, nem pedig a gazdasági bűncselekményekhez kellene rendezni, de a következő terület, a pénzügyi bűncselekmények minden ismervük alapján e kategóriába tartoznak. E jogsértések szoros kapcsolatban állnak az állam gazdaságpolitikájával, csorbítják a költségvetési gazdálkodást és ellenkeznek az állam pénzügyi-igazgatási tevékenységével. Ide tartoznak a devizabűncselekmények, a fedezetlen csekk kibocsátása, az adócsalás, a jövedékkel visszaélés, a vámbűncselekmény.

Amíg ezeknél a bűncselekményeknél a jogszabály törvényi tényállásának a szerkesztése úgy történik, hogy azt a jogalkalmazó a gazdaságpolitikai értékeléstől mentesen tudja alkalmazni, addig a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekményeknél a jogalkalmazásnak kötelessége a gazdaságpolitika szempontjait érvényesíteni. Ez utóbbi típusú bűncselekmények közé tartozik a közellátás veszélyeztetése, az árdrágítás, az üzérkedés.

A gazdálkodási kötelelességet sértő bűncselekmények nem olyan egységek mint az előbbieket, ugyanis három, egymástól elhatárolható érdeket sértenek. Az egyik az állam külkereskedelmi monopóliumát, a másik a fogyasztási érdeket, a harmadik a gazdálkodás közvetlen irányítását és ellenőrzését. E csoportba sorolható a jogosulatlan és az engedély nélküli külkereskedelmi tevékenység, a rossz minőségű termék forgalomba hozatala, a minőség hamis tanúsítása és a hamis termékjelzés, a

gazdasági ellenőrzés akadályozása, a népgazdaság szerveinek megtévesztése.

A beruházási és pénzügyi fegyelem megsértéséről szóló rendelkezés arra az időre nyúlik vissza, amikor korlátozott volt a magántőkék szabad befektetése. Ezeket a jogszabályokat az elmúlt évtizedekben már nem alkalmazták. A gazdálkodási kötelezettséget sértő bűncselekmény a gazdaságigazgatási normák betartására szolgál. Ezekben az esetekben a büntetőjogi szabály csak keretjogszabály, és azokat a gazdasági érdekeket, amelyekhez a büntetőjogszabály a védelmet biztosítja az igazgatási szabályok állapítják meg.

*

A könyv további négy fejezete részletesen tárgyalja a *nevesített bűncselekményeket*. Itt a szerző azt az elvet követi, hogy idézi a jogszabály szövegét, majd — mintegy kommentárként értelmezi azt. Kitér az elkövetési tárgyakra, az elkövetési magatartásokra, a köteleltségesség következményeire, magyarázza és indokolja, hogy mikor valósul meg a bűncselekmény minősített esete. Bemutatja, melyek azok a bűncselekmények, amelyek csak szándékosan, és melyek azok, amelyek gondatlanul is elkövethetők. Foglalkozik a bűncselekmények stádiumaival, bizonyos elhatárolási kérdésekkel, pl. hogy az egyes bűncselekményeknél ki a tettes stb.

A műnek ez a része kézikönyvszerű segítséget nyújt a gyakorló jogász számára, hisz konkrét jogeseteket ismeret, bírósági határozatokra való hivatkozással. A tételes jogot kommentáló részt pontos megfogalmazások és egyértelmű állásfoglalások jellemzik. Tudományos érdemein kívül el kell ismerni, hogy közérthető, világos stílusban íródott a könyv, hogy úgymond élvezetes olvasmány. Az érdeklődő olvasó bőséges irodalomjegyzéket talál a kötet végén. A monográfiát a kiadói szakma nívódíjjal jutalmazta.

Dr. Szentpétery Petronella

| Nemzetközi tapasztalatok

Az olasz bévé reformja

Olaszországban az új börtönrendelet immár törvényerőre emelkedett. Megállapítható, hogy az állam még mindig igen elenyésző összeget fordít a büntetésvégrehajtási intézetek fenntartására, tekintettel azok leromlott állagára, kulturális ellátottságának hiányára stb. A törvény kevés figyelmet szentel olyan központi kérdéseknek, mint az elítéltek munkavégzése — a börtönben vagy azon kívüli munkahelyeken —, mint az egészségügyi problémák, a börtönbeli életlehetőségek és az elítéltek társadalomba való visszavezetése stb.

Pedig minden valószínűség szerint ezek azok a kérdések, amelyekből kiindulva belülről módosítható a börtönök kultúrája. Mind ez ideig ebből indultak ki az egyesületek, csoportok és helyi szervek, amelyek sikra szálltak a büntetésvégrehajtás során a rehabilitációs törekvések mellett, amit egyébként az 1975-ös reform is előirányzott, csak éppen senki nem tartott be.

A rehabilitáció és a társadalomba való visszavezetés feltételezi az elítéltnél levő valamennyi pozitív elem felkutatását és ősztönsését, ehhez viszont az szükséges, hogy a büntetésvégrehajtási intézetek alkalmasak legyenek e pozitív tulajdonságok érvényre juttatására. A reform éppen ezért előirányozta, hogy a társadalom kizárólagos érdekének figyelembevétele helyett tanúsítsunk olyan magatartást, amely ezzel párhuzamosan figyelembe veszi a börtönökben fogvatartott személyek egyéni érdekeit is.

A velencei Giudecca női börtönben számos olyan újítást vezettek be, amelyekről érdemes beszélni. Mivel összeegyeztethetetlen, hogy valaki anya és börtönlakó legyen, az új törvény elfogadta azt a javaslatot, hogy „amennyiben a félig szabadlábra helyezés olyan női elítéltre vonatkozik, aki háromévesnél kisebb gyermek anyja, joga van igénybe venni azt a lakást, amelyet a köztársaság elnökének dekrétuma értelmében kijelölnek számára”. A dekrétum értelmében „A félig szabadlábra helyezettek intézetének autonóm szekcióit el lehet helyezni teljes egészében vagy részben civil lakóházakban.” Ezt az intézkedést kiterjesztették a két évnél nem hosszabb időre elítélt női bűnözőkre, terhes asszonyokra vagy szoptató anyákra, és azokra az anyákra, akik háromévesnél nem idősebb gyermekükkel élnek együtt.

Ezek kétségtelenül igen jelentős intézkedések, de napjainkban már ennél sokkal többre lenne igény. Ugyancsak az említett velencei női börtönben vezették be azt, hogy az elítéltek egészségügyi-szociális szolgáltatást, családi és gyermeknevelési tanácsadó szolgáltatást vehetnek igénybe, az elítéltek gyermekei pedig járhatnak a községi óvodába.

A velencein kívül vannak más konkrét eredmények is, amelyeket részben a törvényhozók, részben maguk az elítéltek kezdeményeztek. Gondoljunk csak a Rebibbia börtönben megalakult rabszövetkezetre, amelynek tagjai a börtön falain kívül vállaltak munkát, vagy a családtagok előtt megnyílt parmai börtönre stb. Ahhoz azonban, hogy ezek a kezdeményezések kitelje-

sedjenek és más börtönökben is meghonosodjanak, az szükséges, hogy a politikai, szakszervezeti erők, a helyi szervek, a tömegtájékoztatási eszközök az eddiginél jóval nagyobb figyelmet szenteljenek a kérdésnek. (*l' Unitá*)

Átmeneti intézet Lengyelországban

Dr. Józef Korecki ezredes, a büntetésvégrehajtási intézetek opolei kerületi igazgatóságának vezetője a 25 évre szóló szabadságvesztés-büntetés témájáról írt doktori disszertációt. A témával foglalkozva azt a következtetést vonta le tapasztalatai alapján Korecki, hogy a hosszú időre elítélt személyek esetében gondosan elő kell készíteni a bűnelkövetők társadalomba való visszavezetését. A hosszú időtartamú szabadságvesztés-büntetésre ítélt büntetésüket ugyanis rendszerint teljesen zárt intézetben töltik le. Meg kell teremteni az átmenetet a teljesen zárt büntetésvégrehajtási intézmény és a szabad élet feltételei között, segítséget kell nyújtani a reszocializálódáshoz. Harmadolás esetén a jelenlegi mechanizmus erre egyszerűen nem ad időt. A büntetés hátralevő ideje elengedéséről szóló döntés ugyanis az elítéltet és a büntetésvégrehajtási intézet vezetőségét egyaránt váratlanul éri. A rendelkezésre álló néhány nap nem elég ahhoz, hogy a szabadult számára munkát, lakást biztosítsanak.

Korecki megvizsgálta a 25 év szabadságvesztés-büntetésre ítélt és feltételesen szabadult férfiak csoportját: e szabadultak mindössze 38 százaléka rendelkezett olyan írásban rögzített ígérettel, hogy egy adott konkrét üzemben elhelyezkedhet. Egyébként ezeknek az igazolásoknak is több mint a fele fiktív igazolás volt, melyet az elítélt családtagjai „sírta ki” az adott üzemtől. A szóban forgó elítéltek 32 százaléka szabadulása után nem térhetett vissza régi lakhelyére. A szabadulást megelőző fél évben a vizsgált elítéltek 14 százaléka egyáltalán nem kapott levelet, 53 százalékukat nem lá-

togatták, 13 százaléknak pedig semmi-féle kapcsolata nem volt családjával.

Működik ugyan az utógondozás intézménye, a rendelkezésre álló rövid idő azonban itt is lehetetlenné teszi a megfelelő intézkedések meghozatalát. A pártfogói felügyeletről szóló megbízást a pártfogók csak két héttel az elítélt szabadon bocsátása után kapják kézhez. A pártfogóval való kapcsolatot a legjobb esetben is csak egy hónap után, nemegyszer két-három hónap elteltével tudják felvenni. Az érvényes rendelkezések értelmében ugyanis a pártfogó, aki abban a helységben lakik, ahová az elítélt visszatér, csak akkor kezdheti meg a felügyeletet, ha az illető már kiszabadult. Azaz a hosszú éveken át zárt intézetben élő ember éppen a szabadlábba kerülését követő rendkívül nehéz első időszakban nélkülözi a felügyeletet és a gondoskodást.

Korecki javasolja, hogy a büntetésvégrehajtási intézetből való szabadon bocsátás időpontját válasszák el az erről szóló bírósági határozat kiadása időpontjától. A feltételes szabadon bocsátásra hat hónappal a határozat kiadása után kerüljön sor. Ez az idő elegendő arra, hogy a szabadságvesztésből szabadult személy számára munkahelyet és lakást biztosítsanak, ugyanakkor intenzív módon felkészítsék a szabad életre, azaz enyhítsék a fegyelmet, megkönnyítsék a családdal, a munkahellyel való érintkezést ebben az átmeneti időszakban.

A szóban forgó elítélteket erre a fél évre átszállítanák a későbbi lakóhelyükhöz legközelebb lévő büntetésvégrehajtási intézetbe. E fél évben a büntetésvégrehajtási intézetben kívül és lehetőleg abban az üzemben dolgoznának, amely szabadon bocsátásuk után foglalkoztatná őket. Részt vehetnének szakmai előkészítő vagy továbbképző tanfolyamokon, eltávozást kapnának (akár több napra is). A szabadságvesztés-büntetés letöltése ezen utolsó időszakában a nevelőtiszteken kívül az elítéltekkel már a pártfogók is foglalkoznának.

Az ily módon értelmezett átmeneti büntetésvégrehajtási intézetek nem lennének teljesen különálló, önálló intézmények. Az 1969-es büntetésvégrehajtási törvény lehetővé tett egy ilyen megoldást, de az elmúlt több mint másfél évtizedben kiderült, hogy ez az ötlet nem valósítható meg: a szóban forgó időszakban egyetlen ilyen átmeneti intézet sem jött létre Lengyelországban. A Korecki által javasolt modell abban különbözik, hogy bármely büntetésvégrehajtási intézet kijelölhető ilyen átmeneti intézet céljára. Csupán egy zárkát kell elkülöníteni, ahol ezeket az elítélteket helyeznék el: biztosítva a már említett összes feltételt (a szigorú fegyelem enyhítése, a családdal való érintkezés, a külső intézményben történő munkavégzés). A legfontosabb követelmény természetesen az, hogy ez a büntetésvégrehajtási intézet minél közelebb legyen az elítélt vagy családja lakóhelyéhez.

Az átmeneti intézetben letöltött fél év egyben próbaidőnek is számít. Ezen időszak alatt figyelemmel lehet kísérni, mennyire sikerült a reszocializálás. Amennyiben a tapasztalatok negatívak, akkor meg kell változtatni a bírósági határozatot. Ezzel kapcsolatban egyesek úgy látják: nem etikus megoldás szabadsággal biztatni valakit, majd megfosztani ettől. A szabadságtól való megfosztásra azonban csak indokolt esetben kerülhet sor. (*Prawo i Zycie*)

Skóciai börtönállapotok

A skót büntetőjog történetében példa nélkül álló a nemrégiben lezajlott hatnapos börtönlázadás Barlinnie börtönében. A Glasgow közelében található „emberraktár” mindössze 900 cellából áll — 1300 férfi fogoly zsúfolódott össze benne. A foglyok zöme rövidebb szabadságvesztés-büntetését tölti: vannak közöttük krónikus alkoholisták, akiket csendháborítás címen harminc napra zártak el, és bolti tolvajok, akik kilenc hónapos börtönbüntetésüket töltik Barlinnie falai között. A börtön

méretei és a rosszul képzett személyzet által tanúsított bánásmód egyaránt hozzájárul ahhoz, hogy az elítéltek mind fizikailag, mind lelkileg megalázva érzik magukat. Mindezt súlyosbítja, hogy hosszabb börtönbüntetésre ítélt személyek is egyre gyakrabban fordulnak meg az intézet rideg falai között. A rövidebb büntetésre ítélt személyek könnyebben veszik a méltánytalanságokat, bántalmakat, mivel reménykednek közeli elbocsátásukban. Azok, akikre hosszabb szabadságvesztés-büntetést róttak, másként látják a helyzetet. Tudják, hogy a börtönszemélyzet háborítatlanul visszaél a foglyok helyzetével és erőszakoskodik velük. A panaszeljárás hatástalan, a bizonyítás terhe a foglyokra hárul, akikre többnyire rásütik: megtámadták az őröket, és sebeiket dulakodás során szerezték. Előfordult, hogy az egyik börtönből a másikba szállított foglyokról étkezés közben sem vették le a bilincseket, teájakat két sorban ülve egy szűk folyosón isszák meg.

A skót egészségügyi közigazgatás közbenső jelentést készített a skót börtönök állapotáról, amelyben megállapítja: „A skót börtönügyi igazgatóság mindenfajta nyilvánvaló és hatékony rend nélkül működik. Hiányzik a besorolás, a kategorizálás és értékelés bármely fajtája, és ez a jelenlegi problémák gyökere.” Természetesen a rehabilitáció és reszocializáció ilyen helyzetben úgyszólván reménytelen. A skót börtönhatóságok szerint intézményeik sikeresek — senkinek sem sikerült megszöknie. (*New Statesman*)

Hadkötelezettség az NSZK-ban

Az NSZK-ban nemrégiben büntetéssel sújtottak több fiatalt, akik vallási-lelkiismereti okokra hivatkozva — mint Jehova tanúi — megtagadták a hadseregben való szolgálatot. A hadkötelezettség ellenzői, neves ügyvédek és más szakemberek értekezletet tartottak Kölnben a „hadkötelezettség teljes megtagadásának kérdéséről”, amelyen

részt vett Henke főügyész Düsseldorf-ból, mint a „másik oldal” képviselője, valamint több politikus. A hadkötelezettséget megtagadók azzal érvelnek, hogy teljes mértékben elutasítják azt az állami kényszert, hogy lelkiismeretük ellenére részt vegyenek a „háborús előkészületekben”. Ezek a fiatalok a nem fegyveres hadiszolgálatot is a háborús előkészületek közé sorolták, és így azt is elutasították. A hivatalos álláspont szerint ez büntetendő magatartás, mivel az állam hatalmának gyakorlását kérdőjelezi meg. A jelenlegi jogszabályok szerint ez a magatartás egy évig terjedhető szabadságvesztéssel büntethető. Az ügyész a káosz és anarchia terjedésére hivatkozva próbálta a hivatalos álláspontot megvédeni, és rámutatott arra, hogy mivel a jog ismeri a fegyvertelen szolgálat lehetőségét, a hadkötelezettséget megtagadók fegyveres szolgálatukat felcserélhetik kórházi munkára is. A nagy pártok véleménye a „totális elutasítás” tekintetében eltér egymástól. A kormánykoalíció pártjai „morálisan tarthatatlan és antidemokratikus” viselkedésnek tartják, míg a szociáldemokraták csak „társadalompolitikailag hibásnak”.

A Jehova tanúi szekta híveire a náci birodalomban halálbüntetés várt. A hatvanas évekig viszonylag enyhe büntetőjogi szankciókat alkalmaztak a nyugatnémet hadkötelezettség megsértői ellen. Később lépett előtérbe a szigorúbb mérce, a polgári szolgálat elutasítóival szembeni keményebb fellépés igénye. (*Frankfurter Rundschau*)

Négyéves a munkakerülőkről szóló lengyel törvény

Ez év január elsején volt négy éve annak, hogy hatályba lépett a munkakerülő életmódot folytató személyek ellen indítható eljárásról szóló lengyel törvény. Arra kérdésre, elérte-e célját ez a törvény, sikerült-e beilleszkedniük a társadalom kereteibe azoknak, akik eddig munkakerülő életmódot folytattak, a hivatalok (a törvény végrehajtói)

és a megfigyelők egyaránt nemmel válaszolnak. Igaz, az elmúlt négy évben a tanácsi munkaerő-hivatalok, a rendőrség, a szabálysértési ügyeket tárgyaló testületek és az üzemek nyomására 120 000 ember — a munkakerülőként nyilvántartottak több mint a fele — elhelyezkedett vagy oktatási intézményben tanult. A munka-, bér- és szociálügyi minisztériumtól származó fenti adat azonban elveszíti valós értékét, ha szembesítjük a Lengyel Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézete jogtudósainak azzal az értékelésével, melyet a Varsói Tudományegyetem Bűnözésmegelőzési és Reszocializációs Intézetében tartott országos értekezleten ismertettek. A jogtudósok ezen az értekezleten prezentálták 2200 olyan személynek a társadalmi fényképét, akik a fővárosi tanács munkaerő-hivatalának nyomása alatt munkavállalásra kényszerültek. E közelebbről megvizsgált személyek között akadnak olyanok, akik azért nem helyezkednek el, mivel nem tartják érdemesnek: várják a katonai behívót, vagy betegek és leszázalékolásukat kérik, mások arra várnak, hogy a tanács megadja számukra az iparendedélyt. Akadnak közöttük olyan dolgozók, akiket munkahelyük elbocsátott. A munkahelyet bírósági ítélet kötelezné arra, hogy dolgozóját visszavegye, a munkaadó viszont szabotálja ezt az ítéletet. Mások külföldi vendégmunkára készülnek és útlevelelre várnak. Megint mások magánérintés családház-építkezésbe fogtak, és erre az időre otthagyták munkahelyüket.

Sokan idénymunkások, és sokan dolgoznak „feketén”. Egy olyan gazdaságban, ahol jelentős a magánszektor (mezőgazdaság, kertészet, kisipar) aránya, ez normális jelenség, mivel Lengyelországban — ugyanúgy, mint az egész világon — senki sem fizeti szívesen a dolgozó társadalombiztosításának magas költségeit vagy a magas adókat.

A jogtudósok vizsgálatából végső soron az derül ki, hogy száz személy közül csupán hat olyan akad, aki soha

nem dolgozott és tüntető módon, őszintén be is vallja, hogy nem szeret és nem is akar dolgozni. Ha tehát ezt a varsói helyzetképet országos érvényűnek tekintjük, akkor kiderül, hogy a tényleges munkakerülők száma az országban csak 10-15 ezer (noha a múlt év végéig 221 000 nem dolgozó személyt vettek nyilvántartásba). Ez viszont olyan jelentéktelen szám, amelytől soha egyetlen társadalom sem lehet mentes, és olyan jelenség, melyet a törvény minden szigora sem szüntethet meg.

Nézzük a bűnözés és a munkakerülő életmód, az alkoholizmus és az élősdiség közötti összefüggéseket. A vizsgált személyek háromnegyed része iszik, 45 százaléka büntetett előéletű, minden tizedik személy bűncselekményekből (egyébként igen tágan értelmezett bűncselekményekből) él.

A munkakerülőkről szóló törvény alapjául szolgáló tézist megingatják egyes sziléziai felmérések. Nem a munkakerülő életmód szüli a bűnözést, hanem maga ez az életmód a törvénnyel való korábbi összeütközés következménye. Az ember előbb kerül börtönbe, és utána vannak elhelyezkedési nehézségei, végül hozzászokik ahhoz, hogy nem dolgozik. Nem ártana, ha ezt az összefüggést azok is ismernék, akik makacsul szorgalmazzák a börtönbüntetést mint a legjobb represszáliát.

Amikor a törvényt kidolgozták, a hivatalok ezer új státust kértek a törvény végrehajtására. E státusokat — szerencsére — nem kapták meg, és ma egy nagyközségi vagy kisvárosi tanácsnál egy és ugyanaz a hivatalnok veti ki az adókat, intéz számos más dolgot, beszél rá a munkavállalásra és tartja nyilván a nem dolgozókat. A törvény csak úgy érvényesülhet, ha a tanácsi idézést hivatalosan kézbesítik, így aztán az érintettek mindent elkövetnek, hogy e kézbesítésre ne kerüljön sor.

Beváltotta-e a törvény a hozzá fűzött reményeket? Eltüntette-e az utcákról a valutaüzéreket, a spekulánsokat, a kora reggeltől részegen támolygó alkoholistákat? A varsói utca látványa önma-

gáért beszél. Egyébként lehet, hogy ama részeg ember harmadik műszakban végez nehéz munkát, a devizaüzér pedig nyugdíjas.

Nem enyhítette a törvény a munkaerőhiányt se. A betöltetlen munkahelyek száma továbbra is magasabb a bejegyzett nem dolgozó személyek számánál. A közmunkák ötlete sem vált be. Varsóban például 119 személy végzett közmunkát, de több százezer zlotyival kellett e munkát „megtámogatni”, mivel a szervezési költségek magasabbak voltak az elért gazdasági eredményeknél.

Az eddigi tapasztalatok nyilvánvalóvá tették, hogy a törvényt módosítani kell. A javasolt módosítás értelmében a törvény hatálya alól kikerülnek a szenvedélybetegségben (alkoholizmus vagy kábítószer-élvezet) szenvedő személyek. Olyan javaslat ez, melyet csak helyeselni lehet. Vannak viszont a módosítástervezetben veszélyes javaslatok is. Például az, hogy mindazokat az üzemeket, melyek a tanácsi munkaerőhivatalok által rájuk kényszerített embereket nem veszik fel, sújtsák mindjárt pénzbírsággal. Ez a javaslat ellentmond a gazdasági reform szellemének. Elfogadhatatlan az az indítvány is, hogy tartóztassák le mindazokat, akik a társadalmi együttélés elveivel ellentétes tevékenységből tartják fenn magukat. Ez csak oda vezetne, hogy a börtönök megtelnének prostituáltakkal (ez pedig ellentétes lenne a Lengyelország által aláírt nemzetközi egyezményekkel). Ugyanez a helyzet az örökségből vagy a devizaszámlán elhelyezett összegek kamataiból élőkkel.

Alaposan el kell tehát gondolkodni a módosítástervezeten. Jobb lenne talán betenni a fiókba vagy végleg ad acta tenni. (*Polityka*)

Szerelmi légyott a svájci börtönben

Magától értetődő, hogy a korszerű börtönmodell képéhez hozzátartozik a rend, a tisztaság és az elítéltek kultu-

rált elhelyezése. Pedrazzini szerint azonban mindez nem elég, biztosítani kell egy olyan helyet is a börtönön belül, ahol a családtagokkal való intim együttlét feltételei megteremthetők.

A javaslat attól válik különösen érdekessé, hogy ez az egyébként nem új ötlet most nem egy elméleti szakember fejéből pattant ki, hanem a ticinói állami börtön igazgatója hirdeti. A szóban forgó téma egyébként Svájcön kívül már más országokban is többször napirendre került, anélkül azonban, hogy konkrét, gyakorlati problémaként kezelték volna. A szerelmi együttlét börtönön belüli feltételeinek a megteremtése különösen a távol vagy külföldön élő elítéltek vonatkozásában szükséges, akiknél az eltávolítás engedélyezésével nem oldható meg a szexuális igények kielégítésének problémája. A tervek szerint egy-egy elítélt kéthavonta fél napra kapná meg a speciális helyiség használatának a lehetőségét. A nőtlenek, illetve hajadonok, vagy elváltak esetében kizárólag a hosszabb ideje fennálló baráti kapcsolatok alapján engedélyezniük hasonló találkozási alkalmakat... (*La Stampa*)

Kísérletek a fiatalok bűnözők visszaesésének megakadályozására

Az NSZK-ban 1978 óta fokozatosan emelkedik a gyermekek és a fiatalok részaránya a gyanúsítottak között. Több helyen újabb és újabb kísérleteket tettek a fiatalok bűnözés leküzdésére. Az utóbbi időben azok a törekvések keltettek figyelmet, melyek a büntetőjogi szankciók helyett nevelő jellegű intézkedések alkalmazásával akarják megakadályozni a visszaeséseket, a „bűnöző karrier” kialakulását. Ilyen jellegű kísérletet folytatnak néhány éve az Észak-Rajna-Vesztfália tartományban is.

A belügyminiszter és az igazságügyminiszter rendeletei alapján, ha bolti lopás, dologi károkozás és vezetői en-

gedély nélküli gépjárművezetés történik, azonnal értesíteni kell a fiatalok bírósága mellett működő gyámügyi hivatalt, feltéve, ha az első bűncselekményét elkövető tettes vallomást tesz. A gyámügyi hivatal ilyenkor kapcsolatba lép a fiatalok szüleivel, és amennyiben a fiatalok kötelezi magát „szociális szolgáltatás” teljesítésére, illetve arra, hogy részt vesz úgynevezett „közlekedésnevelés”-ben, az államegészségügy megszünteti a nyomozást az ifjúsági törvény 45. §. (2) bekezdés 1. pontja értelmében. Az Igazságügyi Minisztérium jelentése szerint ezen elv bevezetése óta 30%-ról kerekén 10%-ra csökkent az első bűncselekményt elkövető fiatalok tettesek visszaesési kvótája.

A fiatalok bűncselekményére adott állami reakciók még szélesebb körű reformját valósították meg Skóciában, ahol több mint 12 éve speciális bizottságokkal helyettesítik a fiatalok hagyományos bíróságait. Előzetesen 1961-ben létrehoztak egy bizottságot, mely megvizsgálta a fiatalok bíróságának addigi munkáját, annak hatékonyságát és eljárás módjait... Több év után ez a bizottság arra az eredményre jutott, hogy a gyermekek és fiatalok bűnöző magatartása esetében helytelen olyan fogalmakat használni, mint a bűnösség, büntetés, megtorlás, elriasztás, szinte kizárólag azt kell központi kérdéssé tenni — hirdetik —, hogy mivel lehet a gyermek, illetőleg a fiatalok további életét a helyes irányba befolyásolni... Javaslataink következtében feloszlatták a fiatalok addigi bíróságait és azokat 1971-től kezdve ún. „children's panel”-ekkel helyettesítették. Ezekben három — nem jogász — társadalmi munkában tevékenykedő ember vett részt, és közöttük legalább egy mindig nő volt.

A gyermekbizottságok mellett... működik egy szaktanácsadó is, aki ezt a hivatalt főállásban látja el és mindezekelőtt anyagi és eljárásjogi kérdésekben ad tanácsot a bizottság tagjainak.

Ezek a gyermekbizottságok a jogellenes cselekményeket elkövető 8-16 éves tettesek „bűnügyeit”, úgynevezett „children’s hearings” keretében tárgyalják meg a szülőkkel, illetve a nevelésre jogosultakkal, akiknek kötelező megjelenniük. A távolmaradás vagy a részvétel megtagadása büntetőjogi eljárást vonhat maga után. Hogy szükséges-e a gyermek, illetőleg a fiatalkorú jelenléte, azt esetenként bírálják el...

A „children’s panel” célja, hogy a szülőkkel közösen döntsenek olyan intézkedésekről, amelyek a gyermek javát szolgálják és jövőbeli fejlődését átfogó módon biztosítják. Az a vezérelv, hogy a gyermekek és fiatalkorúak jogellenes cselekményeit ne hagyományos büntetőjogi értelemben vett bűncselekményként, hanem olyan problémaként kezeljék, amelyet minden lehetőség kihasználásával meg kell oldani...

Noha a hetvenes évek második felében a fiatalkori bűnözés Skóciában egyötödével csökkent, a skót kísérlet ismerő szakemberek szerint a „children’s panels” bevezetése óta eltelt idő túl kevés minősíthető következtetések levonásához. A szakemberek főleg azt tekintik a gyermekbizottságok hiányosságának, hogy ritkán kerülnek ki az alsóbb rétegekből a panel tagjai... Mindamelllett vitathatatlan érdeme a skót kísérletnek, hogy a nevelésre kötelezettek törvényes megjelenésének előírása nemcsak az adott esetben, hanem általában is fokozta a szülők felelősségtudatát. (*Die Polizei*)

Harc az ittas vezetés ellen

Sok autós — különösen az ünnepek időszakában — kiteszi magát az ital fogyasztás utáni kellemetlenségeknek. A tompult reflexekkel vezetőkre minduntalan balesetveszély leselkedik. Mostanában a szondával felszerelt közlekedési rendőrök fokozottabb ellenőrzést végeznek, bármelyik pillanatban feltartóztathatják az autóst. Ha az ellenőrzés eredménye nem kielégítő,

szor kerül a kormány által elrendelt szankciók alkalmazására. A törvény szigora mindenkit egyaránt fenyeget. Nem kerülheti el sem a miniszter, sem az egyszerű állampolgár.

Az északi államokban — Dánia kivételével — a még megengedett alkoholszint lényegesen alacsonyabb, mint Franciaországban. A várható büntetés mértéke az alkoholos befolyásoltág fokához igazodik. A legkidolgozottabbnak a svéd szisztéma tűnik. Megkülönböztetik az enyhe ittasságot, amely kihágásnak minősül és a típusos részegséget, amely bűncselekmény. Az első esetben a rendőrség 6 hónaptól 1 évig terjedő időtartamra azonnal elveszi a jogosítványt. Még komolyabb a büntetés bűncselekmény esetén. Ilyenkor a bűnös 12-18 vagy 24 hónapig kénytelen nélkülözni vezetői engedélyét és azt csak újabb vizsga letétele után kapja vissza. Ezen túlmenően még legalább 1 havi — visszaesőként 6 havi — elzárás is fenyegeti a meggonddalalan italfogyasztót.

A legkisebb mértékű kihágások elkövetőinél a bíróság — figyelembe véve a vádlott foglalkozását és személyi körülményeit — mellőzheti az elzárást és ehelyett magasabb pénzbírságot szabhat ki.

Finnországban alkották meg a legszigorúbb rendszert. Itt, akárcsak a szocialista országokban, csak a teljes alkoholmentességet fogadják el. Az autós köteles magát a vérvizsgálatnak alávetni, és ennek költségeit fedezni. Ha a vérvizsgálat eredménye meghaladja az előírt értéket, nem marad más megoldás, mint autómotóval hazavontatni a kocsit. Csak ezután következik a tényleges szankció: a vezetői engedély bevonása legalább félévre, és a pénzbüntetés, melynek összege az elkövető jövedelmének egyharmadát is elérheti.

A törvényalkotó erőfeszítései Franciaországban is azt célozzák, hogy évente 5000 ember ne lelje halálát a francia közutakon az alkohollal való visszaélés következtében. (*Le Figaro*)

A halálhoz való jog

A tüdőtágulásban szenvedő William F. Bartling arra kérte orvosait, hogy lélegeztető készülékét kapcsolják ki és hagyják békében meghalni. Az orvosok azonban nem engedték kikapcsolni a készüléket, mondván, hogy nem hóhérok, hanem gyógyítók. Míg az ügy a bíróság elé került, Bartling meghalt. Ügye viszont posztumusz győzelemhez vezetett: a kaliforniai feljebbviteli bíróság döntése szerint a cselekvőképes felnőtt páciensnek alkotmányos joga van arra, hogy elutasítsa a kilátástalan orvosi kezelést, még ha ez halálhoz vezet is.

Miután egyre növekszik azoknak száma, akik nem odahaza, hanem kórházban vagy szociális otthonban távoznak az élők sorából, növekszik annak felismerése, hogy számtalan esetben a páciens akaratának figyelmen kívül ha-

gyásával vagy éppen mellőzésével döntenek az életéről a kívülállók. Ma már működik a Halálhoz Való Jog Társasága, amelynek 120 000 tagja követeli a megfelelő jogszabályok megalkotását. Huszonkét szövetségi állam és a főváros fogadta el az ún. élő végrendeletet, amelyet még cselekvőképes személyek fogalmaztak meg arra az esetre, ha elmeállapotuk a későbbiekben megakadályozná őket a döntésben: ne hosszabbítsák meg életüket, amennyiben gyógyíthatatlanul megbetegednek.

A bírói döntésekből és törvényhozási aktusokból egyaránt úgy tűnik, hogy a közvélemény egyre inkább elfogadja indokolt esetekben a passzív euthánázia gondolatát és gyakorlatát. Kétségtelenül hiányzik még az egyértelmű országos jogszabály, és addig a kérdésben állást foglaló és döntő személyeknek kell a teljes felelősséget viselniük... (*Newsweek*)

E SZÁMUNK SZERZŐI

Bánki Erika, a Módszertani füzetek szerkesztője; **dr. Kabódi Csaba** egyetemi adjunktus, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar büntető eljárásügyi tanszék; **dr. Kiss Éva**, az Igazságügyi Minisztérium oktatási osztályának vezetője; **Malachowskyné Olasz Anna** bv. százados, a Szombathelyi Bv. Intézet nevelési szolgálatának vezetője; **dr. Mezey Barna** egyetemi adjunktus, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar magyar állam- és jogtörténeti tanszék; **dr. Szentpétery Petronella**, a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó jogi szerkesztőségének főszerkesztője; **Tamás Zoltánné** bv. főhadnagy, az Országos Parancsnokság vállalatfelügyeleti és beruházási osztályának főelőadója; **dr. Walthier József** bv. alezredes, a Bv. Központi Kórház laboratóriumának főorvosa; **Yazbekné Szabó Katalin**, a Fiatalkorúak Börtöne és Fogháza kultúrnevelője; **Zimonyi András** bv. százados, a Fiatalkorúak Börtöne és Fogháza őrszeparancsnoka.

A képen az összetett verseny győztes csapata, balról pedig a házigazda, Szilaj István tüzoltó őrnagy látható

FEGYVERBARÁTSÁG '87

A Kecskeméti Bv. Intézet munkatársai jól szerepeltek a fegyveres erők napján rendezett lövészversenyen. A Bács-Kiskun Megyei Tanács MHSZ-klubja még 1976-ban írta ki a vándorserleget a résztvevők számára. Az idei versenyen három-három tagból álló csapatok mérték össze erejüket — öt sportágban.

50 méterről kispuskával bukó célra, 25 méterről MCM sportpisztollyal álló célra. A tüzoltó-parancsnokság kérésére versenyszámmá vált a sugárcsővel történő céllövészet. A küzdelem az MHSZ legújabb sportágával, az ún. csúszókorong egyéni célba csúsztatásával zárult. A csapatok összemérték erejüket kézigránát célba dobásában is.

Úgy tűnik, az évek során komplex honvédelmi versennyé fejlődött az éves fegyveres erők napi lövészverseny. Az idei küzdelmet a ma már Európa-hírű új kecskeméti lőtérrel és környékén rendezte meg a megyei tüzoltó-parancsnokság. A megnyitót Szilaj István őrnagy, a BM Tüzoltóság megyei parancsnokának helyettese tartotta.

A már említett bévés csapatokon kívül részt vett a versenyeken a Magyar Néphadsereg hat, a tüzoltóság három, a Munkásőrség, a rendőrkapitányság, a Vám- és Pénzügyőrség, valamint a szovjet helyőrség egy-egy csapata. Bekapcsolódott még a küzdelembe az MHSZ városi vezetőségének egy, honvédkórházi klubjának pedig két csapata.

A kispuskalövészet első helyezette: az MHSZ honvédkórházi klubjának I. csapata, második helyezette: az MN 6547-es alakulatának II. csapata, harmadik helyezette: a Kecskeméti Bv. Intézet csapata (tagjai: Földi Dénes bv. zászlós, Paksi Péter és Szemerédi Mihály bv. főtörzsőrmesterek).

A pisztolylövészet első helyezette: az MN 6547-es alakulatának I. csapata, második helyezette: az MN 6547-es alakulatának II. csapata, harmadik helyezette: az MHSZ honvédkórházi klubjának I. csapata.

A kézigránátdobás első helyezette: az MN 8075-ös alakulatának csapata, második helyezette: az MN 6547-es alakulatának II. csapata, harmadik helyezette: a szovjet helyőrség csapata.

A sugárcsőlövészet első helyezette: a kalocsai tüzoltóság csapata, második helyezette: a kecskeméti tüzoltóság csapata, harmadik helyezette: az MN 6547-es alakulatának I. csapata. A csúszókorongzás első helyezette az MN 6547-es alakulatának II. csapata, második helyezette: az MN 6336-os alakulatának csapata, harmadik helyezette: az MHSZ városi vezetőségének II. csapata.

Az összetett versenyek dobogós helyeit a néphadsereg csapatai szerezték meg. Az első helyen az MN 6547-es alakulatának I. csapata, a második helyen az MN 6547-es alakulatának II. csapata, a harmadik helyen az MN 6336-os alakulatának csapata végzett.

Tekintettel arra, hogy 1976 óta immáron negyedik alkalommal az MN 6547-es alakulatának csapatai nyerték meg a versenyt, a jövő évben új kupát irnak ki. A jó hangulatú küzdelem közös ebédrel ért véget.

Mező István

ára: 10 Ft
